

VLUGSCHRIFT OVER WELVAART EN GELUK

VLUGSCHRIFT OVER WELVAART EN GELUK

Johan Vande Lanotte

Woord vooraf

Caroline Gennez

D/2010/0147/138

ISBN 978 90 4860 629 0

Niets van deze uitgave, zelfs gedeeltelijk, mag openbaar gemaakt worden, gereproduceerd worden, vertaald of aangepast, onder enige vorm ook, hierin begrepen fotokopie, microfilm, bandopname of plaat, of opgeslagen worden in een geautomatiseerd gegevensbestand behoudens uitdrukkelijke bronvermelding.

Woord vooraf

150 jaar geleden opende in Gent de eerste coöperatieve bakker de deuren. Vrij snel volgden andere instrumenten van georganiseerde solidariteit tegen de wildste vormen van het vroege kapitalisme. Een briljant idee was geboren, het heette socialisme. In zijn vlugschrift haalt Johan Vande Lanotte de formule van de coöperatieve van onder het stof. Niet voor brood, maar voor zonnepanelen, gas en elektriciteit of - waarom niet? - bomen. Het is maar één van de vele voorstellen in dit boek, van beproefde en nieuwe recepten om de strijd tegen ongelijkheid en onrecht verder te zetten.

Want de tijden en de noden zijn veranderd, maar de missie blijft dezelfde: socialisten willen dat mensen het morgen beter hebben dan vandaag. Johan toont in dit boek overtuigend aan dat ons land de rol dreigt te lossen. Welvaart en welzijn vormen niet langer een Siamese tweeling. Groei gaat niet langer gepaard met voldoende herverdeling. Te veel mensen ervaren de nare gevolgen hiervan: kortgeschoolden, allochtone jongeren, oudere werknemers, gepensioneerden, eenoudergezinnen ...

De crisis heeft de kloof verdiept en de grenzen van de markt pijnlijk duidelijk gemaakt. Het moment is rijp om de economie op een nieuwe leest te schoeien, van een winst- naar een welvaartsmodel. Mensen willen meetellen in de samenleving. Ze zijn bezorgd over hun pensioen, hun job, hun spaargeld, hun energiefactuur, hun gezondheid, hun kinderen.

Anders dan de federale regering, die erbij staat en ernaar kijkt, wil **sp.a** de toekomst mee vormgeven, de samenleving deblokkeren. Daarom hebben we eind vorig jaar al de werven geopend voor ons Visie 2010-congres van 16 en 17 oktober. We willen iedereen mee en ik nodig ook samen met Johan iedereen uit om mee te denken.

Caroline Gennez
Voorzitter **sp.a**

Inhoudstafel

V	WOORD VOORAF
VII	INHOUDSTAFEL
1	INLEIDING

HOOFDSTUK 1 ■ DE KLASSELOZE MAATSCHAPPIJ

5	1. De welvaart stijgt, de armoede verandert, maar verdwijnt niet
7	2. Het recht op zelfontplooiing, de nood om nuttig te zijn
10	3. Van naamloze vennootschap naar coöperatieve: van concurrerende aandeelhouders naar partners
12	4. “Meer gelijkheid = hogere belastingen”, en andere mythen
14	5. Besluit: het geloof in het geheel

HOOFDSTUK 2 ■ EEN NIEUW ECONOMISCH MODEL

15	1. Hoe bouw je welvaart op in een herverdelende maatschappij?
16	2. Markt en winstmaximalisatie zijn geen axioma's
18	3. Privé of publiek: de discussie voorbij
21	4. Een nieuwe markt, een andere overheid
22	5. Een regering als gids voor de toekomst
24	De Derde Energie Golf
25	E-Health Revolutie
26	6. De getemde markt: energie, communicatie en banken
27	6.a. Energie: hoe de vrije markt onvrij maakt
31	6.b. Communicatie
33	6.c. Veilig en zeker beleggen, investeren in de toekomst
37	7. Besluit: van een winsteconomie naar een welvaartseconomie

HOOFDSTUK 3 ■ DE VERGRIJZING VOORBIJ

39	1. Armoede en inkomensverdeling
42	2. Vergrijzing en vergroening en wat het zal (kan) kosten
45	3. Werk in Vlaanderen
48	4. Senioren en armoede
51	5. Armoede in eenoudergezinnen: de kinderen van de rekening
54	6. Ziekteverzekering voor iedereen
55	Een all-infinanciering voor de ziekenhuizen
56	Goede en betaalbare geneesmiddelen
57	7. De vergrijzing voorbij
57	De vorige oorlog
59	De kinderen van de 21 ^{ste} eeuw
60	De pensioenen voor de jongeren van nu
62	De tweede democratisering van het onderwijs
66	Werk: van outsider naar insider
70	8. Besluit: iedereen mee

HOOFDSTUK 4 ■ RED DE WELVAART, HERVORM DE STAAT

- 73 1. Permanente kieskoorts vernietigt onze welvaart
- 75 2. De Senaat heeft geen zin meer
- 76 3. Een staatshervorming als motor van welvaart en welzijn
- 78 4. Besluit: red de welvaart, hervorm de staat

EPILOOG 79 ■ HET GELOOF IN HET GEHEEL

- 83 15 STELLINGEN, 15 VOORSTELLEN

Inleiding

Welke samenleving zal er uit de huidige crisis vrijzelen? Het is een vraag die veel mensen bezighoudt, a fortiori socialisten. Stilzitten en wachten tot de storm overwaait, is geen optie. Het is het uitgangspunt van dit vlugschrift. Ik geloof sterk in de noodzaak en de mogelijkheid van een nieuw maatschappelijk en economisch model waarbij iedereen kansen krijgt, zich kan ontplooien en een bijdrage levert aan de samenleving als geheel. Dat is nu niet meer het geval. Meer welvaart heeft niet per se geleid tot meer welzijn of geluk. Meer economische groei is sinds de jaren tachtig niet uitgemond in meer gelijkheid. En dat is een verarming, een beschaafde democratie onwaardig.

We mogen deze crisis niet ondergaan. We mogen geen genoegen nemen met tijdelijke overgangsmaatregelen en ander oplapwerk. Het roer moet drastisch om, zoals dat ook na de Tweede Wereldoorlog gebeurde. Er is een nieuw gemeenschappelijk project nodig, een project voor een samenleving waar we samen aan bouwen en waarin zoveel mogelijk mensen zich niet alleen welvarend, maar ook veilig en gelukkig voelen. We willen dat meer welvaart ook leidt tot betere schoolresultaten, minder stress, minder obesitas en andere 'nieuwe' ziekten, een langer en gezonder leven, minder conflict en geweld. Dat geheel, die Siamese tweeling van welvaart en welzijn, groei en herverdeling, is de afgelopen decennia verbroken. We moeten *het geloof in het geheel* herstellen.

Ik besef dat 'Iedereen mee' - net zoals 'Gelijke kansen' - een taaie slogan is, maar gelijkheid is een werkwoord. Het staat voor een streefdoel dat nog lang niet bereikt is. In het eerste hoofdstuk betoog ik dat de sleutel om van welvaart naar geluk te gaan ligt in een open, **klasseloze maatschappij**. Bij het ontstaan

van het socialisme was een klassenstrijd nodig om de *have nots* te verzamelen tegen de *haves*. Zonder die strijd hadden we de schande van extreme armoede en ongelijkheid niet kunnen uitwissen. Vandaag dringt zich een andere weg op. Nu moeten we juist de klassenmaatschappij overstijgen. Te veel barrières staan vandaag de zelfontplooiing van mensen in de weg. Te veel beschotten zijn voor te veel mensen een hindernis op weg naar de beste onderwijskansen, goede en correct verloonde jobs, degelijke gezondheidszorg. We moeten sociale, levensbeschouwelijke en etnische barrières actief en consequent en radicaal slopen.

Welke economie past bij zo'n klasseloze maatschappij? Dat is het onderwerp van het tweede hoofdstuk. Het communisme is mislukt, het liberalisme is op zijn grenzen gebotst. Het is tijd voor een nieuw verhaal. Als we welvaart op een duurzame manier willen opbouwen, hebben we nood aan een economisch model dat andere, maatschappelijke doelstellingen vooropstelt dan winstmaximalisatie op korte termijn. Ik pleit voor een transformatie van een winsteconomie naar een **welvaartseconomie**. In zo'n model willen we eerst en vooral welvaart creëren. Winst is daarbij niet de primaire doelstelling, wel de beloning voor wie welvaart creëert. Samenwerking (coöperatie) moet primeren op concurrentie.

Ook de markt moet het geloof in het geheel herstellen. Vrij verkeer van goederen, diensten, personen en kapitaal is een mooi, Europees principe, maar het is in de praktijk geworden tot een axioma. Goede producten op een eerlijke manier en tegen een juiste prijs verkopen aan de klanten, dat is de markt op zijn best. Het is een elementaire gedachte die net zoals de band tussen welvaart en welzijn zoek is geraakt. We zullen keuzes moeten maken over de producten die we willen vermarkten en over de diensten van algemeen belang die we buiten de mechanismen van de vrije markt moeten houden. Er is nood aan onafhankelijke regulatoren waar ook de consument zijn zeg in heeft. En bovenal moet de overheid zelf de motor worden van enkele wervende toekomstgerichte projecten, zoals een Derde Energie Golf en de E-Health Revolutie¹.

Een omvorming en dus versterking van de economie kan niet zonder een even **sterk sociaal beleid**. Een beleid dat ongelijkheid bestrijdt in plaats van te compenseren. Ook hier verliezen we soms het geheel uit het oog. Zo is de vergrijzing niet het hele verhaal. De komende jaren zal ook het aantal jongeren spectaculair toenemen². In een derde hoofdstuk heb ik het over de pensioenen van de

¹ In dit boek ontbreken ecologie en Noord-Zuidverhoudingen. Niet omdat ik de thema's niet belangrijk vind, integendeel, wel omdat ik daar bij andere gelegenheden al uitgebreid over gesproken en geschreven heb.

² Ik citeer in dit vlugschrift Vlaamse cijfers, tenzij anders vermeld.

komende generatie, een armoedefonds om generatiearmoede radicaal uit te roeien, onderwijs hervormingen en jobs voor iedereen.

Het nieuwe economische en sociale model dat ik voorsta, maakt geen kans op slagen zonder een **slimme staatshervorming** in België. We moeten af van gescheiden verkiezingen. Die permanente verkiezingskoorts is een rem op elke gedurfde, visionaire aanpak van het geheel. Dat vormt het onderwerp van een (kort) slothoofdstuk.

Dit is een vlugschrift, geen boek. Het werk is niet 'af'. Ik nodig de lezers uit om samen met mij te discussiëren en de ideeën te verbeteren en aan te vullen. Het is niet mijn ambitie om zoveel mogelijk boeken te verkopen, wel om er met zoveel mogelijk mensen over te praten. Dit *Vlugschrift over welvaart en geluk* is gratis te verkrijgen via internet³ waar het dankzij uw opmerkingen en suggesties ook een tekst in wording zal blijven.

Johan Vande Lanotte
15 maart 2010

³ Op mijn website: www.johanvandelanotte.be

■ De klasseloze maatschappij

Welvaart en welzijn gaan in onze samenleving niet meer gelijk op. Wat ooit een Siamese tweeling was, dankzij de verbondenheid van economische groei en herverdeling, is nu een motor van sociale ongelijkheid. Het geheel ging verloren door een losgeslagen marktwerking. In wat volgt pleit ik voor een herstel van het geheel. Om welvaart en welzijn opnieuw aan elkaar te klinken, moeten we de vele tussenschotten in de samenleving tussen bevolkingsgroepen wegwerken. Ze hinderen de maatschappelijke kansen van velen om behalve welvarender ook gelukkiger te worden. Te veel mensen, ook de betere verdieners, voelen zich vandaag onvoldoende nuttig in de maatschappij.

1. DE WELVAART STIJGT, DE ARMOEDE VERANDERT, MAAR VERDWIJNT NIET

De socialistische beweging in West-Europa staat op een belangrijk keerpunt in de geschiedenis. De voorbije 150 jaar is alles op alles gezet om de grote massa van de bevolking van armoede naar een menswaardig levensniveau te brengen. Dat is niet zonder slag of stoot gegaan. Een sterk klassenbewustzijn en een organisatie die daarop gestructureerd was, was nodig. Een grote groep arbeiders (en later bedienden) moest via doelgerichte politieke en syndicale acties de welvaart uit de handen van een kleine groep kapitalisten loswrikken.

De resultaten van deze strijd zijn indrukwekkend. We kunnen zonder meer zeggen dat 150 jaar sociale actie onze maatschappij fundamenteel gewijzigd heeft. De structuren zijn veranderd. De sterktes en zwaktes zijn niet meer dezelfde. De uitdagingen zijn nieuw. In wat volgt wil ik op deze nieuwe uitdagingen ingaan.

Maar om ze beter in te schatten, is het van belang eerst de evoluties van de laatste decennia wat van naderbij te bekijken. Daartoe onderscheiden we de periode tussen 1945 en 1980 enerzijds en de periode van 1980 tot heden.

Tussen het einde van de Tweede Wereldoorlog en het begin van de jaren tachtig zien de meeste westerse landen hun levensstandaard spectaculair stijgen. Samen met de welvaart nemen ook de levensverwachting en de gezondheidssituatie in snel tempo toe. En vooral, die welvaart geraakt snel verspreid over grote lagen van de bevolking. De maatschappij wordt niet alleen welvarender maar ook “gelijker”.

De economie kent een spectaculaire groei. Veel meer mensen gaan aan het werk. De vrouwen nemen in die periode voor het eerst volwaardig deel aan het economisch leven. De sociale zekerheid wordt uitgebouwd. Bovendien is er een sterk besef van gemeenschappelijk belang: de werkgevers zijn er zich van bewust dat deze betere verdeling van de rijkdom een belangrijke factor voor meer welvaart is. Er zijn historische compromissen mogelijk (het sociaal pact op het einde van de oorlog is er een goed voorbeeld van). De naoorlogse jaren zijn op die manier het echte sluitstuk van een eeuw sociale verandering en vooruitgang. Samengevat: van 1880 tot 1980 wordt vormgegeven aan de uitbouw van de westerse sociale welvaartsstaat. Tussen 1950 en 1980 realiseren we in ruime mate wat de decennia daarvoor werd geëist of voorzichtig werd opgestart.

In de jaren tachtig volgt een trendbreuk. Uit studies blijkt dat de welvaart sindsdien nog is toegenomen, maar ook dat het herverdelingsmechanisme in veel landen stopt⁴. De laatste dertig jaar gaan in veel landen welvaartstoename en welvaartsverdeling niet meer hand in hand. Er zijn veel verklaringen voor deze evolutie. In de naoorlogse jaren gingen de heropbouw en de herverdeling gepaard met grote overheidstekorten. Die moesten ooit eens afgebouwd worden en toen dat gebeurde, kwam het sociaal model onder druk te staan. Bovendien leidde de duidelijke mislukking van het communisme tot een ongelimiteerd geloof in de markt. Die extreme marktwerking leidde tot een grotere ongelijkheid in veel landen.

Onderzoekers⁵ hebben de gevolgen van zo’n grotere ongelijkheid bestudeerd. Ze selecteerden 21 ‘westerse landen’ met een hoog welvaartspeil en onderzoch-

⁴ Zie: B. Cantillon, *De paradox van de investeringsstaat: waarom is de armoede niet gedaald?*, Paper voor het Itinera Institute, 2009. De auteur verwijst onder andere naar een OESO-rapport dat tot dezelfde conclusie komt (*Growing Unequal? Income distribution and poverty in OECD countries*, 2008).

⁵ Zie vooral: R. Wilkinson en K. Pickett, *The spirit level. Why more equal societies almost always do better*. Allen Lane, London, 2009.

ten waarom sommige van die landen, ondanks de hoge welvaart, toch veel sociale problemen en gezondheidsproblemen kennen en andere landen minder of niet. Ze kwamen tot de bevinding dat de graad van problemen niet zozeer verbonden is met het welvaartspeil maar wel met de mate waarin die welvaart binnen die landen wordt verdeeld.

Een rijker land scoort dus slechter dan een land met minder welvaart maar meer gelijkheid. Zweden heeft per inwoner een veel lager BNP dan de Verenigde Staten, maar scoort op alle indexen inzake gezondheid en sociale problemen beter. De Zweden zijn dus minder “rijk”, maar meer “gelijk” en hun land haalt betere resultaten op de index van sociale problemen en gezondheidsproblemen. Dezelfde vaststelling krijgen we ook als we de 51 Amerikaanse deelstaten met elkaar vergelijken. Die staten die hun welvaart beter verdelen, scoren op zo-wat alle gezondheids- en sociale indicatoren beter. Professor Richard Wilkinson vatte op een congres zijn onderzoeksresultaten als volgt samen: “In samenlevingen waar de inkomensongelijkheid tussen rijk en arm klein is, is het gemeenschapsleven sterker, vertrouwen de mensen elkaar meer en is er minder geweld. Mensen zijn er lichamelijk en geestelijk gezonder en de levensverwachting is er hoger. Gevangenen zitten er minder vol. Kinderen doen het er beter op school en obesitas komt er minder voor.”

Welvaart alleen is dus geen goede maatstaf voor (on)geluk en tegenslag of voor-spoed. Met een boutade gezegd: in arme landen sterven kinderen van honger, in rijke landen van obesitas.

Deze conclusies worden door heel wat onderzoeken bevestigd. Telkens wordt de band aangetoond tussen (inkomens)ongelijkheid enerzijds en welzijnsproblemen anderzijds. Anders gezegd: meer welvaart betekent niet meer geluk. Het betekent evenmin dat armoede verdwijnt, wel dat ze er anders gaat uitzien. *Eenmaal een gemeenschap een bepaald niveau van welvaart heeft bereikt, is het niet meer de hoogte van de welvaart die het welzijn en het geluk van de mensen bepaalt, wel de mate waarin die welvaart, maatschappelijke kansen en inkomens op een eerlijke manier worden verdeeld over de bevolking.*

2. HET RECHT OP ZELFONTPLOOIING, DE NOOD OM NUTTIG TE ZIJN

Hoe verklaren we de band tussen de mate waarin een land zijn welvaart herverdeelt en de mate waarin zo'n land scoort op de index van welzijn en gezondheid? Wilkinson en Pickett stellen dat in maatschappijen met meer ongelijkheid de afstand tussen de sociale groepen ook veel groter is. Daardoor verkleint de kans dat mensen hun talenten kunnen ontwikkelen. In een moderne maatschap-

pij is er een zeer grote arbeidsverdeling. Er zijn duizenden functies die moeten worden vervuld, waarvoor telkens een specifieke kennis of bekwaamheid vereist is. We stellen vast dat in een maatschappij met meer aandacht voor verdeling van de welvaart, de kans groter is dat iedereen ergens zijn plaats vindt. De kansen op maatschappelijke waardering zijn daardoor ook groter. Als er weinig barrières zijn tussen de sociale groepen, als de maatschappij niet in gesloten en afgezonderde groepen is ingedeeld, kunnen mensen gemakkelijker die positie innemen die het best bij hen past. Dit leidt tot een grotere tevredenheid, minder frustratie, minder stress en minder agressie, dan wanneer mensen omwille van sociale barrières dingen mogen/moeten doen, waar ze eigenlijk niet het meest geschikt voor zijn. Wie talenten of kennis heeft en die niet kan gebruiken omwille van zijn sociale afkomst, zal vaak voor de rest van zijn leven wrok tegenover de maatschappij koesteren, ook als hij het later materieel erg goed heeft. En wie een job eigenlijk niet aankan, maar alleen door zijn sociale afkomst op die plaats is beland, zal zich vaak ook niet erg lekker in zijn vel voelen. Asociaal gedrag is dan niet veraf.

We komen daardoor tot een bijkomende, verrassende vaststelling. In alle maatschappijen hebben arme mensen meer kans om ziek te worden, te falen op school, in de criminaliteit te belanden en finaliter vroeg te sterven. Maar het is ook zo dat mensen uit de midden- en hogere inkomenscategorieën en hun kinderen in “ongelijke” landen beduidend meer problemen kennen dan rijke mensen en hun kinderen in “gelijke” landen. Ongelijkheid maakt ziek. Niet alleen de armen, ook de middengroepen, ook de rijksten. Om de ongelijkheid weg te werken moeten we barrières die er in onze maatschappij bestaan tussen mensen, tussen groepen van mensen, tussen klassen, tussen rang en stand radicaal kunnen wegwerken. Het gaat niet vanzelf, dus moeten we ze *wegwerken*. Gelijkheid is een werkwoord.

Alleen als we die barrières wegwerken en iedereen de ontplooiing geven die bij hem of haar past, komen we tot een “gelijkere” en ook “gelukkiger” maatschappij. Ook al vertelt het dagelijks nieuws ons soms een ander, somberder verhaal, toch blijkt de mens in essentie nog altijd een sociaal wezen te zijn. Iedereen, zelfs de meest welvarende persoon, heeft nood aan maatschappelijke aanvaarding. Iedereen voelt de nood zich nuttig te maken en te voelen. We willen voor de andere “iets” betekenen. Hoe anderen op ons reageren bepaalt in ruime mate hoe we onszelf voelen en hoe we ons gedragen. Als anderen ons negatief of extreem concurrentieel beoordelen, zullen we dat zelf ook met anderen doen. Huisartsen weten dat het best: alleen zijn maakt ziek. “Wie vrienden heeft, gehuwd is, tot een religieuze groep of een andere vereniging behoort en mensen rondom zich heeft die in nood kunnen ondersteunen, is doorgaans gezonder

dan wie dat allemaal moet missen”⁶. Geweld komt vaker voor als er meer ongelijkheid is. Niet alleen omdat ongelijkheid de druk tussen de sociale groepen opdrijft, maar ook omdat mensen die het minder goed doen op het gebied van inkomen, jobs, huisvesting en materiële bezittingen het erg vinden om daarop aangekeken te worden. Wie moet rondkomen met tweedehandsspullen, voelt zich door de samenleving ook als tweederangsburger bekeken.

In een ongelijke maatschappij is de kans groot dat we niet in een sociaal netwerk zijn opgenomen, dat we onze specifieke talenten niet nuttig kunnen aanwenden en dat we voor wenigen iets betekenen. Ongelijkheid zorgt voor sociale verdeeldheid. Het vermindert de kwaliteit van sociale relaties. Grote inkomensverschillen gaan samen met grotere sociale afstand, met asociaal of negatief gedrag tot gevolg. Een herverdelende maatschappij, een maatschappij zonder interne scheidslijnen, vergroot de toekomstperspectieven van de leden van die gemeenschap in de mate dat het ieders talenten aan bod laat komen en de materiële middelen voor die ontplooiing ook voorziet.

In een herverdelende maatschappij die kansen biedt aan iedereen, is de kans dat negatieve attitudes de bovenhand krijgen, kleiner. Dat geldt bovendien voor ieder van ons. John Rawls stelde dat diegenen die het minst hebben, er bij herverdeling het meest moeten op vooruitgaan. Hij noemt dat de maximin-regel. Minder gekend is zijn tweede voorwaarde, namelijk dat herverdeling er toe moet leiden dat *“offices or positions must be open to everyone under conditions of fair equality of opportunity”*⁷. Betekenisvol is dat Rawls deze tweede voorwaarde belangrijker vindt dan de eerste. Het is immers moeilijker maar ook structureler om iedereen te laten doorstromen naar de voor die persoon gepaste positie in de maatschappij, dan de ongelijkheid via andere middelen (zoals toelagen) te compenseren.

Eenvoudiger gezegd: het is beter dat iemand werkt, en zo een goed inkomen heeft, dan dat hij of zij via een werkloosheidsvergoeding gecompenseerd moet worden. Mensen aan een job helpen vergt wel meer inzet dan het uitkeren van inkomensvervangende vergoedingen.

Om te beoordelen of een maatregel aanvaardbaar is of niet, moeten we nagaan of het er toe leidt dat iedereen in de realiteit maximaal kan doorstromen naar een gepaste positie in de maatschappij. We kiezen niet voor het sociaal compenseren van de ongelijkheid, we roeien de ongelijkheid liever uit. Iedereen moet mee. Het lijkt er

⁶ R. Wilkinson en K. Pickett, o.c., p. 76, met verwijzing naar L. Berkman en T. Glass, *Social integration, social networks, social support and health*.

⁷ J. Rawls, *A theory of Justice*, 1971, p. 303.

sterk op dat dit criterium effectief de basis legt voor het onderscheid tussen herverdelende en niet-herverdelende maatschappijen. En van herverdelende maatschappijen weten we ondertussen dat zij de echte basis leggen voor meer welzijn, minder sociale problemen en gezondheidsproblemen, kortom voor meer geluk in een samenleving.

3. VAN NAAMLOZE VENNOOTSCHAP NAAR COÖPERATIEVE: VAN CONCURRERENDE AANDEELHOUDERS NAAR PARTNERS

De socialistische beweging heeft van meer welvaart voor iedereen jarenlang haar hoofddoel gemaakt. Op die manier zou een menswaardig bestaan voor de achtergestelde groepen binnen handbereik komen. Noodzakelijkerwijze was dergelijke ambitie gebouwd op een duidelijke indeling van de maatschappij in concurrerende groepen. De werkende groep moest welvaart afdwingen tegenover de leidende klasse. Deze actie is vrij succesvol geweest, maar stoot nu op haar limieten. Hogere welvaart leidt voor een samenleving noch in zijn geheel noch voor iedereen afzonderlijk, noch voor de samenstellende groepen, automatisch tot meer welzijn, tot meer geluk. Welvaart en geluk hangen niet meer aaneen als een Siamese tweeling. De welvaart die we hebben en die we nog wensen te bevorderen, zal alleen tot meer geluk leiden, als we erin slagen die welvaart beter te herverdelen, de inkomens beter te spreiden, als we erin slagen om - binnen de extreme arbeidsverdeling die onze maatschappij kenmerkt - iedereen een nuttige plaats te geven.

Dat veronderstelt dat we de tegenstellingen in de maatschappij, ingegeven door het behoud van allerlei privileges of vooroordelen, moeten kunnen vervangen door een open, eerlijke kansen biedende samenwerking. Dit betekent ook dat we niet zozeer moeten streven naar een betere financiële plaats voor onszelf als groep of als individu in de samenleving, maar naar een andere samenleving, waarin iedereen ervan overtuigd is dat gelijkheid en gelijke kansen een noodzaak zijn voor meer welzijn en waar iedereen zich nuttig kan maken voor anderen.

De nuance is niet zonder belang. Als iedereen zich nuttig kan maken in een maatschappij zal dat een duidelijke impact hebben op de verdeling van de financiële rijkdom in een maatschappij en dat is ook belangrijk. Maar een loutere herverdeling van de financiële middelen betekent omgekeerd niet dat iedereen zich nuttig kan voelen. Essentieel is het recht, het voorrecht, sommigen zullen zeggen: de plicht, van iedereen om zich in een maatschappij te manifesteren, nuttig te zijn, zijn of haar talenten te kunnen waarmaken. De rest vloeit eruit voort. De indeling van de maatschappij in elkaar beconcurrerende groepen heeft daarmee ook haar limieten bereikt.

Herverdeling van welvaart en inkomen leidt alleen tot een gelukkiger samenleving in de mate dat barrières worden gesloopt, grenzen tussen de maatschappelijke groepen vervagen. Het gaat dan over grenzen die de ontwikkeling van de leden van de ene groep binnen de sfeer van een andere groep hinderen. In een ideale maatschappij bestaat maximale herverdeling van de welvaart dus hierin dat er geen afgelijnde hokjes blijven bestaan waar we de leden van een maatschappij in plaatsen. Willen we ons succes vergroten dan moet het conflictmodel, waarop onze beweging groot is geworden, worden omgevormd tot een samenwerkingsmodel.

Onze samenleving moet meer gestoeld zijn op het model van een coöperatieve dan van een naamloze vennootschap. Deze laatste komt in de economie het meest voor. In een N.V. hebben aandeelhouders rechten in de mate dat ze aandelen en dus kapitaal hebben. Hoe groter het kapitaal, hoe zwaarder de stem van de aandeelhouder, hoe groter de impact op beslissingen. Grote aandeelhouders kunnen beslissingen nemen of blokkeren. In een N.V. is elke aandeelhouder wel geïnteresseerd in het heil van de vennootschap, maar toch eerst en vooral in de eigen positie. Wat niet naar de een komt, gaat naar de ander. Gelijkheid is geen stelregel in een N.V..

Bij een coöperatieve vennootschap bestaan geen “soorten” aandeelhouders. Uiteraard is het zo dat niet iedereen evenveel aandelen of kapitaal heeft, maar iedereen heeft hetzelfde beslissingsrecht. Wie één aandeel heeft is niet minder coöperant dan wie er meer heeft: iedereen heeft één stem. Door die gelijkheid zijn mensen meer geneigd om het belang van de vennootschap op de eerste plaats te zetten. Niet toevallig zal bij een N.V. het winstbejag, dat zich vooral in meerwaarde voor een bepaalde groep van aandeelhouders vertaalt, de bovenhand nemen. In een coöperatieve vennootschap zullen het bestaan van de maatschappij en het behoud van de tewerkstelling op lange termijn een grotere rol spelen. In een naamloze kapitalistische vennootschap dient de vennootschap om winst voor de aandeelhouders te genereren en iedere aandeelhouder heeft er liefst een zo groot mogelijk deel van; in een coöperatieve vennootschap dient de winst om de vennootschap en de doelstellingen die ze nastreeft te waarborgen en ontvangt de coöperant sowieso maar een beperkt en voor iedereen gelijk dividend.

Ik trek de vergelijking graag door naar onze samenleving in haar geheel. Een indeling van mensen in aandeelhoudersgroepen naar het N.V.-model remt sociale vooruitgang af. We moeten af van de barrières tussen “werkgevers” en “werknemers”, “Belgen” en “vreemdelingen”, “mannen” en “vrouwen”, “eigenaars” en “huurders”, “loontrekkenden” en “zelfstandigen”, “gelovigen” en “vrijzin-

nigen”, “stedelingen” en “plattelandsbewoners”, “werkenden” en “werkzoekenden”, “actieven” en “gepensioneerden”.

We staan voor de keuze: of we opteren voor het model van een naamloze vennootschap waarbij de anonieme arbeiders hun stukje welvaart moeten bevechten, maar waarbij ze sowieso aandeelhouders met beperkte rechten blijven. Of we kiezen voor een open, coöperatieve vennootschap, waarbij iedere deelnemer op een evenwaardige manier beslist én verantwoordelijkheid kan dragen. Voor mij is de keuze duidelijk.

4. “MEER GELIJKHEID = HOGERE BELASTINGEN”, EN ANDERE MYTHEN

Mijn visie op een coöperatieve samenleving impliceert dat we drie volkswijsheden, eigenlijk mythen, moeten doorprikken. Eén: meer gelijkheid betekent hogere belastingen. Twee: je kunt niet voor iedereen weldoen. Drie: je moet de taart eerst bakken voor je ze kunt verdelen.

Meer gelijkheid betekent hogere belastingen?

Velen denken dat herverdelen gelijkstaat met hoge belastingen en een door de overheid geleide economie, die de creativiteit van de “sterksten” nodeloos beknot. Ten onrechte, al moeten we erkennen dat socialisten inderdaad nogal snel denken dat hogere belastingen alles oplossen. Dat is jammer, want op die manier beperken we bij een grote groep mensen de *goodwill* tegenover herverdeling.

De stelling “meer gelijkheid = hogere belastingen” is betwistbaar. Er zijn landen met een lage fiscaliteit die toch hoog scoren op de gelijkheidsbarometer. Japan is zo’n land. Net zo goed zijn er landen die een hoge belastingdruk niet goed aanwenden en slecht scoren op de gelijkheidsindex. België (eigenlijk vooral Wallonië) is hier een voorbeeld van.

De sleutel voor meer gelijkheid ligt elders. De beste herverdeling is een combinatie van een eerlijke loonspanning, zonder excessieve kloof tussen de laagste en de hoogste lonen, en een sterke verdeling van de werkgelegenheid, waarbij iedereen aan de bak komt. Als iedereen werk vindt en als de lonen van wie werkt goed verdeeld zijn, wordt automatisch de welvaart goed verdeeld en is er een voldoende basis om zonder een excessieve belastingratio sociale risico’s toch op een hoog niveau te verzekeren.

Omgekeerd betekent een hoger niveau van bijdragen niet dat er goed verdeeld wordt. Als er op het vlak van werkgelegenheidsbeleid fouten worden gemaakt en

als de overheid de middelen niet goed gebruikt, leidt een hoog overheidsbeslag niet tot meer herverdeling. Met name in Wallonië heeft de tewerkstelling de voorbije jaren de economische groei niet gevolgd.

Uit alle cijfers blijkt bovendien dat België ongeveer het duurste overheidsapparaat heeft in Europa. Sommigen wijten dat aan de federale structuur, maar we zijn niet het enige federale land in de wereld. Voor het oubollige beheer van de fiscus bijvoorbeeld zijn geen communautaire redenen. Nog altijd moeten duizenden belastingplichtigen jaarlijks een belastingbrief invullen, terwijl de fiscus over alle gegevens beschikt. Dat is ergerlijk. Het geld dat we hiervoor gebruiken, kunnen we niet aanwenden voor leerkrachten, kinderverzorgsters, verpleegsters of bejaardenhulpers.

Socialisten pleiten niet voor een minimale staat. Maar als we niet voor een betere staat ijveren, klinkt ons pleidooi voor meer gelijkheid hol. Ook zonder hogere belastingen moet het mogelijk zijn om de komende jaren meer overheidsgeld te investeren in een vereenvoudiging van administratieve verplichtingen - ook op provinciaal en gemeentelijk niveau - en een maximale overheidsondersteuning van zorg, onderwijs, sociale zekerheid en veiligheid.

“Je kunt nooit voor iedereen weldoen”

Ook dit is een hardnekkige mythe. Een eerlijke herverdeling van middelen en kansen komt iedereen ten goede, ook zij die nu reeds meer kansen hebben. Een eerlijke herverdeling verdeelt immers niet alleen het bestaande, het voegt ook iets toe. Herverdeling creëert meerwaarde. In een herverdelende maatschappij zijn er gewoon meer kansen en meer ontwikkelingsmogelijkheden dan in een gesloten, in hokjes ingedeelde maatschappij, waar mensen bepaalde kansen niet krijgen, in rechte of in de feiten, omdat ze tot deze of gene groep behoren. Ze lopen kansen mis omdat ze kortgeschoold zijn, of rijke ouders hebben, of elders geboren, of te oud om economisch valabel te zijn ... De lijst van ongelijkheidproducerende hokjes is vrij lang. Hoe meer we die lijst kunnen afbouwen, hoe hoger de kansen op welzijn en geluk voor iedereen.

“Je moet de taart eerst bakken, vooraleer je ze kunt verdelen”

Ook deze (liberale) volkswijsheid gaat niet op. Wie niet herverdeelt, wie geen eerlijke kansen geeft aan iedereen, zal minder produceren. Je moet eerst de ingrediënten van de taart mengen en optimaal gebruiken vooraleer uit die ingrediënten iets voedzaam en smakelijk kan voortkomen. Zonder gelijkheid en herverdeling, kun je produceren, maar minder dan in een open, kansengevende maatschappij. Door te verdelen, vergroot je het aantal taarten dat je kunt bak-

ken. Produceren en herverdelen, welvaart en geluk: het is niet eerst het ene, dan het andere, ze gaan samen.

5. BESLUIT: HET GELOOF IN HET GEHEEL

Honderdvijftig jaar sociale vooruitgang is gebouwd op een conflictmodel. Uitgebuitede arbeiders en bedienden hebben hun plaats in de maatschappij letterlijk moeten bevechten. De stijgende welvaart werd, vooral na de Tweede Wereldoorlog, beter verdeeld, maar deze tendens zwakte vanaf de jaren tachtig duidelijk af. Willen we meer welzijn en geluk creëren, dan moeten we vandaag - gelet op ons niveau van welvaart - de gelijkheidsagenda weer duidelijker onder de aandacht brengen. We moeten naar een betere herverdeling evolueren, waar iedereen zich nuttig maakt. Iedereen draagt bij naargelang zijn mogelijkheden en talenten en heeft een inkomen dat minstens zijn redelijke behoeften dekt. Dat kunnen we niet meer in een strikt conflictmodel realiseren. Een doorgedreven, maar net zo goed eerlijk samenwerkingsmodel is noodzakelijk. Dat model is gebaseerd op een eerlijke verdeling van kansen, op rechtvaardigheid, op een doorgedreven spreiding van welvaart en inkomen. Zo'n coöperatief model zorgt ervoor dat iedereen mee is en nuttig kan zijn.

Barrières tussen groepen zijn in zo'n model achterhaald. Dat geldt voor de vroegere barrières tussen arbeiders en bedienden, tussen werknemers en werkgevers, tussen gelovigen en vrijzinnigen. Maar dat geldt ook voor nieuwe barrières die alarmerend snel toenemen, tussen moslims en niet-moslims, tussen jong en oud, tussen Belg en allochtoon. We zijn geen concurrerende aandeelhouders van de N.V. Vlaanderen. We zijn actieve, op voet van gelijkheid handelende deelnemers in de coöperatieve die onze gemeenschap is. Of liever: dat moeten we worden. Een verandering van onze maatschappij in die richting zal veel (positieve) energie vergen.

Wantoestanden uit de 19e eeuw hebben we met succes kunnen wegwerken door de organisatie en de strijd op basis van klassen en belangengroepen. Nu moeten we maatschappelijke barrières juist wegwerken en iedereen gelijke toekomstmogelijkheden verzekeren. Van klassenstrijd, naar een maatschappij zonder klassen en schotbalken. Om de gelijkheid van kansen en de verdeling van welvaart en welzijn te verhogen, zijn geen hogere belastingen nodig, wel een betere besteding van de bestaande middelen en een efficiënter overheidsapparaat. En vooral een koppige wil om blijvend gelijkheid na te streven.

■ Een nieuw economisch model

Om de verbroken band tussen welvaart en welzijn te herstellen, is een radicale ommekeer nodig in ons economisch bestel. De val van het communisme heeft het falen van de planeconomie blootgelegd, met de val van de Berlijnse muur is ook de kapitalistische winsteconomie op haar grenzen gebotst. Hieronder waag ik mij aan een blauwdruk van een duurzamer economisch model: de welvaarts-economie.

1. HOE BOUW JE WELVAART OP IN EEN HERVERDELENDE MAATSCHAPPIJ?

In het vorige hoofdstuk betoogde ik dat welvaart niet automatisch tot meer welzijn leidt. Ons geluk en ons welzijn zullen afhangen van de mate waarin we conflict, vergrendeling en concurrentie kunnen vervangen door samenwerking, ontwikkeling en integratie.

Het betekent natuurlijk niet dat het welvaartspeil onbelangrijk wordt. Integendeel, het globale niveau van welvaart, van de samenleving in haar geheel en van de individuele burgers en gezinnen, is vandaag in vele gevallen te laag. Bovendien heeft de crisis een deel van die welvaart vernietigd.

Verder doen op dezelfde leest, de draad weer oppikken waar hij voor de crisis is blijven liggen, is geen optie. We stellen immers vast dat de traditionele trek- kers van de westerse markteconomie het allesbehalve goed doen. De Verenigde Staten geraken erg moeilijk uit de put en ook Groot-Brittannië en Spanje, de wonderlanden van de voorbije jaren, zuchten onder de problemen. Dat zou een

les moeten zijn. Een ander economisch model dringt zich op. Een model waarbij welvaart wordt gecreëerd waar tegelijkertijd zoveel mogelijk mensen beter van worden. Een model waarbij de markt opnieuw meer een middel en minder een axioma of een doel op zich wordt.

In wat volgt, sta ik stil bij dat nieuwe marktmodel. Het impliceert een nieuwe rol voor de overheid. Zo kunnen en moeten regeringen bijvoorbeeld een belangrijke, stimulerende rol spelen om onze economie op een echt nieuwe leest te schoeien.

Tot slot van dit hoofdstuk wil ik achtereenvolgens in drie sectoren aantonen waarom het oude economische model niet heeft gewerkt en suggesties aanreiken voor de architectuur van een nieuw model. Zowel in de energie-, de telecom- als de banksector heeft een doorgedreven vrijmaking van de markt gefaald. In die drie sectoren is een alternatief haalbaar waarbij én de markt én de samenleving én de individuele consument beter af zijn.

2. MARKT EN WINSTMAXIMALISATIE ZIJN GEEN AXIOMA'S

Als de markt zijn werk goed doet, krijgt de consument per prijscategorie het beste product. De markt op zijn best is een subtiel mechanisme waarin behalve redelijke en noodzakelijke winst voor de producenten ook maatschappelijke doelstellingen worden verrekend.

Het marktmechanisme werkt voor sommige producten, maar niet voor allemaal. Dankzij de markt kunnen u en ik voor ons brood terecht bij tien bakkers die elk hun best zullen doen om ons het lekkerste brood tegen de meest concurrentiële prijs aan te bieden. Zonder markt zou elke stimulans ontbreken om het product te verbeteren. Voor andere producten, zoals telefonie of elektriciteit, geldt dat niet altijd omdat het aanbod niet verscheiden genoeg is of onvoldoende doorzichtig voor de consument. Hier dringt zich een consumentgerichte regulering op. Voor nog andere producten of juister: gemeenschapsdiensten, zoals onderwijs en gezondheidszorg, is het niet aangewezen de markt te laten spelen.

De (liberale) stelling dat de markt zichzelf wel reguleert, gaat dus niet altijd op. De markt is namelijk geen perfecte democratie en de crisis heeft dat ook pijnlijk duidelijk gemaakt. Al te zeer is de markt verworden tot een doel en een axioma in plaats van een middel. Ook in de Europese Unie is die gedachte te ver doorgeschoten. Europese ambtenaren en rechters zijn gaandeweg het op zich zeer lovenswaardige principe van “vrij verkeer van goederen, diensten, personen en

kapitaal” zeer autonoom en eng gaan interpreteren. De strikt geldelijke verrijking van enkelen werd daarbij doorslaggevender dan de bredere, ook figuurlijke verrijking van de gemeenschap. De Europese Commissie en het Europees Parlement slaagden er niet in om ernstig weerwerk te bieden tegen die logica.

Dat gebeurde onder meer in de discussie die na de financiële crisis oplaaide over de wenselijkheid om de spaar- en beleggingsactiviteiten van grote banken te splitsen. De ministers van Financiën kregen te horen dat zo’n splitsing in strijd is met de principes van de interne markt en van de globalisering van de handel. Dé vraag die niet eens werd geopperd (maar die Barack Obama wel stelde), luidde: is het een goede zaak voor de consument dat spaar- en beleggingsactiviteiten binnen dezelfde banken verenigd blijven?

Hetzelfde dogmatisch denken spreekt uit de obsessie met winstmaximalisatie. Is een onderneming die een winstmarge van 10 procent bereikt succesvol of niet? Als we InBev als maatstaf nemen: neen. Daar, onder andere daar, worden mensen ontslagen om een jaarlijks rendement van 15 procent te halen. Dat gebeurt enkel om op de aandelen zo vlug mogelijk meerwaarde te creëren. De markt stelt hier de belangen van aandeelhouders en met bonussen beloonde directieleden boven maatschappelijke belangen.

Winst is een noodzaak om een bedrijf draaiende te houden. Winstmaximalisatie is dat niet. Een bedrijf is geen eiland, de winst geen doel op zich. Bedrijven werken met eigenaars, directieleden, werknemers en hun gezinnen, en ze maken gebruik van gemeenschapsvoorzieningen en infrastructuur. Ze stellen mensen tewerk die de gemeenschap heeft opgeleid, ze moeten in een rurale of stedelijke omgeving met de omwonende gemeenschap in goed nabuurschap leven. Ze vormen dus een onderdeel van de maatschappij en dat brengt maatschappelijke plichten met zich mee.

Wie onderneemt en dus risico neemt, mag worden beloond. Behoorlijk rendement, redelijke vergoedingen en gereguleerde prijzen passen in dit plaatje. Winstmaximalisatie als motor van afdankingen, onredelijk hoge productiviteits-eisen, minder welzijn op het werk en mindere kwaliteit voor de consument passen manifest niet in dit plaatje.

Ondernemerschap is uiterst belangrijk en lovenswaardig in onze maatschappij en moet ook door socialisten structureel worden aangemoedigd. We moeten ondernemers niet betuttelen maar alle kansen geven, financieel maar misschien nog meer via vorming en begeleiding. Wat geldt voor werknemers, geldt ook voor ondernemers: op een eerlijke manier verlonen en gerespecteerd worden

voor een volgehouden inzet is een belangrijke voorwaarde om duurzaam welvaart op te bouwen.

Daarvoor moet de maatschappelijke context van het ondernemen in ere worden hersteld. Het houdt ook in dat we burgers/consumenten niet verenigen tot risicodragende, concurrerende aandeelhouders van de N.V. Vlaanderen. Zoals gezegd moeten ze samenwerkende deelnemers aan een coöperatieve worden die ieders belang even hoog inschatten.

3. PRIVÉ OF PUBLIEK: DE DISCUSSIE VOORBIJ

Socialisten betreden de markt niet met pleinvrees. De vraag is niet hoe vrij de markt is, wel of ze haar doel (goede producten tegen een correcte prijs) bereikt. De vraag is evenmin meer of minder staat, wel welke staat. We moeten als democratische gemeenschap zelf bepalen waar we naartoe willen. Eens we die vraag hebben uitgeklaard, kunnen we het beste middel kiezen: concurrentie, regulering of overheidsinitiatief. Soms zal één weg aangewezen zijn, soms een combinatie van die drie wegen.

Als we het bijvoorbeeld over de sectoren van communicatie en energie of over het bankwezen hebben, zijn dit enkele vragen die we ons moeten stellen:

*Vinden we het belangrijk dat iedereen toegang heeft tot internet?

*Willen we dat de spaarproducten die op de markt komen, in de eerste plaats betrouwbaar zijn?

*Willen we consumenten beschermen tegen kartelafspraken of monopolies?

*Willen we hernieuwbare energie zonder te hoge extra kost voor de consument?

De lijst van maatschappelijke prioriteiten is lang, maar essentieel. Het is de gemeenschap - wij dus - die de prioriteiten stelt, niet de markt. Het is onze keuze, de keuze van iedereen. Elke politieke partij zal moeten (willen) leren om doel en middel anders te bekijken. Uit de antwoorden op bovenstaande en andere vragen moet voor ons, **sp.a**, één overkoepelende doelstelling verrijzen: we willen een duurzame en gestage economische ontwikkeling, gebaseerd op eerlijke producten en goede arbeidsvoorwaarden. De nieuwe economie moet bijdragen tot een stijging van de welvaart en tot een betere, zo ruim mogelijke verspreiding ervan.

In de nieuwe economische architectuur die uit die doelstelling voortvloeit, zullen we sommige producten en diensten uit de handen van de markt moeten blijven houden. De liberalisering van het spoor of de post blijft voor ons ontoelaatbaar. Andere producten en diensten zullen we zelf uit de markt moeten lichten. Vaak zal het aangewezen economisch model een samenspel van markt en overheid zijn. Willen we het basisrecht op energie en communicatie vrijwaren bijvoorbeeld, dan moeten we op de markt van elektriciteit, mobiele telefonie en internet drie sporen uitzetten: concurrentiële spelers (energieleveranciers, gsm-operatoren en internetproviders) leveren de consument inhoudelijke diensten, maar het beheer en de normering van de infrastructuur (het netwerk of de kabel) blijft in publieke handen. Een onafhankelijke regulator waakt over het geheel van de maatschappelijke doelstellingen: toegankelijkheid en betaalbaarheid voor de consument, redelijke vergoeding voor de producent, investering in hernieuwbare energie ... Verderop in dit hoofdstuk werk ik enkele concrete voorstellen uit (zie 6. De getemde markt: energie, communicatie en banken).

Bovenstaande lijst is indicatief en zal permanent moeten evolueren. Het uit de markt halen van een product of dienst mag net zo min als het vermarkten een axioma op zich worden. Eens de prijs van internet bijvoorbeeld voldoende gedaald is en er voldoende aanbieders zijn, kan de maximumprijs vervallen.

De keuzes die we maken, moeten we consequent realiseren. Als we regulatoren instellen, moeten we die bevolken met de beste, onafhankelijke mensen. We moeten ook vertegenwoordigers van de consumenten structureel bij de werking ervan betrekken. We hebben daar geen grote traditie in. Politici houden er niet echt van om de controle uit handen te geven. Misschien kan de crisis ook hier wat meer openheid van geest brengen.

We moeten ook permanent doel en middel tegen elkaar blijven afwegen en evalueren. Goede voornemens leiden immers niet altijd tot een gewenst resultaat. Dat hebben we bijvoorbeeld ondervonden met de hervorming van de studentenarbeid. Die was te soepel geregeld waardoor studenten geleidelijk aan de plaats begonnen in te nemen van interimarbeiders. Om dat te vermijden hebben we het aantal werkdagen voor de jobstudent beperkt. Daarbij hielden we geen rekening met het aantal uren per dag dat er werd gewerkt. Dat was fout. Studentenarbeid werd er een stuk onaantrekkelijker door en tegelijk nam het 'kannibaliseren' van de interimarbeid niet af. Uit een gesprek dat ik had met 15 jobstudenten bleek maar één volledig in orde met de regels. De veertien anderen werkten buiten het legaal aantal voorziene dagen verder in het zwart. Het middel schoot dus het doel voorbij. Uit een terechte bekommernis om de sociale bescherming, van studenten en interimarbeiders, dokterden we een regel

uit die in de feiten minder bescherming opleverde. We begingen de fout om een te algemene, voor alle sectoren geldende regel te willen, terwijl een job in een fabriek natuurlijk niet te vergelijken is met een job in een restaurant. Wat is er mis mee als een student tijdens het weekend een volledige dag gaat werken in een restaurant of tijdens de zomer een volledige maand op de zeedijk? Beter zou zijn dat we de rem op studentenarbeid in de horeca opnieuw versoepelen, terwijl we omgekeerd de jobs in de industrie voorbehouden aan interimarbeiders, die daar bijkomende werkervaring kunnen opdoen. Algemene regels hebben vaak een averechts effect. Maatwerk is slimmer en levert meer win-winsituaties op. Dat laatste geldt ook voor de permanente zoektocht naar de formule die het beste resultaat oplevert voor consument en maatschappij. Het is een oefening die om een doorgedreven inzet vraagt en die ongetwijfeld op veel weerstand zal botsen. Of en hoe we marktwerking toelaten, is bijvoorbeeld niet langer een soevereine keuze. Ze moet genomen worden binnen een Europees kader en zoals ik hoger reeds aangaf, interpreteert de Europese Unie het “vrij verkeer” zeer strikt en dogmatisch. Sociale tarieven opleggen voor internet wordt in zo’n context geen sinecure, want voor Europa is het net een commercieel gegeven. De diepere zin hiervan valt enkel te begrijpen als we weten dat voor de Europese Unie de markt een geloof is geworden.

We moeten af van de abstracte, algemene discussie over meer of minder markt of overheid. Het is een discussie die voorbijgaat aan de hogergenoemde essentie dat we als democratische gemeenschap onze maatschappelijke doelstellingen heel precies moeten definiëren. Het middel moet volgen uit het doel en niet andersom. Zoals gezegd: de politiek moet keuzes maken. Wij moeten kiezen. Kiezen voor mens en maatschappij, niet voor veel en snelle winst voor enkelingen. We kiezen voor een welvaartseconomie eerder dan voor een winst-economie.

We moeten de visie over de markt, als een centraal, allesregulerend mechanisme verlaten. Vraag en aanbod kunnen betere producten voor de consument opleveren. Vaak is daar een beschermende regulering voor nodig. In andere situaties is de markt niet aangewezen. We zullen concurrentie moeten leren hanteren als één van de valabele middelen, naast andere, voor zover het ons in de betreffende sector naar onze doelstellingen leidt. Meer dan vroeger moeten we in een democratisch proces economische en maatschappelijke doelstellingen en prioriteiten vaststellen. Dát zijn politieke keuzes, die niet door de markt kunnen worden bepaald. Daarna moeten we onbevangen de juiste methodiek, de juiste instellingen zoeken. Publiek, privé, concurrentieel of niet. Er zijn geen axioma's, alleen oplossingen die onze doelstellingen dienen en andere die dat niet doen. En ten slotte moeten we die keuzes dan ook consequent en resultaatgericht doorvoeren.

4. EEN NIEUWE MARKT, EEN ANDERE OVERHEID

In ons nieuw economisch model moeten we ons ook bezinnen over de rol van de overheid. Eens de politiek de doelstellingen heeft vastgelegd, moet de overheid die onbevangen uitvoeren. Een slimmer en maatschappelijk preciezer gestuurde markt brengt een overheid in beeld als regelgever, actor, controleur en verlener van vergunningen. Hier is een forse waarschuwing op zijn plaats, want regels en procedures op zich betekenen natuurlijk niet automatisch een betere dienstverlening. De Vlaamse overheid heeft dat de voorbije decennia helaas ook bewezen. Viel het met het aantal regels nog wel mee, des te omvangrijker en gedetailleerder waren de procedures. Vraag het maar in elke gemeente: voor sommige projecten raakten zowel lokale politici als burgers verstrikt in een kluwen van elkaar overlappende procedures bij verschillende administraties die allemaal hun zeg moeten doen. Een negatief advies werd ook altijd vlugger gegeven dan een positief.

Was in theorie veel mogelijk in Vlaanderen, in de feiten werd elke verandering vaak onmogelijk gemaakt. We kregen dus net het omgekeerde van wat we nodig hadden: weinig inhoud en veel procedure. Wie meent dat ik overdrijf, overtuig ik graag met vier voorbeelden.

1. Milieueffectenrapporten (MER) zijn nuttig en nodig. Maar of een project zo'n MER behoeft, hangt af van het advies van een studiebureau ... dat vervolgens meestal het MER zelf opstelt. En wie zou tegen de eigen winkel durven te pleiten? Een MER is ook geen garantie op kwaliteit. Zo trof ik in een MER over een nieuw woongebied, aansluitend op een al bestaande woonzone, volgend zinnetje aan: "Geluid: bij omvorming tot woongebied kan een licht verhoogde omgevingsverstoring ontstaan". Dat wonen gepaard gaat met een al dan niet lichte vorm van lawaai en beweging? Je moet lang gestudeerd hebben om dat te begrijpen, niet? Is het MER onmiskenbaar een noodzakelijk instrument, het schiet vaak zijn doel voorbij. Niet de regel, wel het verstandig gebruik ervan telt.
2. Toen ik in 1994 gemeenteraadslid werd, moest de gemeente voor de heraanleg van een weg nog geen bouwvergunning aanvragen. Nadien moest het wel, nog even later weer niet, vervolgens weer wel. Niet de wetgeving veranderde evenzovele keren, wel de ambtelijke interpretatie ervan. Bovendien blijft het mij een raadsel waarom een provinciale of gewestelijke ambtenaar beter zou weten hoe hij of zij een buurtweg moet heraanleggen dan de gemeente. Of waarom hij of zij beter dan burgemeester of schepen zou weten waar en hoe een fietspad moet komen.

3. Wie een windmolen wil plaatsen, heeft het groen licht nodig van maar liefst elf administraties. Oordeelt één daarvan negatief, dan valt het project in het water. Wallonië doet op dat vlak beter dan Vlaanderen. Daar kennen ze het systeem van een *permis unique*. Ook daar geven meerdere administraties hun advies, maar uiteindelijk beslist één ministerie.
4. De Oostendse Haven is samen met een privépartner kandidaat voor de uitbating van de Oostendse luchthaven. Na twee jaar heeft de Vlaamse regering weliswaar onze kandidatuur aanvaard, maar nog diezelfde dag werd ons via een ambtelijke mail gemeld dat er de komende drie maanden niets meer zou bewegen: er moest “nog van alles worden voorbereid”. Sic. Ik kon of durfde dat bijna niet uit te leggen aan de privépartner.

De Vlaamse administratie heeft in de loop der jaren ongetwijfeld veel expertise opgebouwd. Zo bleek uit onderzoek bijvoorbeeld dat de overheid efficiënter is in het beheer van de lonen in het onderwijs dan een privaat sociaal secretariaat. Het opleidingsniveau van de ambtenaren is goed en hun werkingsmiddelen zijn aangepast. Maar er is een immense verkokering ontstaan: iedere deelsector heeft zijn eigen belang en handelt daar ook naar. Het is geen uitzondering dat de ene administratie van het Vlaams Gewest handelt tegen de andere in. Bovendien is er een zekere schroom om naar oplossingen te zoeken. Uit schrik voor kritiek wordt een regelgeving vaak zeer strikt en letterlijk geïnterpreteerd.

De overheid heeft dus nood aan meer gezond verstand bij het gebruik van de regels en een snelle en kordate toepassing ervan. Ze moet meer inhoud leveren en minder procedure. Ze moet de problemen niet vergroten, maar oplossingen zoeken. Een betere coördinatie van de ambtelijke visies en interpretaties dringt zich op. Ambtenaren moeten werken binnen een globale visie: niet met tien visies, zijnde één per departement.

Een markt die meer middel dan doel is, heeft nood aan een sterker optreden van de overheid als actor en regelgever. Maar we moeten de bureaucratie radicaal weren. Juristen en ambtenaren moeten meedenken en oplossingen suggereren, eerder dan afremmen en problemen opwerpen. Vlaanderen is kampioen in procedures die de ondernemingszin van besturen, bedrijven en burgers afremmen. Onze samenleving betaalt dit cash in termen van welvaart en vernieuwing.

5. EEN REGERING ALS GIDS VOOR DE TOEKOMST

Zeker in tijden van crisis moeten beleidsvoerders een visie op de toekomst ontwikkelen. Regeringen moeten bakens uitzetten. In België gebeurt dat te weinig.

De federale regering dobbert al ruim twee jaar op de golven van de rustige vastheid. Het tempert misschien de schokgolven van de crisis, maar het bereidt de economie, de samenleving en de mensen niet voor op een nieuwe toekomst. Rustige vastheid geeft misschien tijdelijk comfort, maar geen structurele hoop op meer welvaart, welzijn en geluk.

Europa zegt al jarenlang dat er meer moet worden geïnvesteerd in de opleiding van werknemers. De Belgische sociale partners hebben in het verleden een concrete doelstelling van 1,9 % van de loonmassa afgesproken; vandaag halen we nauwelijks 1 %.

Eenzelfde terugval doet zich voor inzake groene energie. Zo investeerden de Europese landen in 1974 10 miljard euro in het onderzoek naar hernieuwbare energie. In 1980 werd dit opgetrokken tot 19 miljard, maar tussen 2000 en 2009 viel dit opnieuw terug op het peil van de jaren zeventig. In het begin van de jaren tachtig leek België het roer te zullen omgooien van kernenergie naar windenergie. We waren 'mee'. Maar in 1985 werden de kredieten voor onderzoek inzake windenergie stopgezet. Vandaag worden in België geen windmolens geproduceerd. In Denemarken (toch geen lagelonenland?) werken er vandaag evenveel mensen in de sector van de windmolens als bij ons in de auto-industrie.

Het kan anders. Jaarlijks investeert de Vlaamse regering 40 miljoen euro in het Vlaams Instituut voor Biotechnologie (VIB). Bedoeling is om een interuniversitair onderzoekscentrum te creëren dat op wetenschappelijk vlak een internationale uitstraling heeft en bovendien nieuwe economische initiatieven stimuleert. De Vlaamse regering zet op beide facetten veel druk en dat loont. Het instituut is wereldwijd erkend en meerdere duizenden mensen werken in bedrijven die er rechtstreeks uit voortvloeien. Excellentie kan dus. Ook Wallonië toont dat het kan. Het Marshallplan maakt duidelijke keuzes. De federale regering doet dat niet.

Meer is nodig, meer is ook mogelijk. Regeringen moeten gidsen zijn voor de toekomst. Ze hebben daarvoor een duidelijk afgebakend economisch beleidsplan nodig. We moeten enkele sectoren van de toekomst selecteren waarin we nieuwe economische welvaart en jobs willen creëren. Zo'n plan moet de economische dimensie ervan ook overstijgen: het komt er op aan om de inwoners van een regio of een land mee te krijgen in zo'n gemeenschappelijk verhaal. De geselecteerde projecten moeten dan ook voldoende uitdagend zijn om mobiliserend te werken.

Ik zie twee domeinen waarop zowel België als Vlaanderen de leiding kunnen nemen: energie en gezondheid. De regeringen zouden de trekker kunnen worden van een Derde Energie Golf: we zetten alles op hernieuwbare energie, nadat re-

geringen eerder massaal investeerden in steenkool en kernenergie. En we gaan voor een E-Health Revolutie in de gezondheidszorg.

De Derde Energie Golf

Tegen 2020 zal alle energie die door particulieren en gezinnen wordt verbruikt, voor 100 % afkomstig zijn van hernieuwbare bronnen.

Onhaalbaar? Toch niet, al zal zo'n ambitie een aangescherpte creativiteit vergen. Het doel kan de motor worden van haalbare, revolutionaire veranderingen. We kunnen er heel wat afgeleide doelstellingen uit distilleren.

Waarom streven we er niet naar om de nummer één te worden inzake hernieuwbare energie met de beste wetenschappers ter zake? Dat doel is haalbaar indien alle universiteiten hun krachten bundelen met Energyville, het door de Vlaamse regering geplande centrum voor energie-onderzoek op de voormalige mijnsite van Genk-Waterschei.

We kunnen ook het gids- en spitsland worden voor de elektrische auto, een ambitie die eerder al door Vlaams minister Ingrid Lieten (*sp.a*) werd geformuleerd. We kunnen als eerste land in Europa ons elektriciteitsnet omvormen tot een slim netwerk (*smart grid*) of een soort internet met talrijke energiebesparende toepassingen. De uitvindingen die daaruit voortvloeien, kunnen we exporteren. We kunnen ook pionieren met de bouw van energiearme verkavelingen die ons toelaten onze kennis te versterken en van daaruit een nieuwe industrie op te bouwen.

De mogelijkheden zijn eindeloos. We moeten het gewoon dóén. Met een wervend verhaal geven we niet alleen de impuls voor een massale investering in windmolens op zee en op land; we stimuleren ook de zoektocht naar nieuwe vormen van energie op basis van getijden en golfslag. Het zal overheden, bedrijven en burgers ook prikkelen om nog massaler over te gaan tot de plaatsing van zonnepanelen en warmtepompen en het in gebruik nemen van nieuwe soorten van biomassa.

We hoeven overigens niet alles zelf uit te vinden. Innovatie wordt niet alleen bepaald door wat je zelf creëert, ook door het succes waarmee je buiten de eigen grenzen kennis en knowhow vergaart. We moeten actief op zoek gaan naar patenten en uitvindingen die in andere landen nog niet gecommercialiseerd zijn. We kunnen ze aankopen met een mix van privé- en publiek kapitaal. We financieren extra onderzoek en ontwikkeling en investeren in proeftuinen.

De verworven kennis zetten we om in de bouw en de exploitatie van nieuwe productie-installaties.

Ook de investering in het hogergenoemde slim netwerk opent de deur voor talloze mogelijkheden. Een slim netwerk stemt ons energieverbruik af op de beschikbaarheid. Het voorkomt hoge en dure productiepieken. Dat veronderstelt ook 'slimme' elektrot toestellen. Een chip in de diepvries kan de temperatuur opvolgen en die informatie doorgeven aan het netwerk. Het netwerk zorgt dan voor de zuinigste energie-injectie op het beste moment. Investeren in een slim netwerk betekent met andere woorden ook investeren in nieuwe toestellen. Daarmee creëren we tegelijkertijd jobs en nieuwe exportmogelijkheden.

In het kader van de Derde Energie Golf kunnen we ten slotte ook een 'oud' maar beproefd instrument van onder het stof halen: de coöperatieve. Maak op lokaal niveau mensen aandeelhouder in nieuwe, groene, energievriendelijke projecten. Laat ze mee investeren in en verdienen aan de zonnepanelen op daken van stedelijke gebouwen, of laat ze bomen 'sparen' zoals ze staatsbons kopen. De almaar verder uitbreiding nemende groepsaankopen van gas, elektriciteit, zonnepanelen of warmteboilers bewijzen dat er in de samenleving veel potentieel is voor dergelijke collectieve formules. De PPS-vlag kan op die manier een nieuwe lading dekken: niet langer Publiek-Private Samenwerking, maar Publiek-Publieke Samenwerking, een partnerschap van overheid en bevolking.

E-Health Revolutie

Met een doorgedreven gebruik van informatica en nanotechnologie⁸ kunnen we veel meer levens redden en oude en nieuwe gezondheidsrisico's beperken.

Veel tv-kijkers waren er eind 2009 getuige van hoe KSV Roeselare-voetbalspeler, Anthony Van Loo, voor het oog van de camera gevelde door hartritmestoornissen, maar net zo snel weer rechtop stond. Een elektronische reactie van de in zijn lichaam ingeplante chip redde zijn hart. Toen hij een kwartier later in het ziekenhuis kwam voor een *check-up*, beschikten de dokters al over alle noodzakelijke medische informatie dankzij de verbinding tussen de chip in de borstkas van de speler en de ziekenhuiscomputer. Informatica, medische wetenschap en nanotechnologie werkten hier perfect (en levensreddend) samen: de informatica stuurde het gegevensbeheer, de medische wetenschap zorgde voor de juiste

⁸ Nano is afgeleid van het Griekse woord *nanos*, wat betekent: dwerg. Het staat voor 'het miljardste deel'. Nanotechnologie of afgekort nanotech is de verzamelnaam voor alle technologieën die gebruikmaken van informatie en bewerkingen op nanoschaal. De geringe omvang maakt toepassingen mogelijk die voordien ondenkbaar waren.

ingreep op het juiste moment en de nanotechnologie voor de inplanting van een chip in het menselijk lichaam.

Een leven gered voor het oog van de camera. Waarom zouden we dankzij informatica en nanotechnologie in de nabije toekomst niet in staat zijn om nog veel meer levens te redden? Er zijn veel verdergaande toepassingen denkbaar. Zo zouden diabetici permanent opgevolgd kunnen worden. Het is maar één van de vele mogelijke voorbeelden.

Met E-Health kunnen we de gezondheidssituatie van mensen beter opvolgen, medicatie op maat en vanop afstand toedienen en vaak levensbelangrijke medische ingrepen automatiseren. Het verhoogt de zelfredzaamheid van patiënten en vermindert hun risicoprofiel.

Maar ook hier is er een indrukwekkende economische *spin-off* mogelijk. Het leidt tot nieuwe producten en alweer bijkomende jobs en exportmogelijkheden. Door open te staan voor deze vernieuwingen stimuleren we Belgische bedrijven ook om te investeren in de import van buitenlandse knowhow en de omzetting ervan in praktische toepassingen.

E-Health opent ook onvermoede deuren voor een administratieve vereenvoudiging en een betere dienstverlening. Nog altijd krijgen we bij de dokter een briefje dat we op onze beurt aan het ziekenfonds bezorgen. Daarna krijgen we een deel van ons geld terug, eventueel nog gevolgd door een tweede terugbetaling indien de maximumfactuur is overschreden. Het is een omslachtige procedure die perfect kan worden vermeden met een krachtig databestand. Ook het globaal medisch dossier is gebaat bij een doorgedreven informatisering.

Ons land moet één grote werf van vernieuwing worden. De enige manier om de toekomst niet te ondergaan, is ze zelf vorm te geven. De regeringen moeten zich met hun volle gewicht scharen achter enkele mobiliserende en ambitieuze projecten, onder meer inzake energie en gezondheid. Ze moeten investeren, communiceren, mensen mobiliseren, samenwerken en resultaten boeken. Het ultieme doel is de samenleving van de toekomst met nieuwe producten en jobs, met meer welvaart en welzijn voor iedereen.

6. DE GETEMDE MARKT: ENERGIE, COMMUNICATIE EN BANKEN

Hoe kunnen we onze economie op een andere leest schoeien en het geloof in het geheel herstellen? Met welke ingrepen komen we dicht bij het model dat

we voor ogen hebben: betere producten tegen eerlijke prijzen, een betere dienstverlening voor en bescherming van de consument, een economie die behalve welvaart ook een maatschappelijke meerwaarde creëert? In wat volgt neem ik de proef op de som in drie sectoren: energie, communicatie en banken.

6.a. Energie: hoe de vrije markt onvrij maakt

De liberalisering van de energiemarkt is mislukt. Federaal minister van Energie Paul Magnette (PS) kwam onlangs zelf tot die conclusie. Cijfers staven dit verdict.

*Ruim 90 % van het geïnstalleerde vermogen voor grootschalige elektriciteitsproductie is in handen van één speler: Electrabel.

*In 2008 leverde Electrabel stroom aan 84 % van de grote industriële klanten, in 2007 was dat 88 %.

*In Vlaanderen zit 69 % van de kleine gasafnemers en 66 % van de elektriciteitsverbruikers bij Electrabel Customer Solutions.

*Op de gasgroothandelsmarkt domineert Distrigas (sinds begin 2009 niet meer in handen van Suez, maar van ENI): in 2008 was het bedrijf goed voor meer dan 90 % van de gasimport in België en stond het in voor 72,5 % van de verkoop.

Ook de Europese Commissie kwam, na een diepgaand sectoronderzoek⁹ in 2005 en 2006, tot de conclusie dat de liberalisering mislukt is. “De kracht van de oude monopolies van voor de liberalisering is nog niet geërodeerd”, erkende bevoegd commissaris Neelie Kroes. De ‘vrije’ energiemarkt is niet vrij: nieuwkomers op die markt maken zo goed als geen kans tegen de monopolisten. Gevolg is dat de megaspelers capaciteit kunnen achterhouden om zo de prijs - en dus hun winsten - kunstmatig op te drijven. Er is ook te weinig integratie van de diverse nationale markten. Grote bedrijven aarzelen om andere markten te betreden. Nogmaals Kroes: “Ik ben enorm bezorgd dat dit zou kunnen betekenen dat deze grote bedrijven afspraken hebben gemaakt over een marktverdeling of niet-concurrentie.”

Een kritische toeschouwer zal opmerken dat de Commissie daar zelf mee verantwoordelijk voor is. De Europese Unie was immers zelf jarenlang voorstander

⁹ Alle rapporten en documenten daarover zijn te vinden op: <http://ec.europa.eu/competition/sectors/energy/inquiry/index.html>

van een consolidatie: fusies van kleine bedrijven tot grote consortia zouden zorgen voor een sterkere internationale positionering en voor meer concurrentie in Europa. De Commissie was wel erg naïef om te geloven dat die grote bedrijven elkaar dan economisch naar het leven zouden staan. Deze zomer nog veroordeelde de Commissie EON en GDF Suez tot het betalen van een boete van elk 553 miljoen euro omdat ze in de jaren zeventig illegale afspraken hebben gemaakt om de markt te verdelen. De energiereuzen zijn in beroep gegaan omdat ze zich niet verantwoordelijk voelen voor wat hun bestuurders in 1975 hebben uitgespookt. “Dat was de prehistorie”, wuifde topman Gerard Mestrallet elke aansprakelijkheid weg.

Parallel met het Europese sectoronderzoek nam ook de London School of Economics de werking van zes elektriciteitsmarkten, waaronder de Belgische, onder de loep¹⁰. Daaruit bleek dat de Belgische markt, samen met de Franse, een van de meest geconcentreerde van Europa is. Het Londense onderzoek bevat ook sterke aanwijzingen dat Electrabel zich bezondigde aan de politiek van *withholding*: het achterhouden van capaciteit om de prijs op te drijven. Zo schakelde Electrabel in 2003 en 2004, tegen elke economische logica in, vaker zijn gascentrales dan zijn kolencentrales in. Kolencentrales zijn, door de bijhorende groenestroomcertificaten voor biomassa, nochtans goedkoper dan gascentrales. Door die eerste bewust niet te gebruiken stuwde Electrabel doelbewust de marktprijs de hoogte in. De studie vermoedt ook dat er tussen de grote spelers marktafspraken werden gemaakt: een niet bij naam genoemde producent heeft zijn productiecapaciteiten “consistent onderbenut”, wat volgens de onderzoekers bizar is “in een markt waarop hij probeert te concurreren met een veel grotere rivaal”.

Eurostat¹¹ draagt nog meer gegevens aan die wijzen op een zeer ‘onvrije’ energiemarkt, met name in België. Van zowat alle Europeanen betaalden de Belgen halfweg 2007 het meest voor hun elektriciteit, transport- en distributiekosten of belastingen niet meegerekend¹². En dat ondanks de afgeschreven kerncentrales. Het plaatje ziet er nog spectaculairder uit als we de Belgische prijsstijgingen van de afgelopen jaren naast de gemiddelde Europese prijsevolutie leggen. In 2005 en 2006 bleef de prijs voor elektriciteit voor gezinnen in België onder de evolutie in Europa, maar in 2007 ging die prijs door het dak. Door ingrepen van

¹⁰ ‘Structure and performance of six European wholesale electricity markets in 2003, 2004 and 2005’, zie <http://ec.europa.eu/competition/sectors/energy/inquiry/index.html>

¹¹ Eurostat, Data in focus, 25/2009. En http://epp.eurostat.eu/portal/page/energy/data/main_tables

¹² In een survey van de 27 EU-landen staat België op de 5^e plaats.

de verschillende regeringen bedroeg de gemiddelde stijging nog geen 2 %, in België was dat tien keer meer¹³.

Is het toeval dat de prijs binnen de perken bleef in de jaren dat de federale regering de sector, vooral Electrabel, sterke beperkingen oplegde? En dat die prijs spectaculair piekte na de verkiezingen van 2007? Hoe dan ook was de stijging van de energieprijzen verantwoordelijk voor een groot deel van de inflatie. We kunnen zonder meer stellen dat het niet beperken van de elektriciteitsprijzen de concurrentiepositie van ons land aantast en jobs kost. Dat valt alleen maar te verklaren door een samenspel van een almachtig Electrabel en een nieuwe regeringssamenstelling na 2007.

Nog schrijnender is dat op die manier de regering de factuur voor de omschakeling naar nieuwe energie afwentelt op consumenten en bedrijven. Hernieuwbare energie vergt nog altijd proportioneel grotere investeringen dan klassieke energie. Deze kosten worden gecompenseerd door groenestroomcertificaten. De leveranciers en netbeheerders moeten die aanschaffen, maar rekenen de kostprijs ervan door in de elektriciteitsprijzen.

Volgens energiewaakhond CREG verdiende Electrabel na de vrijmaking van de markt 3,92 miljard euro extra aan de versnelde afschrijving van de kerncentrales. Rekening houdend met de huidige marktprijzen leveren de kerncentrales en steenkoolcentrales GDF Suez elk jaar tussen de 1,5 en 2 miljard euro aan makelijke winsten op. En dan houden we nog geen rekening met de op til staande levensduurverlenging van de kerncentrales.

De winst verdwijnt nu naar Parijs, terwijl de factuur van de Belgische consument hoog blijft en de investeringen in hernieuwbare energie achterophinken.

Van de vrije energiemarkt zag de consument tot nu toe dus alleen maar meer nadeel dan voordeel. In heel het systeem is er maar één winnaar: GDF Suez, het bedrijf dat goedkoop geproduceerde energie verkoopt tegen woekerwinsten. De consument is twee keer de dupe: hij wint niets bij de afschrijving van de kerncentrales en krijgt de rekening doorspeeld van de omschakeling naar hernieuwbare energie.

¹³ Stijgingspercentage van de prijs voor elektriciteit voor de gezinnen in België en in de EU:

	2005	2006	2007
België	0,63	9,44	22,05
EU	5,43	9,83	1,62

Zonder fors overheidsingrijpen zal er niets veranderen. Integendeel. Het recente akkoord tussen de federale regering en GDF Suez zal de bestaande onrechtvaardige situatie voor jaren bestendigen. Electrabel krijgt voor vele jaren een dominante positie cadeau.

Een breuk met het verleden is nodig en ook mogelijk. Ik herhaal in dit verband het *sp.a*-voorstel voor een *mottenballentaks*, een belasting op de afgeschreven kerncentrales. Met de opbrengst daarvan bekostigen we bijvoorbeeld de groenestroomcertificaten waardoor we de facto de elektriciteit uit hernieuwbare bronnen goedkoper maken.

Jammer genoeg hebben we nare ervaringen met het opleggen van taken aan Electrabel. Meestal slagen ze er via fiscale spitstechnologie in om eraan te ontsnappen. We moeten dus een stap verder zetten. Laat ons de onredelijke winsten afromen via het systeem van de *single buyer*. Dat bestaat hierin dat de overheid via een op te richten aankoopcentrale, in de vorm van een N.V. van publiekrecht, de totale productie opkoopt. De overheid betaalt daarvoor aan de exploitanten van de kern- en steenkoolcentrales de productiekost plus een redelijke winstmarge. We kunnen dit afdwingen via een openbardienstverplichting. De overheid verkoopt de elektriciteit vervolgens aan de leveranciers tegen marktconforme tarieven. De winst wordt aangewend voor investeringen in hernieuwbare energie en een prijsverlaging voor de gezinnen.

Een *single buyer* veronderstelt voldoende productie en dus investeringen, in eerste instantie in hernieuwbare energie. De aankoopcentrale heeft ook nood aan een zeer lichte en transparante structuur met een inbreng van consumentenorganisaties en onafhankelijke experts. Om de markt echt vrij te maken, moeten we nieuwe spelers een startstimulans geven.

Het mechanisme van de *single buyer* kan tijdelijk worden ingezet. Als het doel is bereikt, verliest het middel zijn nut. Zodra geen enkele producent nog een marktmonopolie heeft, en dat dus ook niet langer kan misbruiken om onredelijke winsten binnen te rijven op de kap van de consument en het milieu, kan het mechanisme worden vervangen door een gewone, maar wel repressieve prijscontrole. Wie op marktafspraken wordt betrap, wordt gestraft.

De markt heeft er in België, maar ook in Europa niet toe geleid dat we goedkopere of duurzamere elektriciteit kregen. Europa hoopte dat het samenvoegen van bedrijven tot sterke, concurrerende spelers zou leiden. Dat is niet gebeurd. België staat model voor de mislukking van de liberalisering. Alleen een vrij radicale ingreep zoals de "single buyer" kan het tij op korte termijn keren. Voor de consument garandeert het

eerlijke prijzen. Het stimuleert hernieuwbare energie. Wie produceert krijgt een redelijke vergoeding, met een aanvaardbare winstmarge. Winstmaximalisatie is veraf.

6.b. Communicatie

Bij de opstart van de mobiele telefonie ging de overheid ervan uit dat het bijzonder lang zou duren vooraleer meer dan dertig procent van de bevolking in het bezit zou zijn van een mobieltje. Om de (dure) investering in de aanleg van het mobiel netwerk terug te verdienen, werd een vergoeding voorzien: de zogenaamde afgiftetarieven. De gsm-gebruiker betaalt niet alleen zijn gsm-gesprek, maar ook de verbinding of de toegang tot het netwerk. Inmiddels heeft zowat iedereen een gsm en is de oorspronkelijke investering al ruimschoots terugbetaald. Toch zijn de afgiftetarieven nog altijd niet afgeschaft.

Wie belt of smst naar een nummer van Proximus, Mobistar of Base betaalt een extra bedrag (respectievelijk 7,20, 9,02 en 11,43 eurocent), enkel en alleen om op het netwerk te 'mogen'. Strikt genomen zijn het de operatoren die dat bedrag aan elkaar betalen, maar ze nemen het wel op in hun kostenstructuur en rekenen het zo door aan de consument. Het is alsof je bij de bakker niet enkel voor het brood, maar ook voor de toegang tot de winkel zou moeten betalen.

Niet alleen betaalt de gsm-gebruiker te veel, de afgiftetarieven zijn ook een rem op de concurrentie tussen de verschillende operatoren. De grootste speler wordt namelijk bevoordeeld. Proximus, Mobistar en Base bouwden een gelijkaardig netwerk uit en investeerden ongeveer evenveel. De afgiftetarieven moesten dienen om die investeringen te vergoeden. Maar Proximus had, als enige speler op de markt voor de liberalisering, een voorsprong op de anderen. Toch geniet de eerste en nog altijd grootste speler op de markt vandaag nog altijd het meest van de opbrengst van de afgiftetarieven. De historisch grootste speler krijgt daardoor extra troeven om nog meer marktaandeel te winnen. Omdat de verhoudingen op de markt ook niet spectaculair wijzigen, zijn de operatoren vandaag vooral bezig met het behoud van hun winstmarge. De gebruiker staat buitenspel en betaalt te veel.

In zo'n 'onvrije' vrije markt heeft het plan van de federale minister van Economie om nog een vierde operator te erkennen, "om de concurrentie aan te wakkeren", geen enkele zin. Om de markt echt vrij te maken en de prijs voor de gsm-gebruiker te drukken, dringen zich drie eenvoudiger oplossingen op.

1. Schaf de afgiftetarieven af. De mobiele operatoren die niet in een netwerk hebben geïnvesteerd, blijven wel betalen via een overeenkomst met de netwerkbeheerder. De prijs voor de consument moet hierdoor verlagen. Het Belgisch Instituut voor Postdiensten en Telecommunicatie (BIPT) moet hierop toezien.
2. Schaf de tarieven eerst voor de grootste operator af en vervolgens gra-dueel voor de kleinere spelers. Dat zal de concurrentie aanscherpen, wat opnieuw de consument ten goede komt.
3. Werk een wettelijk kader uit waarbij de netwerken worden gefusioneerd in één nieuwe vennootschap. Dat kan een N.V. van privaats- of publiekrecht zijn, het belangrijkste is dat de kostenstructuur wordt gecontroleerd en waar nodig gecorrigeerd. Elke operator betaalt zijn deel. Zo'n fusie bespaart kosten. Het maakt niet alleen het mobiel bellen goedkoper, ook de invoering van nieuwe technieken. Bovendien zal het de wildgroei aan gsm-masten stoppen.

Een zeer gelijkaardig verhaal kunnen we vertellen over internet. Ook daar wordt de markt verstoord door gebrek aan concurrentie. De 'vrije' markt wordt hier beheerst door twee spelers die er netjes voor zorgen dat de prijs voor toegang tot het net te hoog blijft. Zij beheersen de markt omdat ze de telefoonlijnen en de kabel beheersen. Ze bouwen allebei hun eigen netwerk uit, overigens tot grote razernij van menig gemeentebestuur dat hiervoor om de haverklap pas heraangelegde wegen of voetpaden weer moet opbreken. Het is alsof elk transportbedrijf zijn eigen wegennetwerk zou hebben. Onzinnig en onwezenlijk duur.

Eén netwerk voor alle operatoren van internet en vaste telefonie is nodig en ook mogelijk. Ook hier hoeft het beheer van zo'n 'uniek' netwerk niet in handen te zijn van de overheid. Het mag privé zijn, als het prijzensysteem maar genormeerd is en aanzet tot efficiëntie. Daarvoor hebben we een sterke en onafhankelijke regulator nodig waar ook de consument in vertegenwoordigd is. Zoals ik eerder al schreef, komen we zo tot een drieledig model dat ook in andere sectoren mogelijk is: de dienstverlening wordt verstrekt door privébedrijven die kunnen concurreren in een écht vrije markt, het beheer van de prijsgenormeerde infrastructuur is in publieke en/of private handen, de controle wordt uitgeoefend door een onafhankelijke regulator met expertise en input van de consument. Dienstverlening, infrastructuur, regulering en controle: we moeten de cirkel sluiten ten voordele van de consument én de eerlijke concurrentie.

Goedkope en liefst gratis toegang tot internet voor iedereen is voor *sp.a* een prioriteit. Voor de Europese Commissie is het dat duidelijk niet. Het gevolg is dat de overheid geen sociale verplichtingen, zoals een minimumpakket, kan opleggen aan de internetproviders. Als we dat toch willen, moeten we het zelf betalen.

En toch zal het moeten. Voor een universele toegang tot internet is zoals gezegd een 'uniek' netwerk nodig. Indien de elektriciteitsmarkt in de jaren vijftig op dezelfde manier was georganiseerd als vandaag de mobiele telefonie en het internet - evenveel partners als spelers op de markt - dan zat de Westhoek vandaag nog altijd zonder licht. En wie toch licht had, zou dat nog duurder betalen dan vandaag het geval is. Een netwerk voor telefonie, elektriciteit en internet is een gemeenschapsgoed.

We vinden dat consumenten niet moeten betalen voor de toegang tot het netwerk waarlangs gsm-operatoren en internetproviders hun diensten aanbieden. Iedereen toegang geven tot internet - voor ons een basisvoorziening - kan door tijdelijk een maximumprijs in te voeren. Met gelijkaardige, al dan niet tijdelijke ingrepen kunnen we ook de energiemarkt zodanig hervormen dat de markt daar écht vrij wordt, zodat energie - ook een basisrecht - betaalbaar blijft en ons land radicaal de omslag naar hernieuwbare energie kan maken.

6.c. Veilig en zeker beleggen, investeren in de toekomst

Jarenlang heeft men ons willen doen geloven dat de vrije markt zichzelf wel kon reguleren. De bankencrisis heeft die mythe doorprikt. De wetgever zal in de toekomst duidelijker dan voorheen de grenzen moeten bepalen waarbinnen de markt echt vrij kan zijn. Een parlementaire Bankencommissie heeft in april 2009 aanbevelingen geformuleerd voor een begin van sanering van de financiële sector. Ze blijven tot op heden dode letter.

Ondertussen gaat men er in nogal wat financiële, maar ook politieke kringen van uit dat de bankencrisis een *accident de parcours* was. Een groot ongeluk weliswaar, maar desalniettemin een ongeluk. Onlangs verklaarde een vertegenwoordiger van de hefboomfondsen doodleuk: "We hebben een zware griep gehad, maar zijn nu genezen". Opnieuw zoeken grote banken, die nota bene dankzij tussenkomst van de overheid vandaag vrij goedkoop geld kunnen lenen, de snelle, hoge winst op door te beleggen in risicovolle financiële producten.

Ook hier moeten we even terug naar het geheel. De grondstof van een bank is geld, uw en mijn geld. Als een bedrijf failliet gaat, zijn behalve de werknemers de aandeelhouders en leveranciers daar de dupe van. Wankelt een bank, dan staan de spaarcenten van vele duizenden op het spel. En de jobs van vele werknemers in bedrijven die van die bank dubieuze kredieten hebben gekregen.

Een structurele oorzaak van het probleem is de sluipende en moedwillige verving tussen spaargeld en risicokapitaal. Jarenlang is de consument wijsgemaakt

dat hij beter af was met beleggingen in aandelen dan met spaarformules. Het werd een nationale sport. Iedereen moest op de beurs 'spelen' (al verhulde men dat met het veiliger klinkende woord 'beleggen'). We werden overspoeld met euforische berichten op radio en televisie en in kranten. Hebzucht werd de norm, snel en gemakkelijk rijk worden het lokmiddel. Wie voor zijn pensioen wilde sparen, kreeg de gouden raad (sic) om te beleggen. Er werden hem of haar zekere en vooral grote winsten voorgespiegeld. Voor de risico's werd gewaarschuwd in 'de kleine lettertjes', maar - zo werd iedereen gesust - "die zouden toch nooit van toepassing zijn". Ik weet hoe groot de verleiding is. Als minister van Begroting heb ik hemel en aarde moeten bewegen om te verhinderen dat het geld van het Zilverfonds in aandelen werd belegd.

Aan die jaren van verdwazing leek met de bankencrisis een einde te zullen komen. Maar helaas, niets herstelt zo snel op de markt als oude, slechte gewoontes. Ook vandaag klinkt de boodschap dat 'snel en gemakkelijk geld' een illusie is alweer zwakker. Ook vandaag lijken velen alweer vergeten dat de beurs niet de ideale plek is om geld met een veilig en zeker rendement te beleggen. Nog dagelijks verwarren media publiciteit met informatie. Waarom krijgen kijkers of lezers wel de dagelijkse koersen en dus per definitie momentopnames te zien of te lezen, en nooit wat spaarboekjes, overheidsobligaties en aandelen over de laatste tien jaar gemiddeld hebben opgebracht? Vooral van de publieke omroep zou je meer objectieve, financiële informatie mogen verwachten.

De beurs is en blijft een kansspel en omdat de samenleving geen casino is, moeten we ingrijpen. Om het geloof in het geheel te herstellen, pleit ik voor een reeks hervormingen die een dubbele doelstelling moeten dienen. Spaarders moeten veilig en zeker kunnen beleggen; bedrijven die in de sectoren en dus de jobs en de welvaart van de toekomst willen investeren, moeten even veilige en zekere kredieten kunnen krijgen.

Veilig en zeker beleggen

Tussen risico- en spaarkapitaal moeten we een *firewall* bouwen. De hardleersheid van banken en beursgoeroes ten spijt, zoeken vele mensen toch opnieuw de zekerheid van het spaarboekje op. De consument heeft het recht om te weten of zijn of haar spaarproduct veilig is, de bank heeft de plicht om dat in heldere taal (en niet in kleine lettertjes) te communiceren. Producten moeten een duidelijke naam krijgen en de vlag moet de lading dekken. Een onafhankelijke toezichthouder moet daarop toekijken. Freya Vanden Bossche (*sp.a*) stelde eerder al voor om financiële producten te labelen naar analogie van elektrotoestellen.

Het betekent concreet dat we extreem risicovolle producten uit de gewone spaarbank lichten. Met een striktere scheiding tussen spaar- en investeringsbanken vermijden we dat de ene sector de andere besmet. Maar meer is nodig. Koen Schoors, hoogleraar Economie aan de Universiteit Gent, bepleitte recent een bancaire 'evacuatieplan'. Wie een evenementenzaal wil uitbaten, moet behalve een brandveiligheidsplan ook een vooraf grondig getest evacuatieplan voorleggen. Ook een bank zou pas op de markt mogen komen indien de betrouwbaarheid van de bank vooraf is doorgelicht en uitgetest op financiële crisissituaties. John Crombez (*sp.a*) heeft in de Senaat een wetsvoorstel ingediend voor de invoering van zo'n 'bankentestament'. Jammer genoeg heeft de meerderheid er geen oren naar.

Investeren in de toekomst

Decennialang heeft de overheid 'krediet aan de nijverheid' verschaft. Bedrijven wisten zich verzekerd van robuuste kredieten, spaarders van een behoorlijk rendement. Het idee is jammer genoeg uit de mode geraakt.

Nochtans is er, net als na de Tweede Wereldoorlog, nood aan een nieuwe *boost* in de 'nijverheid', willen we de economie met succes uit de crisis tillen en op een andere, duurzame leest schoeien. Het is schrijnend dat het afgelopen jaar economische projecten van algemeen belang niet meer gefinancierd raakten. Of de banken weigerden kredieten of ze bemoeilijkten de verlenging van al lopende kredieten. De veroorzakers van de crisis, de banken, brengen hiermee ook nog eens het herstel en de reële economie in gevaar. Misschien moeten we een wettelijke regeling overwegen die bedrijven toelaat om voor de handelsrechter banken ter verantwoording te roepen voor het stopzetten van kredieten?

Nog belangrijker is het om vooruit te kijken. We moeten vooral investeren in hefboomprojecten. Dat zijn projecten met een economisch en maatschappelijk nut op directe en indirecte wijze en op korte en lange termijn. Wie vandaag een haven bouwt bijvoorbeeld, trekt behalve directe tewerkstelling ook nieuwe jobs aan. Hetzelfde geldt voor wegenwerken op een industrieterrein of de bouw van een opleidingscentrum voor hernieuwbare energie.

De lijst is lang. Ik had het hierboven al over de infrastructuur voor mobiele telefonie, internet, energie en over de uitbouw van een slim elektriciteitsnetwerk. Er is nood aan rusthuizen en scholen, investeringen in de gezondheidszorg van morgen. We hebben kredieten nodig voor nieuwe woningen en voor de ontwikkeling van nieuwe technieken om die woningen energievriendelijker te maken.

Om aan beide doelstellingen - veilig en zeker beleggen, investeren in de toekomst - te voldoen, hebben John Crombez en ikzelf het idee van **de volkslening** gelanceerd. Dat is een veilige spaarmethode en een instrument voor 'krediet aan de (nieuwe) nijverheid' in één formule. Niet de overheid zelf moet die volkslening uitschrijven, wel een vennootschap van privaatrecht of een specifiek vehikel dat door één of meerdere banken wordt opgericht. De overheid behoudt wel de controle als stakeholder en heeft dus ook blokkeringsrechten om de klanten te beschermen. De regering, Vlaams of federaal, garandeert een vast en redelijk rendement. De opbrengst voor particulieren en non-profitorganisaties die instappen in het systeem, wordt niet of minder belast door de roerende voorheffing. Brutowinst wordt dus nettowinst. De spaarder doet ook een inspanning: het geld moet voor een langere periode, minimum vijf maar liefst tien jaar, worden uitgezet.

De overheid leent het opgehaalde geld uit met een beperkte marge, genoeg om de werking van het fonds te bekostigen. Het geld gaat naar hefboomprojecten zoals hierboven opgesomd: proefprojecten voor energiearme verkavelingen, de uitbouw van een slim elektriciteitsnetwerk, versnelde bouw van woonzorgcentra en scholen, infrastructuurwerken in de energie- of communicatiesector. De volkslening wordt zo een goedkoper alternatief voor sommige PPS-projecten (Publieke-Private Samenwerking).

Met de volkslening herstellen we ook voor de spaarder het geloof in het geheel. Hij of zij spaart voor zichzelf, maar werkt tegelijk mee aan noodzakelijke maatschappelijke investeringen. Volgens het jaarverslag 2009 van de Nationale Bank hadden de Belgen het jaar voordien, in volle crisis dus, zo'n 200 miljard euro op de bank staan in vrij 'conservatieve' spaarproducten. Een te grote spaarquote belemmert de economische heropleving. Indien we maar tien procent hiervan kunnen 'activeren' via de volkslening creëren we een enorme stimulans voor een relancebeleid zonder de begroting te bezwaren. In feite is de volkslening in die omstandigheden geen mogelijkheid meer, maar een *must*.

De volkslening is met andere woorden een driedubbele winsituatie. Het biedt spaarders een zekerheid die de banken hen de afgelopen jaren niet meer konden of wilden geven, het stimuleert vernieuwende projecten en het ontziet de staatschuld. Het is een mooi voorbeeld van wat ik in het eerste hoofdstuk de omslag van een N.V. Vlaanderen met anonieme en concurrerende aandeelhouders naar een coöperatieve samenleving noemde.

De overheid, de belastingbetaler dus, heeft de banken gered. Ook als die inbreng terugvloeit naar de staatskas, blijft er een factuur openstaan. De recessie heeft de overheidsfinanciën namelijk fors achteruitgeslagen. De terugkeer naar

evenwichtige begrotingen zal lang duren. We kunnen dus niet volhouden dat de bankencrisis een nachtmerrie van voorbijgaande aard was. Ook morgen zal het pijnlijk ontwaken blijven. Tenzij we het roer radicaal omgooien en het geloof in het geheel herstellen.

7. BESLUIT: VAN EEN WINSTECONOMIE NAAR EEN WELVAARTSECONOMIE

De markt is op zijn grenzen gebotst. Het aloude, liberale dogma dat de markt zichzelf wel reguleert, is doorgeprikt. Een nieuw economisch model is nodig en ook mogelijk. Winstmaximalisatie mag daarbij niet langer een bepalende factor zijn. De markt moet van doel opnieuw tot middel worden. We moeten zorgvuldig afwegen welke producten en diensten wel of niet onder de marktwerking vallen. Wat telt, is dat de consument, particulier of bedrijf, een goede en duurzame dienstverlening of verkoop aangeboden krijgt tegen een aanvaardbare prijs. Onafhankelijke regulatoren, waarin we economische experts en consumenten samenbrengen, moeten waken over die doelstelling.

Samengevat steunt zo'n nieuw economisch model op vijf pijlers.

1. Waar we met onze economie heen willen, moet het onderwerp uitmaken van een open en democratisch maatschappelijk debat. Dit houdt ook in dat de doelstellingen zo duidelijk mogelijk worden geformuleerd en op regelmatige tijdstippen geëvalueerd. Democratische besluitvorming betekent dat er over die doelstellingen gepraat wordt met werkgevers, werknemers, consumentenorganisaties, milieubeweging en andere stakeholders en dat er finaal beslist wordt door de politieke verantwoordelijken. De economie moet met andere woorden *vermaatschappelijkt* worden.
2. Eens de basisdoelstelling vastgelegd, moeten we bepalen welke producten en diensten wel en welke niet (of niet meer) in de marktwerking terecht moeten komen. Basisinfrastructuur, onder meer voor elektriciteit, mobiele telefonie en internet, en gezondheidszorg in zijn geheel horen volgens ons niet thuis in de markt. De Europese Unie legt zich, weliswaar aarzelend, neer bij het behoud van een publieke gezondheidszorg. Voor de basisinfrastructuur is de druk om te liberaliseren groter. We moeten daar sterker dan vroeger tegenin gaan.
3. Voor de producten en diensten die via de markt worden aangeboden, is een versterkte consumentenbescherming nodig. Hoe mondig de consument ook kan zijn, zonder adequate regels kan hij zijn rechten onvoldoende

afdwingen. Consumentenorganisaties moeten via het middel van de *class action* kunnen procederen tegen wanpraktijken.

4. Voor elke economische activiteit, om het even of een product of dienst nu via de private of de publieke markt wordt verzorgd, is een instantie nodig die reguleert en controleert. Een onafhankelijke regulator met verregaande bevoegdheden waakt permanent over de correcte verhouding tussen vraagprijs, productiekost en redelijke winst. Om zicht op het geheel te bewaren, is een samenwerking of zelfs fusie van diverse regulatoren aangewezen. Zo bundelen we algemene en sectorspecifieke expertise.
5. De economie heeft een dienende rol. Ze is er om welvaart te creëren voor iedereen. Ze moet daarvoor ook ter verantwoording kunnen worden geroepen. Begrippen als “redelijke opbrengst” of “maatschappelijke verantwoordelijkheid” kunnen vanzelfsprekend niet in een strikte regelgeving worden gegoten. In het bestuursrecht bestaat er iets als “marginale toetsing”. Zonder in de plaats van de overheid te treden mag de rechter toch nagaan of de overheid niet kennelijk onredelijk heeft gehandeld. Ook in het handelsrecht zou een dergelijke benadering nuttig zijn. Als een bank kennelijk onredelijk een bestaand krediet voor een bedrijf niet verlengt. Als een winstgevend bedrijf kennelijk onredelijk hard in het personeelsbestand of de loonvoorwaarden gaat snoeien. Als de prijsvorming exorbitante winsten genereert en daardoor de consument met te hoge prijzen opzadelt. Handelsrechtbanken bestaan voor twee derden uit handelaars en ondernemers. Waarom zou een handelsrechtbank, wat mij betreft mits voorwaarde van unanimiteit bij de rechters, niet kunnen ingrijpen als duidelijk de balans tussen winst en maatschappelijke verantwoordelijkheid negatief doorslaat?

Het model dat we voorstaan, is een democratisch welvaartsmodel. Het is niet vergelijkbaar met de plangeleide economieën van het communisme, evenmin met de ongebreidelde kapitalistische economieën van het liberalisme. Het is een economie die in de eerste plaats op een duurzame wijze welvaart voor iedereen genereert. Je zou het ook een sociaaldemocratische economie kunnen noemen want ze dient uitgesproken maatschappelijke doelstellingen en ze wordt op een democratische manier gestuurd. Ze moet uiteindelijk ook iedereen ten goede komen.

De muur van Berlijn is gevallen en Wall Street is gekraakt. Het is tijd om welvaart op te bouwen op basis van vrij eenvoudige, maar tegelijk stevige nieuwe fundamenten. De planeconomie heeft gefaald, de winsteconomie is op haar grenzen gebotst. Het is tijd voor de welvaartseconomie.

■ De vergrijzing voorbij

In het eerste hoofdstuk van dit vlugschrift stond ik stil bij de oorzaken en gevolgen van de verbroken band tussen welvaart en welzijn, groei en herverdeling. In hoofdstuk twee schetste ik de gewenste ommekeer van winst- naar welvaarts-economie. Het model dat wij voorstaan, kan evenwel niet zonder een sterke gelijkheidsagenda. Te veel factoren hinderen vandaag een optimale herverdeling van de welvaart, waardoor de gelijkwaardige participatie van iedereen aan de samenleving een te verre droom blijft. In wat volgt analyseer ik eerst enkele cijfers inzake armoede, werkgelegenheid en demografie. Want de vergrijzing is niet het hele verhaal. Vervolgens probeer ik op basis van deze gegevens een aantal lijnen uit te zetten voor een versterkt sociaal beleid.

1. ARMOEDE EN INKOMENSVERDELING

Zit armoede in Vlaanderen en België nu al dan niet in de lift? Het is een vraag die ik graag met enige nuance behandel¹⁴. In 2007 bedroeg het armoedepercentage in Vlaanderen 10,9 %, gebaseerd op de inkomens van 2006¹⁵. In 2004 was dat nog 11,3 % (inkomens van 2003).

¹⁴ Ik baseer mij voor gegevens op de Europese SILC-enquête. Dat is de referentiebron voor vergelijkende statistiek over armoede, inkomensverdeling en sociale uitsluiting. Sinds 2004 peilt SILC jaarlijks in heel Europa naar inkomens en levensomstandigheden. Het maakt vergelijkingen in Europees verband dus mogelijk.

¹⁵ Het betekent dat 10,9 % van de Vlamingen onder de armoedegrens zaten. De armoedegrens wordt gelegd op 60 % van het nationaal mediaan inkomen. Dat is dus niet het gemiddelde inkomen, wel het inkomen van de 'middenste verdiener'. Wanneer het totale inkomen van een huishouden zich onder de 60 %-grens bevindt, is er sprake van een verhoogd armoederisico.

Voorzichtigheid is geboden bij vergelijkingen op lange termijn omdat de berekeningsmethode niet altijd dezelfde is. Toch kunnen we stellen dat tussen 1985 en 1995 de armoede in Vlaanderen in beperkte mate toenam. Deze stijging werd in de periode erna, tussen 1994 en 2004, omgezet in een daling. Sindsdien lijkt er zich een stabilisering voor te doen. Zeggen dat in Vlaanderen de armoede stijgt, is dus onjuist.

Hoe situeren we ons tegenover de Europese Unie? In Europa leeft gemiddeld 16 % van de mensen onder de armoedegrens. Het laagste percentage voor 2007 vinden we in Nederland met 10 %. Vlaanderen scoort met net geen 11 procent dus beter dan het gemiddelde. Al klinkt 'goed scoren' natuurlijk wrang als het over armoede gaat. Alleen als we armoede uitroeien, kunnen we van een goed resultaat spreken.

Slechter vergaat het Wallonië. In 2004 bedroeg het armoedepercentage al 17,7 %, in 2007 steeg dat tot 18,8 %. Vooral de Waalse cijfers kleuren het Belgische gemiddelde, dat ook het meest geciteerd wordt in de media, negatief. Ik benadruk dat omdat een beoordeling van de "Belgische" cijfers de onderliggende verschillende tendensen niet laat zien en daardoor tot ontoereikende conclusies leidt.

Onrechtstreeks wordt hier bevestigd dat Wallonië - onder andere door een gebrek aan een doorgedreven arbeidsbeleid - niet van de economische heropleving heeft kunnen genieten om de werkgelegenheid beter te spreiden en zo de armoede te beperken. Vlaanderen is daar met een aantal gerichte acties wel in geslaagd, alhoewel bepaalde groepen ook nu nog in de kou blijven staan. In feite krijgen we hier de bevestiging van de theorie van Wilkinson dat armoede en ongelijkheid niet zozeer afnemen door meer herverdelende overheidsmiddelen als wel door een actief en herverdelend arbeidsbeleid.

Dat zien we door ook in Vlaanderen de grote probleemzones aan te duiden: bij de alleenstaanden balanceert 21,7 % op de rand van de armoede, bij de eenoudergezinnen loopt dat op tot 27,6 %, bij werklozen 22,2 %. Deze laatste twee categorieën zijn sterk met elkaar verweven: veel eenoudergezinnen zijn ook werkloos. *Vereenvoudigend kunnen we stellen dat werkloze eenoudergezinnen, in de praktijk: alleenstaande moeders, de kern uitmaken van het armoedeprobleem in Vlaanderen. In de westerse wereld zijn scheidingen en relatiebreuken een nieuw sociaal risico geworden.* In onze competitieve maatschappij zijn er onvoldoende voorzieningen om eenoudergezinnen de kans te geven om te werken. Het is dan ook bevreemdend dat Vlaams minister van Welzijn Jo Vandeurzen beweert dat er globaal gezien genoeg kinderopvang is omdat we aan de zogenaamde Barcelona-norm voldoen. Zeer veel moeders die er alleen voor staan, kunnen niet gaan

werken. Ook dat is een hedendaagse realiteit in Vlaanderen en bijvoorbeeld een groot verschil met de Scandinavische landen. Het verklaart ook mede waarom er procentueel zoveel kinderen in armoede opgroeien.

Behalve financiële consequenties heeft dit ook ernstige sociale gevolgen. Kinderen die in zo'n situatie opgroeien, zijn er maatschappelijk beduidend slechter aan toe. Hun kansen om op latere leeftijd volwaardig te participeren worden van bij het begin gefnuikt. Dit zou een prioritaire zorg moeten zijn in het Vlaamse armoedebeleid.

Hoe zit het bij de 65-plussers en de gepensioneerden (wat niet hetzelfde is)? Bij de 65-plussers in Vlaanderen kijkt 22,3 procent tegen de armoede aan en dat cijfer stijgt. Voor de gepensioneerden is dat iets lager, namelijk 19 procent. De cijfers over de senioren moeten worden genuanceerd: de realiteit is hier beter dan de cijfers aangeven. Ik kom er later op terug.

Kijken we ook even summier naar de inkomensverdeling van de Vlamingen. De 10 procent Vlamingen met de laagste inkomens zijn "goed" voor amper 0,7 % van alle inkomens, de 20 procent Vlamingen met de laagste inkomens zijn "goed" voor 4 procent van alle inkomens. Fiscale cijfers omvatten ook heel wat mensen die voor een bepaald jaar maar enkele maanden inkomen aangeven. Daardoor kunnen we zeggen dat de cijfers van de inkomens goed sporen met de vaststelling van de SILC-enquête dat ongeveer 10 % van de mensen bij de armoedegrens aanleunen.

Aan de bovenzijde zien we een gelijkaardige, maar uiteraard omgekeerde situatie. De 5 % bestverdienenden staan voor 20 % van het totaal inkomen. De "rijkste" één procent verdient 7 procent van de inkomsten. Eerlijk is eerlijk: die 10 % die het meest verdient, staat, door ons progressief belastingstelsel, ook in voor 30 % van alle inkomstenbelastingen.

Om de impact van deze inkomensverdeling beter te vatten, is het nuttig de verdeling van de procentuele uitgaven aan energiekosten na te gaan. We zien uit deze cijfers dat de 10 % laagste inkomens een hoog percentage aan hun energie besteden: hun inkomen is te laag en zelfs al gebruiken ze dan het noodzakelijke minimum, het weegt verhoudingsgewijs te zwaar op het karige inkomen. Bovendien wonen ze vaak in de minst geïsoleerde woningen. De hoogste inkomens gebruiken procentueel het minst: alhoewel ze door een hoger aantal apparaten, meer voorzieningen en grotere huizen meer energie verbruiken, is dat procentueel niet zo hoog. Eigenlijk hoeven ze er zich geen zorgen over te maken. De 85 procent "modale" verdieners heeft een procentueel gebruik dat

ongeveer gelijk is. Dit wil zeggen dat ze hun energieverbruik (en de grootte van de woning, het aantal apparaten) aanpassen aan hun inkomen, en daar ook redelijk in slagen.

We kunnen de Vlaamse bevolking indelen in een 10/85/5-schema, waarbij 10 procent bij de armoede aanleunt, 85 procent minder dan wel meer rondkomt, en 5 procent het zeer goed heeft. Bij de 10 procent armen verdienen de eenoudergezinnen, zowel de ouders als de kinderen, en de senioren onze prioritaire aandacht.

2. VERGRIJZING EN VERGROENING EN WAT HET ZAL (KAN) KOSTEN

Voorspellen hoe de bevolking er de komende jaren en decennia gaat uitzien, is een hachelijke onderneming. De officiële instanties hebben sinds de Tweede Wereldoorlog ongeveer zes wetenschappelijk onderbouwde voorspellingen uitgevoerd. De resultaten zijn teleurstellend. In 1940 voorspelde men voor 1980 een totale bevolking van 7,58 miljoen inwoners. Het werden er 9,8. In 1951 werd al wat bijgestuurd en zag men in 1971 zo'n 9,2 miljoen inwoners, het werden er 9,6 miljoen. Geleerd door de cijfers, zou je denken, werd in 1965 en 1971 een veel "optimistischer" toon aangehouden. Zo voorspelde men in 1965 11,7 miljoen inwoners voor 1986, het werden er net geen 9,9 miljoen.

Demografische prognoses zijn maar zelden betrouwbaar omdat ze van het verleden naar de toekomst projecteren. Met enige aanpassingen worden de trends van de voorbije decennia altijd weer doorgetrokken. In een veranderende wereld is er nochtans vaak maar één zekerheid: de toekomst zal niet zijn wat het verleden was.

Dat gaat wellicht ook op voor de meest recente voorspellingen. Ze werden in mei 2008 gepubliceerd en hebben betrekking op de periode 2007-2060. Twee jaar na de publicatie van de voorspellingen van het Vlaams Gewest over de geboortecijfers sprak de realiteit de statistieken al tegen. De meest cruciale en minst voorspelbare factor is dan ook de migratie. Op jaarbasis houden de wetenschappers voor 2010 zich aan een positief migratiesaldo van 55.991 eenheden. Dat is een lichte stijging tegenover 2006, het toen laatst beschikbare cijfer. Wel wordt er verondersteld dat dit saldo daarna daalt tot ongeveer 40.000 in 2020 en 17.000 in 2030. Hoe goed onderbouwd deze hypothesen ook zijn, ze blijven onzeker. Wat de impact op het migratiegedrag zal zijn van de huidige crisis bijvoorbeeld is niet duidelijk en de impact van de regularisatie is net zo min ingebouwd.

De voorspellingen geven de in tabel 1 opgenomen cijfers.

Tabel 1: Prognoses bevolkingsstructuur

	2010	2020	2030
Totale bevolking België	10,9 mio	11,6 mio	12,0 mio
Migratiesaldo België	55991	39119	17407
0-14 jaar B. (%)	16,9	17,2	16,5
15-39 jaar B. (%)	31,8	30,6	29,8
0-39 jaar B. (%)	48,7	47,8	46,3
65+ B. (%)	17,2	19,2	22,7
0-14 Vl. (%)	16,1	16,4	15,7
15-39 Vl. (%)	30,8	29,4	28,7
0-39 Vl. (%)	46,9	45,8	44,4
65+ Vl. (%)	18,2	20,5	24,3

Ik citeer de cijfers voor 2030, maar zou iedereen afraden om er al te veel rekening mee te houden. Voorspellen op 20 jaar is en blijft in ruime mate giswerk. Het zou gevaarlijk zijn om daar het beleid al te veel op af te stemmen.

De cijfers nuanceren in elk geval de gangbare idee dat de enige relevante evolutie de vergrijzing is. Er zullen in 2020 effectief meer 65-plussers zijn. Dat heeft financiële gevolgen (zie hieronder), maar ook maatschappelijke gevolgen. Meer mensen die inactief zijn, verandert ongetwijfeld de samenleving. Volgens de voorspellingen versnelt deze evolutie sterk tussen 2020 en 2030, in Vlaanderen in het bijzonder. Maar in 2020 zullen er ook meer kinderen onder de 14 jaar zijn, zelfs in Vlaanderen. Bovendien zijn de effecten van de migratie en de verjonging waarschijnlijk onderschat en is er veel kans dat ook in 2030 het procentueel aandeel van jongeren onder de 15 jaar iets groter zal zijn dan vandaag. Deze veronderstelling gaat op voor België, in Vlaanderen gaat ze zeker op voor een aantal steden (waar de vergroening zich nu reeds volop laat voelen) maar misschien ook in Vlaanderen in zijn geheel.

Met andere woorden: iedereen heeft het over de vergrijzing en die zal er zeker zijn. Maar er komt net zo goed een vergroening, met meer jonge kinderen. En die kinderen groeien op en moeten hun plaats krijgen. Daar wordt onthutsend weinig over gepraat. Bovendien moeten we alle cijfers zien in het kader van een sterk stijgende bevolking: van 11 naar 12 miljoen inwoners op 10 jaar tijd is niet min.

De kostprijs voor de vergrijzing wordt jaarlijks berekend. De laatste berekening geeft aan dat de vergrijzing tegen 2060 (!) zo'n 8,2 procent van het BNP extra zal kosten¹⁶, of circa 28 miljard euro extra naar de huidige waarde. De helft gaat naar de extra pensioenlast, een derde naar de gezondheidszorg. In die berekeningen wordt wel uitgegaan van een volumedaling van de werkloosheidsuitkeringen en kindertoelagen. Zoals hierboven aangegeven is dat niet noodzakelijk erg realistisch. De commissie voor de vergrijzing heeft ook een aantal gevoeligheidsanalyses gemaakt. Indien op die 50 jaar de welvaartsaanpassingen van de uitkeringen die voorzien zijn in het generatiepact maar gedeeltelijk worden doorgevoerd, kost de vergrijzing een klein procent minder¹⁷; als de werkgelegenheidsgraad van de personen tussen 55 en 64 naar een Scandinavisch niveau zou evolueren¹⁸, kost de vergrijzing 1,2 % BNP minder. In deze berekeningsmodellen is de economische groei een grote onbekende. Er zijn vandaag de dag wel geen aanwijzingen om een gunstiger scenario uit te tekenen, maar ook dat kan - minstens theoretisch - vlug veranderen. Door de financiële crisis zijn overigens op enkele maanden tijd alle cijfers ineens slechter geworden. Ook een slechter scenario is dus mogelijk.

In de verschillende scenario's wordt er geen rekening gehouden met de mogelijkheid dat er een groter aandeel van de 65-plussers zou werken. De vraag of 65-plussers sowieso *mogen* werken zorgt vandaag nog altijd voor controverse. Het is best mogelijk dat we daar in 2050 geen punt meer zullen van maken. Hetzelfde gebeurde met de intrede van vrouwen op de arbeidsmarkt. Ook dat zorgde in de jaren vijftig van de vorige eeuw voor controverse, vandaag allang niet meer.

Ten slotte is het tekenend voor de fixatie op de ouderen dat de prijs voor de vergroening nog niet is berekend.

De bevolkingsstatistieken wijzen op een dubbele evolutie. Er zullen de komende decennia meer senioren zijn. Het aandeel 65-plussers stijgt zeer snel. Maar ook het aantal jongeren tussen 0 en 14 jaar stijgt, zij het lichtjes. De belangrijkste onbekende is de migratie. Het is mijn aanvoelen dat deze laag is ingeschat, waardoor het aantal jongeren in 2030 mogelijks hoger zal zijn dan vandaag het geval is. De kosten van de vergrijzing zijn berekend en bedragen tegen 2020 8,2 % extra van het BNP. Of ongeveer één zesde van de tegenwoordige totale uitgaven van de overheid. De kost-

¹⁶ Hoge Raad voor Financiën, Studiecommissie voor de vergrijzing, jaarlijks verslag, juni 2009.

¹⁷ *Ibidem*, p. 39-41.

¹⁸ *Ibidem*, p. 41-45.

prijs voor de vergroening is nog niet uitgerekend, wat tekenend is voor een relatieve ontkenning van deze evolutie.

3. WERK IN VLAANDEREN

Een eerste aanwijzing voor de werkgelegenheid is de werkzaamheidsgraad. Voor 2008¹⁹ bedroeg de werkzaamheidsgraad in België 62,4 %. Opnieuw zijn er grote verschillen tussen de landsdelen: 66,5 % in Vlaanderen en 57,2 % in Wallonië. In de Europese Unie bedroeg het gemiddelde 65,9 %, al dient er aan toegevoegd te worden dat niet elk van de 27 EU-landen al een uitgewerkt stelsel van sociale zekerheid heeft dat door een hoge werkzaamheidsgraad moet worden betaald. Vlaanderen scoort dus boven het gemiddelde, maar de Lissabonnorm van 70 procent wordt duidelijk niet gehaald. Op tien jaar tijd is de werkzaamheidsgraad in Vlaanderen met 4,8 % gestegen, in Wallonië met 3 %. In de Europese Unie (6,1 %) is de stijgingsgraad hoger dan in Vlaanderen²⁰.

Een beleid dat gelijkheid en herverdeling nastreeft en een goede sociale bescherming wil bieden, heeft in elk geval nood aan een hogere werkzaamheidsgraad dan diegene die we in 2008 (met een sterk groeiende economie) bereikt hebben. Na de crisis moeten we niet terug naar de situatie van vroeger, maar naar een betere situatie. Dat geldt vooral voor de werkgelegenheid in Wallonië. *Zonder een sterke stijging van de werkgelegenheid in het Zuiden zal zelfs een stijgende werkgelegenheid in Vlaanderen niet volstaan om de sociale zekerheid te voeden.*

De spreiding van de jobs is zeer ongelijk. We besteden aandacht aan drie criteria: leeftijd, afkomst en scholingsgraad. Vergelijken met de EU is niet evident gezien de specifieke Belgische situatie. Eigenlijk zou een vergelijking met de ons omringende landen of de Scandinavische landen, die een even sterke sociale zekerheid financieren en beter scoren op tewerkstelling, meer aangewezen zijn. In de onderstaande tabel geven we de spreiding van de werkzaamheidsgraad over de leeftijdscategorieën weer, voor mannen en vrouwen, voor 2004 en 2008.

¹⁹ Ik neem dit referentiejaar omdat het een structureel beeld geeft van de arbeidsmarkt na een opwaartse economische periode van enkele jaren. Bron: Europese Arbeidsmarktenquête, Eurostat.

²⁰ Het gaat om de cijfers in de EU-15. Cijfers van de uitgebreide Europese Unie zijn voor die periode niet beschikbaar.

Tabel 2: Werkzaamheidsgraden

	15 – 24			25 – 54			55 – 64		
	M	V	T	M	V	T	M	V	T
Vlaanderen '04	35,1	30,4	32,8	90,2	73,9	82,2	39,3	19,6	29,5
Vlaanderen '08	33,4	29,9	31,7	91,2	79,8	85,6	43,2	25,4	34,3
Wallonië '04	24,0	19,1	21,6	81,3	61,4	71,4	37,3	21,9	29,4
Wallonië '08	25,6	18,8	22,3	82,9	67,4	75,1	40,9	26,6	33,6
EU 2004	38,5	32,8	35,7	84,7	68,4	76,5	50,1	31,4	40,5
EU 2008	40,4	34,6	37,6	86,9	72,3	79,6	55,0	36,9	45,6

Aanvullend op deze cijfers geven we aan dat de werkloosheidsgraad bij de 15-24-jarigen in Vlaanderen 3,7 procent was, in Wallonië 8,5 en in de EU 6,9²¹.

Wat leren deze cijfers ons? In ons land zijn jongeren minder aan het werk dan leeftijdgenoten elders in de EU. In Vlaanderen daalt de werkzaamheidsgraad. Dit heeft vermoedelijk te maken met langere studies: de werkloosheidsgraad is zeer laag, dus komen deze jongeren gewoon nog maar in een beperkte mate op de arbeidsmarkt. In Wallonië is de situatie anders: de werkloosheidsgraad is er meer dan het dubbel. Hier komen de jongeren dus ook laat op de arbeidsmarkt, maar zij die er op komen vinden ook niet altijd werk. Het gaat om een fundamenteel verschil. In economisch goede tijden is er voor de jongeren in Vlaanderen werk, maar komen ongeschoolde jongeren niet aan de bak. In Wallonië blijft, ook in economisch voorspoedige tijden, de werkloosheid onder de jongeren niet beperkt tot laaggeschoolden. Alleen hogeschoolden lijken er echte kansen te krijgen. Dit betekent ook dat in Vlaanderen een veel selectiever beleid nodig is dan in Wallonië, wat de jongeren betreft.

De werkzaamheidsgraad tussen 25 en 54 jaar is hoog. Bijna 86 procent in Vlaanderen, 75 % in Wallonië, dat ook hier ver achterophinkt. Vlaanderen scoort boven het EU-gemiddelde, Wallonië eronder. In de leeftijdsgroep 55-64 is het verschil tussen België en de EU het grootst. Vlaanderen en Wallonië doen het ongeveer even goed (slecht), maar beiden zitten meer dan 10 % onder het EU-gemiddelde. Zoals reeds aangegeven, liggen de Scandinavische cijfers nog een heel pak hoger dan het EU-gemiddelde. De Scandinavische landen financieren met die werkzaamheid bovendien een doeltreffende sociale zekerheid.

²¹ De werkloosheidsgraad wordt bepaald door de verhouding van het aantal werklozen tot de bevolking op die leeftijd. Als je het aantal werklozen deelt door diegenen die zich op die leeftijd op de arbeidsmarkt aanbieden (de actieve bevolking dus), geeft dat volgende cijfers: 10,5 % (Vlaanderen), 27,5 % (Wallonië) en 18 % (Brussel).

Bijzonder opmerkelijke cijfers zien we voor de werkzaamheidsgraad als we die groeperen per nationaliteit. Niet-EU-burgers hebben in Vlaanderen een werkzaamheidsgraad die slechts 66 % bedraagt van de werkzaamheidsgraad van mensen met een Belgische nationaliteit. In Wallonië bedraagt dat cijfer 56 %, in de EU liefst 90 %. Onze cijfers wijken dus sterk af van de EU-cijfers. Overal in de EU is de werkzaamheidsgraad onder allochtonen beduidend hoger dan in België. Opmerkelijk is wel dat in Vlaanderen in 2008 de achterstand flink is geslonken. Het bewijst het nut van de acties die de Vlaamse regering ter zake heeft ondernomen²².

Ten slotte zijn er nog de cijfers voor de laaggeschoolden. In Vlaanderen is de kans dat een laaggeschoolde werkt maar 60 % van de kans dat een hooggeschoolde werkt. Wallonië doet met 50 % beduidend slechter. Dit cijfer pleit er dan weer voor om ook in het Zuiden selectiever te zijn. In de Europese Unie bedraagt het bijna 70 %.

De werkzaamheidsgraad zegt niet alles. Belangrijk is ook dat in ons land gemiddeld minder werknemers dan elders in de EU een opleiding volgen. Per jaar gaat het om 6,8 % van de werknemers, het EU-gemiddelde bedraagt 9,6 %. Van de werklozen in Vlaanderen volgt ongeveer 10 % een opleiding, in Wallonië is dat 7 %, in Brussel 12 %, in de EU 9 %. De sociale partners hebben afgesproken 1,9 % van de loonmassa voor opleiding te gebruiken. Dat streefcijfer wordt volstrekt niet bereikt: we komen maar net boven 1 % uit.

Toch zijn er ook enkele positieve cijfers: van alle werklozen die een opleiding volgen, vindt driekwart binnen de zes maanden een job. Opleiding loont dus. En bijna 90 % van de jongeren haalt in Vlaanderen een diploma secundair onderwijs. Daarmee scoren we bij de hoogste van de EU.

De werkzaamheidsgraad is in Vlaanderen nog altijd onder de 70 procent. We scoren boven het Europees gemiddelde, maar voor het op peil houden en verbeteren van de sociale zekerheid is meer nodig. Wallonië doet het beduidend slechter en evolueert ook trager. Een verhoging van de werkzaamheidsgraad in Vlaanderen, maar vooral in het Zuiden is een essentiële voorwaarde indien we onze sociale zekerheid willen in stand houden en verbeteren. Jongeren komen later op de markt, maar dat is op zich geen probleem. De leeftijdsgroep tussen 25 en 54 scoort goed, zij het veel lager in Wallonië. De groep 54 tot 65 scoort heel laag, zowel in Vlaanderen als in Wallonië. Allochtonen scoren zeer slecht. De acties in het Vlaams Gewest zorgden in 2008 wel

²²

'Allochtonen sneller aan het werk', VDAB-paper, nr. 2, 2008.

voor een kentering²³. Laaggeschoolden vinden moeilijk werk, in Wallonië nog relatief moeilijker dan in Vlaanderen. Onze cijfers wijken sterk af van de Europese cijfers: allochtonen, oudere werknemers en laaggeschoolden doen het beduidend slechter bij ons dan in de EU.

De conclusie is duidelijk. Jonge laaggeschoolden, allochtonen, langdurig werklozen, ouderen zijn en blijven outsiders op de arbeidsmarkt. Van hen insiders maken is de opdracht.

4. SENIOREN EN ARMOEDE

Armoede bij senioren geeft een bittere bijsmaak. Als je 65 bent, moet je kunnen rekenen op een uitkering waarmee je goed kan rondkomen. We beschouwen dat, terecht, als de sociale verantwoordelijkheid van de gemeenschap. Of iemand tijdens zijn actieve loopbaan tegenslag heeft gehad, door omstandigheden niet heeft kunnen werken of persoonlijke problemen heeft gekend: eigenlijk doet het er niet toe. We moeten ervoor zorgen dat hij of zij niet in armoede leeft. Maar de cijfers geven een zeer verdeeld beeld over de levensstandaard van senioren. Enerzijds staan de Belgische senioren aan de top van Europa qua koopkracht. Ze kunnen meer kopen dan hun leeftijdgenoten elders in Europa. Anderzijds zien we dat ongeveer 20 % van de gepensioneerden onder de grens qua inkomensarmoede zit²⁴. Onze gepensioneerden hebben dus een laag pensioen, maar toch een redelijke koopkracht. Hoe valt dat te rijmen?

1. Bij de berekeningen over de inkomensarmoede wordt het bezit van een eigen, afbetaalde woning niet meegerekend. De aankoop van een eigen woning wordt fiscaal sterk gestimuleerd in België en dat leidt tot hoge eigendomscijfers. Bij senioren is deze groep groter dan bij de andere leeftijdscategorieën waar met het beschikbaar inkomen bovendien nog afbetalingen moeten worden afgelost. De armoedecijfers worden daardoor vertekend.
2. In België wordt de tweede pensioenpijler bijna altijd in één keer uitbetaald, in andere landen is dat jaarlijks in de vorm van een rente. Jongere generaties hebben uiteraard geen gelijkaardig systeem. Indien we de inkomsten uit de tweede pijler over verschillende jaren spreiden, krijgen we een ander beeld, waardoor de armoede daalt.

²³ Sinds de crisis is een flink deel van dit resultaat opnieuw weggevallen. Allochtone jongeren ondervinden meer effecten van de crisis dan andere werknemers.

²⁴ Zie hierover B. Cantillon, S. Lefebure en K. Van den Bosch, *De materiële levensomstandigheden van ouderen in Vlaanderen: lessen uit Europa*.

3. In de SILC-cijfers 2007 zijn de recente maatregelen die vooral een gevolg zijn van het generatiepact en door Bruno Tobback zijn doorgevoerd, niet opgenomen: een sterke verhoging van de Inkomensgarantie voor Ouderen eind 2006, een verhoging van het minimumrecht per loopbaanjaar, ook eind 2006, de verhoging van het minimumpensioen voor werknemers (2007, 2008 en 2009) en van de zelfstandigen (tot twee keer toe per jaar in 2007, 2008 en 2009). Deze cijfers zullen ongetwijfeld een belangrijke impact hebben op de SILC-resultaten van de komende jaren voor gepensioneerden.
4. Kortingen die voor senioren gelden (openbaar vervoer, sociale tarieven, de maximumfactuur voor gezondheidszorgen ...) worden niet meegerekend in de SILC-cijfers, terwijl die uiteraard een belangrijke impact hebben op de levensstandaard van de gepensioneerden. Zo beschermt de maximumfactuur in de gezondheidszorg ouderen meer tegen armoede dan een verhoging van het pensioen.
5. Ten slotte heeft de huidige generatie gepensioneerden een aantal kenmerken (minder echtscheidingen, groter spaargedrag) die er voor zorgen dat ze naast hun pensioen andere bronnen van inkomens hebben.

De reële armoede ligt dus lager dan de SILC-cijfers doen vermoeden en situeert zich vooral bij die gepensioneerden die geen eigen woning en/of een eigen spaarpotje hebben. Dat is nog altijd een aanzienlijke groep en het is nodig hieraan te verhelpen. Hoe?

De commissie voor de vergrijzing heeft berekend dat de verdere stapsgewijze uitvoering van de sociale correcties die in de wet op het generatiepact zijn vastgelegd, het armoederisico voor senioren de komende jaren sterk zal verminderen. Tussen 2010 en 2019 zou dit risico dalen van 20 % naar 5 %. Vooral de verhoging van het minimumrecht per gewerkt jaar en de hogere werkgelegenheidsgraad van de vrouwen van de voorbije decennia zullen een grote impact hebben. Als we de sociale maatregelen die in de wet op het generatiepact voorzien zijn, ook effectief uitvoeren (wat de federale regering tot nu toe ook doet), zijn we op de goede weg.

Maar als socialist wil ik dat het sneller gaat. In 2006 hebben we beslist de Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO) (een soort leefloon voor gepensioneerden) fors te verhogen, tot aan de armoedegrens. Bruno Tobback heeft hier zwaar op ingezet en het finaal goedgekeurd gekregen. Sindsdien is de armoedegrens opgetrokken, maar bleef de IGO jammer genoeg ongewijzigd. Behalve een herhaling van die maatregel dringt zich dan ook een structurele koppeling aan de armoedegrens op. Erg duur is zo'n ingreep niet, want van de ouderen die onder

de armoedegrens vallen, situeert het gros zich maar net onder die grens. De kloof valt dus vrij snel te dichten.

De IGO is gebaseerd op het vermogen van de aanvrager. Wie een woning bezit, wordt streng beoordeeld. Dat we iemand die twee villa's bezit geen IGO moeten betalen om de armoede te halen, lijkt me logisch. Maar dat belet niet dat tot op vandaag het bezit van de eigen woning voor de aanvrager te streng wordt beoordeeld.

Tot slot wil ik bijzondere aandacht besteden aan een al te vaak verwaarloosd, nochtans dringend facet van de 'zilvergrijze' armoede: de ouderenzorg. Velen moeten op het einde van hun leven naar een rusthuis. Ik schrijf bewust 'moeten', want niemand zet graag die stap. Het sluit niet uit dat velen er na enkele weken toch aarden en dat is veelal dankzij de goede zorgen van toegewijd en deskundig personeel. Maar wie zelfstandig kan blijven wonen, zal dat ook doen en geen enkele gunstige financiële regeling zal dat veranderen.

Omgekeerd houdt de kostprijs sommigen misschien weg van de beste zorgen. Daarom hebben we bij de vorming van de Vlaamse regering ervoor gepleit dat de rusthuisfactuur niet hoger mag zijn dan het pensioen. Dat staat ook zo in het regeerakkoord en moet tegen 2014 zijn uitgevoerd. Wat met senioren die behalve een pensioen ook nog een woning hebben of een andere spaarpot? Ik ben geen voorstander van naïef beleid. Wie een indrukwekkend vermogen heeft, mag daar op aangesproken worden. Maar wanneer iemand wat spaarcenten heeft en een eigen woning, vind ik het harteloos om dat op het einde van zijn of haar leven af te pakken of aan te spreken. Het zorgt bij veel oudere mensen voor onrust. Het creëert een beschamend afhankelijkheidsgevoel. Een bewoner van een rusthuis kan bij wijze van spreken uitrekenen hoelang hij of zij nog mag leven vooraleer in de problemen te komen. Voor velen maakt de zorgverzekering overigens het verschil tussen een net niet of net wel betaalbare rusthuisfactuur.

Wij willen dus absoluut dat het basisprincipe in de wetgeving wordt vastgelegd dat niemand meer dan zijn of haar pensioen moet betalen, tenzij er een groot vermogen is dat kan worden aangesproken. Het veronderstelt dat we de prijzen van de instellingen goed onder controle houden, bepalen wat wel en wat niet mag worden aangerekend. Voor veel ouderen zal dit de onzekerheid wegnemen dat ze op het einde van hun leven afhankelijk zouden worden van anderen.

Voor de gepensioneerden van vandaag en straks komt het er dus in eerste instantie op aan om de in het generatiepact voorziene buffers tegen financiële armoede, zoals de jaarlijkse welvaartsaanpassingen, daadwerkelijk toe te passen.

Bijkomend is het noodzakelijk om de IGO op te trekken tot de armoedegrens. Dat kan op heel korte termijn de armoede onder gepensioneerden doen dalen. Het vergt wel een strak begrotingsbeleid en een actief economisch beleid dat jobs creëert. Precies dit ontbreekt vandaag.

Op langere termijn is het bovenstaande niet voldoende. De ouderen van morgen en vooral van overmorgen zullen namelijk in een andere sociale of economische situatie verkeren dan de huidige generatie, onder meer door echtscheidingen en spaargedrag. Het stelsel zorgt er ook voor dat de afstand tussen de 'goede' lonen enerzijds en de pensioenen anderzijds te groot wordt. Op termijn moeten er dus veranderingen komen, die we nu moeten opstarten en waar ik verder in dit hoofdstuk dieper op inga.

Voor de huidige gepensioneerden en de gepensioneerden van de komende tien à twintig jaar kunnen we op korte termijn het armoederisico met driekwart verminderen, als we maar consequent de in het generatiepact voorziene maatregelen jaarlijks uitvoeren. Dit proces kan nog worden versneld door de Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO) te verhogen. Dit alles vergt wel een doorgedreven inspanning inzake begroting en schuldafbouw, wat vandaag helaas niet gebeurt. Ook moeten we de factuur voor het rusthuis beperken tot het pensioenbedrag. Dat heeft vooral met waardigheid en dankbaarheid te maken. Voor de komende generatie gepensioneerden dringen zich belangrijke vernieuwingen van het stelsel op.

5. ARMOEDE IN EENOUDERGEZINNEN: DE KINDEREN VAN DE REKENING

De groep van kinderen die bij één ouder - meestal de moeder - opgroeien, neemt toe. Soms is de moeder bewust alleenstaand, vaker heeft ze een scheiding achter de rug. Dat stelt geen problemen indien bij zo'n scheiding een toereikende alimentatie is afgesproken of indien de alleenstaande ouder een voldoende hoog inkomen heeft. Maar dat is maar zelden het geval. Ofwel ontbreken goede, financiële afspraken, ofwel zijn ze ontoereikend omdat het inkomen van beide partners te laag is. Dat is met name zo indien de ouder die voor het kind zorgt, werkloos is. Mensen met een laag inkomen hebben ook vaak een partner met een laag inkomen. Dat is helaas een sociologische realiteit. Als de relatie dan stukloopt, loert armoede al snel om de hoek.

Het zorgt niet alleen voor financiële, ook voor emotionele problemen. De ouder die de kinderen opvoedt, voelt zich vaak in de steek gelaten, moet soms lange juridische gevechten voeren, staat er alleen voor, vindt geen kinderopvang, kan niet op een behoorlijke manier naar werk zoeken en komt daardoor almaar die-

per in het isolement. Enkele jaren geleden hebben we in Oostende gedurende twee jaar een intensieve campagne gevoerd om jonge mensen zonder opleiding aan werk te helpen. We zochten actief naar een job, maar wie niet op het aanbod inging werd ook gesanctioneerd. We hebben toen een uitzondering gemaakt voor alleenstaande moeders die wel wilden werken, maar die door hun familiale situatie, werk en gezin onmogelijk konden combineren. Extra kinderopvang is een deel van de oplossing²⁵, maar er is meer nodig: extra opleiding en begeleiding bijvoorbeeld.

Nog dramatischer, en traumatiserend, is de situatie voor de kinderen zelf in zulke arme eenoudergezinnen. Voor de ouders is een geleidelijke, structurele aanpak mogelijk, voor de kinderen niet. Die moeten meteen geholpen kunnen worden. Uit alle onderzoeken blijkt immers dat de eerste levensjaren van een kind bepalend zijn voor de rest van zijn of haar leven. Een kind in armoede moet direct en van buitenaf geholpen worden. Het is de enige kans om de spiraal van generatiearmoede te doorbreken. Daar zijn we tot op heden niet in geslaagd. De problemen woekeren doorgaans verder tot er op latere leeftijd een (te) acute hulpvraag volgt of zelfs een opname in een instelling. Volgens specialisten komt de noodkreet dan gemiddeld zes jaar te laat om nog optimaal te kunnen interveniëren. Als we er niet in slagen om dat te keren, kunnen we niet langer volhouden dat we een welvaartsstaat zijn.

Moeten we kinderen in armoede dan maar van bij de geboorte in een instelling plaatsen? Geenszins. Wel hebben we de morele plicht om kinderen die 'ongelijk' geboren worden, toch zo snel mogelijk een 'gelijk' perspectief te bieden.

We hebben daartoe een krachtig instrument dat vandaag onvoldoende wordt benut. Kind en Gezin bereikt alle kinderen tot 2,5 jaar. Per kind worden ongeveer 10 bezoeken afgelegd. Dat is een immens bereik dat de komende jaren nog zal worden versterkt door de invoering van de Vlaamse kindertoeelage. Kind en Gezin heeft de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in opvoedingsondersteuning, toch ligt de nadruk nog altijd heel sterk op het medische aspect, de kinderverzorging.

Meer is mogelijk²⁶. De impact van de consultants is groot, maar in zeer moeilijke situaties niet afdwingbaar. Bovendien eindigt de tussenkomst eens het kind

²⁵ Op 18 januari 2010 stelde *sp.a* een nota voor over voorschoolse kinderopvang. U vindt het document via <http://www.s-p-a.be/nationaal/nieuws/index.jsp?iDivisionId=5&id=2589>.

²⁶ Het voorstel dat volgt, is het resultaat van een inspirerend gesprek met KUL-professor Peter Adriaenssens.

naar de kleuterklas gaat. Met een versterking en uitbreiding van het systeem hebben we een kordaat middel in handen om generatiearmoede te bestrijden. In sommige situaties moeten meer bezoeken mogelijk zijn, ook na de intrede in de kleuterklas. De opleiding van de consulenten moet nog meer gericht zijn op opvoeding. En er moet ook vroeger kunnen worden ingegrepen. Indien consulenten en ouders het oneens zijn, moet er bemiddeling mogelijk zijn, eventueel via de jeugdrechter.

Zo kunnen we meer kinderen van in de wieg gelijke kansen geven en vermijden we opnames in een instelling of, indien de situatie het toch vereist, tijds opnames. Ik stel voor om bij wijze van proef in een aantal steden of wijken te starten met een meer uitgebreide dienstverlening van Kind en Gezin.

Zo'n actie kost geld. Ook hier is meer mogelijk met een zeer gerichte ingreep. Hierboven had ik het al over het 10/85/5-schema: 10 % van de Vlamingen leeft rond de armoedegrens, 85 % komt minder dan wel meer rond en 5 % heeft het zeer goed. Is het onbetamelijk om van de 5 % rijksten een bijdrage te vragen voor de kinderen die opgroeien in de groep van de 10 % armsten? Met een bescheiden bijdrage creëer je in Vlaanderen een Armoedefonds. Zo maken we heel snel 100 miljoen euro vrij om de spiraal van generatiearmoede te doorbreken²⁷. Ik ben ervan overtuigd dat veel mensen bereid zijn om zo'n bijdrage te betalen als ze ook zien wat er met hun geld gebeurt. Het Armoedefonds mag onder geen enkele voorwaarde worden aangewend voor andere publieke uitgaven en al helemaal niet om acute begrotingsproblemen op te lossen. Met het geld moeten we evenmin een nieuw circuit van hulpverlening uitbouwen. Het moet exclusief dienen voor sociaal beleid gericht op de kinderen van arme (eenouder)gezinnen, zoals de hoger beschreven versterking en uitbreiding van de diensten van Kind en Gezin.

Wie geeft, moet ook bij het beleid worden betrokken. De donoren moeten de geboekte resultaten in de strijd tegen kinderarmoede op de voet kunnen volgen. Ze moeten zien wat het oplevert. Krijgen we er kinderen mee uit de armoede? Zijn hun resultaten op school even goed als die van hun meer fortuinlijke leeftijdgenoten?

Voor de rijkste 5 % maakt een beperkte maandelijkse bijdrage geen verschil, voor de 10 % armen is het een wereld van verschil. De rijksten krijgen er ook iets wezenlijks voor terug: maatschappelijke inbedding. Het is een tastbaar voorbeeld van hoe we als samenleving het geloof in het geheel kunnen herstellen.

²⁷ Indien de door **sp.a** voorgestelde vermogenswinstbijdrage er komt, volstaat het om 2 % van de globale opbrengst in het Armoedefonds te storten.

De armoede in eenoudergezinnen is in Vlaanderen de kern van het armoedeprobleem. De ouders verdienen extra ondersteuning inzake kinderopvang en opleiding. Maar nog acuter is de situatie van de kinderen zelf. We moeten de cirkel van de generatiearmoede doorbreken. Dat kan door alle gezinnen intensiever te laten opvolgen door Kind en Gezin, ook nadat de kinderen de kleuterleeftijd hebben bereikt.

Op korte termijn kunnen we via een Armoedefonds de kinderarmoede keren. Een beperkte bijdrage van de 5 % rijksten maakt een wereld van verschil voor de 10 % armsten. Dat is een morele plicht in een rijk land als Vlaanderen. Het beheer, het gebruik en de evaluatie van de middelen moeten op een sluitende manier gebeuren. Het mogen geen extra inkomsten voor de overheid zijn. Enkel extra middelen om kinderen uit de armoede te halen.

6. ZIEKTEVERZEKERING VOOR IEDEREEN

De jongste jaren woedde een fel debat over de jaarlijkse groeinorm van 4,5 % in de ziekteverzekering. Het debat ging amper over kwaliteit of toegankelijkheid van de gezondheidszorg. Het ging meer over procenten dan over mensen. Ook hier dringt zich een correctie op, als we het geloof in het geheel willen herstellen. Hoe behandelen we mensen die ziek zijn? Welke gezondheidszorg vinden we als samenleving betaalbaar en wie betaalt? Deze vragen zijn essentieel in een maatschappij die niet enkel welvaart wil creëren, maar ook welzijn voor iedereen. Het leefbaar houden van de ziekteverzekering is geen opdracht die zich op één specifieke leeftijdsgroep richt. Elke leeftijdsgroep kent specifieke ziekten en noden. Sociaaldemocraten willen een hoogstaande gezondheidszorg, een voldoende aanbod, betaalbaar voor iedereen en financieerbaar door de overheid, zodat we privatisering en dus desolidarisering ver weghouden. De ziekteverzekering moet een allesomvattende, solidaire verzekering zijn.

De 4,5 %-groeinorm mag geen fetisj zijn. In het verleden bleef de ziekteverzekering ook in de jaren dat er minder werd uitgegeven, overeind. Het waren jaren waarin keuzen werden gemaakt, onder meer om de prijzen van geneesmiddelen onder controle te houden. Meer, er werden zelfs nieuwe sociale maatregelen mee bekostigd.

We moeten zo zuinig mogelijk omspringen met de middelen om de houdbaarheid van het systeem niet te ondergraven. Als het met minder dan 4,5 % kan, is het onverantwoord om meer uit te geven. Is er in sommige jaren meer nodig, dan moet ook dat mogelijk zijn.

Of er nu meer of minder geld wordt uitgegeven, de hamvraag is of de patiënt er beter van wordt. Zo garandeerde de overheid tussen 1993 en 1999 wel de financierbaarheid van het systeem door streng te besparen, maar de patiënt voelde het in zijn portemonnee. Tussen 1999 en 2006 trokken we dat recht, o.a. met de maximumfactuur. In diezelfde periode werd er gesaneerd, vooral in de jaren 2002/3 en 2005/6, zonder dat de patiënt deze keer geraakt werd. De jongste twee jaar werd er weliswaar veel geld in de ziekteverzekering gepompt, maar miste men de kans om het beleid bij te sturen en te versterken. Vooral in de sector van de geneesmiddelen werd er niet zuinig beheerd. De rekening van de hospitalisatieverzekering swingt de pan uit.

Om de kwaliteit van de gezondheidszorg te vrijwaren en de ziekteverzekering betaalbaar te houden dringen zich structurele ingrepen in twee grote sectoren op: de ziekenhuizen en de geneesmiddelen.

Een all-infinanciering voor de ziekenhuizen

In de ziekenhuizen worden de verpleegkosten nog altijd ondergefinancierd. Ziekenhuizen compenseren dit door supplementen te vragen voor de kamers aan de patiënten en vragen een grotere bijdrage van de artsen. De artsen op hun beurt vragen hogere erelonen aan de patiënten en bovendien kunnen ze door het uitvoeren van allerlei technische prestaties hun omzet en die van de ziekenhuizen vergroten. Daardoor hebben de meeste ziekenhuizen een positieve balans. Het resultaat is wel dat de patiënt steeds meer voor de kosten opdraait en dat het overheidsgeld niet efficiënt wordt gebruikt. Gevolg is ook dat de hospitalisatieverzekering almaar duurder wordt en voor een grote groep mensen, met name senioren, zelfs onbetaalbaar.

Eigenlijk betaalt de patiënt vooral de rekening voor de zeer ontransparante afspraken tussen ziekenhuizen en hun artsen. De deur voor misbruiken staat wagenwijd open. Ziekenhuizen en artsen verklaren dat ze openstaan voor een structureel betere regeling, maar in de praktijk houden ze eigenlijk de boot af omdat de huidige situatie hen financieel niet slecht uitkomt.

De patiënt betaalt ook extra voor de op zich positieve technologische innovatie van de gezondheidszorg. De medische wetenschap vindt steeds meer ingenuye apparaten en implantaten uit. In de sector heerst jammer genoeg een wildgroei, wat zich ook vertaalt in onverantwoorde prijsstijgingen. Er is in België geen echte controle op de verhouding tussen de prijs en de kwaliteit. Gevolg is dat implantaten in België duurder zijn dan elders. Ze worden bovendien meestal

niet terugbetaald. In de vorige regeerperiode trachtte de overheid hieraan te verhelpen met een wet en een startbudget van 30 miljoen euro. Daar is sindsdien niets meer van vernomen. De patiënt blijft de rekening betalen. Zonder hospitalisatieverzekering is een operatie waarbij implantaten komen kijken, nagenoeg onmogelijk geworden.

Een grotere hervorming is dan ook nodig. Ziekenhuizen moeten op basis van een *all-intarief* gefinancierd worden, in plaats van op basis van prestaties. Het impliceert een afschaffing van alle ereloonsupplementen. Kamersupplementen kunnen enkel voor eenpersoonskamers. Het is niet onlogisch dat iemand meer betaalt om alleen te liggen op een kamer. Wel onaanvaardbaar is het dat er ook meer zou moeten worden betaald voor de medische zorgen die op die kamer worden geleverd. Het Kenniscentrum voor de Gezondheidszorg onderzocht eerder al haalbare alternatieven die de ziekteverzekering opnieuw dekkend kunnen maken. De hospitalisatieverzekering zou dan enkel nog dienen voor extra comfort en specifieke handelingen die niet onder de ziekteverzekering thuishoren.

Een dergelijke hervorming is broodnodig, maar zal ongetwijfeld op weerstand stuiten. Inefficiënte ziekenhuizen zullen hun gewoontes moeten aanpassen. Op basis van vergelijkingen zullen goede praktijken bindend worden en verspillingen en privileges voor de bijl gaan.

Goede en betaalbare geneesmiddelen

Het klinkt paradoxaal, maar meer geld voor geneesmiddelen helpt de patiënt meestal niet. Van 2004 tot 2006 steeg het budget voor geneesmiddelen met minder dan één procent per jaar. De jongste twee jaar steeg het budget met 6 à 7 %. De echte winnaars zijn de farmaceutische bedrijven. De patiënt is er meer bij gebaat indien een grote groep, al langer op de markt circulerende geneesmiddelen daalt in prijs.

Dat kan door een verbeterd en uitvoerbaar kiwimodel, zoals John Crombez en Marleen Temmerman voorstelden²⁸. Het betekent dat we per groep van bestaande geneesmiddelen met eenzelfde werkzame stof en toepassing, bijvoorbeeld aspirine, een plafondprijs vastleggen. Die prijs wordt onderhandeld met de producenten en berekend op basis van de prijzen in andere Europese landen. Merken die boven die prijs gaan, schrappen we uit het systeem van terugbetalingen.

²⁸ In een opiniestuk in *De Morgen*, 20/10/09.

Farmabedrijven komen zo onder zware druk om hun prijs te verlagen en in de markt te blijven. Prijsdalingen tot 60, 70 of zelfs 80 % worden hiermee haalbaar.

Voor nieuwe geneesmiddelen moet een ander model worden uitgedokterd. Vandaag sluit de overheid voor elk nieuw geneesmiddel nog altijd een akkoord met de producent over de prijs per verpakking. Hoe meer een firma verkoopt, hoe hoger de winst en dus de prijs voor de gemeenschap, zonder dat de patiënt er beter van wordt. Dat kan anders. Het is perfect mogelijk om de omzet en de prijs mee op de onderhandelingstafel te leggen. Zodra een bedrijf meer verkoopt dan vooraf gedacht, moet de prijs dan naar omlaag. Met zo'n systeem respecteren we én de economische logica van de farmabedrijven én de betaalbaarheid voor de patiënt.

Willen we de ziekteverzekering op de sporen houden, dan is een realistische, maar zeer omvattende hervorming nodig. De doelstelling is eenvoudig: een kwalitatieve gezondheidszorg, toegankelijk en betaalbaar voor de patiënt, financieerbaar voor de overheid. Deze hervorming vereist een "all-in" financiering van de ziekenhuizen, gekoppeld aan de afschaffing van alle ereloonsupplementen. De hervorming moet ook uitgaan van een beheersbare stijging van de budgetten voor geneesmiddelen, met specifieke ruimte voor nieuwe medicatie. Een dergelijke hervorming moet in een tijdsperiode van tien jaar de ziekteverzekering opnieuw algemeen dekkend maken. De hospitalisatieverzekering mag enkel dienen voor de betaling van extra comfort en specifieke handelingen die buiten de ziekteverzekering vallen. Het klinkt hoogdravend, maar misschien is dit wel de grootste sociale uitdaging.

7. DE VERGRIJZING VOORBIJ

De vorige oorlog

Het is een gekend spreekwoord dat generaals zich op de vorige oorlog voorbereiden. Zo bleek de Maginotlinie tussen Frankrijk en Duitsland, geënt op de krijgsverrichtingen van de Eerste Wereldoorlog, in 1940 totaal nutteloos.

Met de vergrijzing is iets gelijkaardigs aan de hand. Jarenlang zijn we uitgegaan van een model waarbij het aantal 65-plussers zou toenemen en het aantal min-14-jarigen zou afnemen. We gingen er van uit dat er minder scholen en minder centen voor kinderbezoek nodig zouden zijn. Op de arbeidsmarkt voorzagen we een krapte, zowel in omvang als in kwaliteit (een tekort aan arbeidskrachten met de juiste opleiding en kennis).

Deze hypothese gaat niet meer op. Ook al blijft het oppassen geblazen met prognoses, het ziet er naar uit dat er in 2020 niet minder, maar meer 0- tot 14-jarigen zullen zijn. We moeten onze visie dus aanpassen aan een dubbele evolutie: vergrijzing én vergroening.

Dit heeft gevolgen voor de cijfers, maar ook voor de mentaliteit. De centrale gedachte in het huidige debat over de vergrijzing is eerder pessimistisch: het heet dat we ons moeten voorbereiden op het onafwendbare. In die geestesgesteldheid is de vergrijzing niet echt iets wat we *willen*, maar een onveranderlijk fenomeen dat we moeten voorbereiden om het daarna te kunnen beheeren.

Deze defensieve houding lijkt mij onhoudbaar en onnodig. We moeten de toekomst niet ondergaan, maar zelf vormgeven. We kunnen werken aan een positief project waarbij we jong en oud integreren, Belg en vreemdeling, werkloze, arbeider, bediende en zelfstandige. Ook hier weer moeten we het geloof in het geheel herstellen. Een beleid dat vergrijzing en vergroening integreert, moet én oog hebben voor de pensioenen van de komende generaties én voor onderwijs en tewerkstelling voor iedereen.

Het aantal 65-plussers zal toenemen, ook de groep 80-plussers groeit sterk aan. Dit betekent behalve meer geld voor de pensioenen, ook meer voorzieningen. Zo zullen we moeten leren omgaan met de toename van het aantal dementen in onze samenleving. In Vlaanderen luidt Christine Van Broekhoven hierover al een tijdje de alarmbel. Ze wordt onvoldoende gehoord, omdat er al te eenzijdig op de pensioenen wordt gefocust. Nochtans is het probleem van de zorgopvang van hoogbejaarden en dementerenden zeker even belangrijk.

Toch ligt de sleutel voor de oplossing van de demografische evolutie elders. De Vergrijzingscommissie heeft berekend dat de vergrijzing ons zo'n 8 procent van het BNP zal kosten, omgerekend één zesde van alle uitgaven van alle overheden in België. Als we de belastingen niet willen verhogen en als we de bestaande uitgaven inzake sociaal beleid, onderwijs, veiligheid en andere cruciale beleidsdomeinen wel efficiënter gebruiken, maar niet drastisch willen verlagen, hebben we maar één optie: zorgen dat de pot waaruit de bijdragen komen groter wordt. Dat kunnen we enkel door onze economische activiteit te versterken. Het betekent vooral dat we ervoor moeten zorgen dat *iedereen* toegang tot een zinvolle job krijgt.

Dat geldt zeker voor 55-plussers, maar ook voor de generatie die er nu aankomt. We moeten jongeren die nog naar school gaan of net de schoolbanken verlaten,

een perspectief op werk bieden. De vergroening en de vergrijzing vormen een Siamese tweeling, beide evoluties moeten gelijktijdig worden aangepakt.

Meer senioren en meer jongeren leiden ons naar een nieuw beleid, waarbij het opvangen van de vergrijzing niet meer de enige doelstelling wordt. De jongeren van de vergroeningsgolf kansen geven wordt in dat beleid minstens even belangrijk. Als we de vergrijzing “oplossen”, helpt dat ons niet om de kansen te grijpen die de vergroening ons biedt. Als we de vergroening daarentegen opvangen, is een belangrijk onderdeel van de vergrijzing wel opgelost.

De kinderen van de 21ste eeuw

De samenleving zal de komende jaren verouderen én verjongen of vergroenen. De nieuwe babyboomers komen er aan. Ze staan klaar om hun intrede te doen in kleuterklassen, scholen en op de arbeidsmarkt.

Die kinderen van de 21ste eeuw moeten we volop kansen geven en integreren in onze samenleving. Ze hebben recht op een goede opleiding, een job en een degelijke sociale bescherming. Elke jongere moet voelen dat hij of zij meetelt. Je kunt welvaart niet omzetten in welzijn en geluk als een grote groep jongeren buiten de gemeenschap valt. Voor allochtone jongeren zullen we dus extra inspanningen moeten doen. Elke jongere moet voelen dat de gemeenschap met zijn of haar toekomst begaan is.

Als we daarin slagen, zijn we al een heel eind op weg om ook de vergrijzing op te vangen. Want enkel indien we de jongeren van vandaag en morgen aan het werk krijgen, kunnen we én de toekomstige pensioenen betalen én onze welvaart op peil houden én andere maatschappelijke problemen aanpakken.

Dit is niet enkel een financiële noodzaak, het is ook een maatschappelijke plicht. Jongeren zullen het, terecht, niet blijven pikken dat alle aandacht de komende decennia exclusief naar de oudere generatie gaat. Het zou hun vertrouwen in ons systeem fundamenteel ondergraven. Onze aandacht moet dan ook prioritair uitgaan naar onderwijs, tewerkstelling en de pensioenen van de huidige generatie jongeren. Elke jongere moet er kunnen op vertrouwen dat ook hij of zij de komende decennia deel zal hebben aan welvaart, welzijn en geluk.

De pensioenen voor de jongeren van nu

De situatie van wie de komende tien à twintig jaar met pensioen gaat, kunnen we op korte termijn merkbaar verbeteren door de maatregelen die al werden voorzien in het generatiepact uit te voeren en de Inkomensgarantie voor Ouderen te verhogen, zoals ik hoger al beschreef. De levensstandaard hangt overigens niet alleen af van het inkomen, ook van het gespaard vermogen en het al dan niet bezitten van een eigen woning. We zijn in elk geval in staat om de koopkracht van de Belgische gepensioneerden op een hoog Europees niveau te tillen. Daar is geen drastische wijziging van het pensioenstelsel voor nodig, in tegenstelling tot wat je vaak hoort in het huidige debat over de vergrijzing. Ik vermoed dat sommigen die boodschap blijven verkondigen omdat ze eigenlijk een afbouw van het stelsel in gedachten hebben en omdat ze er vandaag sowieso geen geld voor vrijmaken.

Paniek is dus niet nodig, wel de consequente uitvoering en versterking van wat eerder al door Bruno Tobback als minister van Pensioenen op de sporen werd gezet. Een structurele hervorming dringt zich daarentegen wel op voor de jongeren die na 2030 met pensioen zullen gaan. Die generatie moeten we vandaag al de boodschap geven dat de overheid wel degelijk ook met hun oude dag begaan is.

De koopkracht van de gepensioneerden na 2030 zal niet meer dezelfde basis hebben als die van de huidige gepensioneerden. Een aantal factoren zal gelijk blijven, zoals het hebben van een eigen woning of het kunnen genieten van sociale voordeeltarieven. Andere factoren, zoals de opgebouwde welvaart, zullen wijzigen. We gaan ervan uit dat wie vandaag de pensioenleeftijd bereikt, in het verleden meer heeft gespaard dan jongeren vandaag kunnen doen²⁹. Ook zullen mensen door minder stabiele gezinssituaties tijdens hun leven vermoedelijk met minder opgebouwde welvaart aan de pensioenmeet na 2030 komen.

Voor die generatie wordt de vraag hoeveel procent van het loon hun pensioen zal bedragen (de zogenaamde vervangingsratio) dus belangrijker dan voor de huidige gepensioneerden. Dat percentage kunnen we opkrikken tot 75 % door de huidige tweede pijler radicaal te veranderen en uit te bouwen tot een wettelijk en dus verplicht stelsel. De huidige tweede pijler wordt bekostigd door de werkgever: die zet voor elke werknemer maandelijks een bedrag opzij dat later een extraatje oplevert bovenop het wettelijk pensioen van de eerste pijler. Dit stelsel

²⁹ Deze stelling is omstreden. Er zijn ook aanwijzingen dat jongeren wel degelijk een zeer rationeel spaargedrag vertonen. Het (fiscaal aangemoedigd) pensioensparen is daar overigens een voorbeeld van.

was oorspronkelijk voorbehouden voor kaderleden, maar werd door de opeenvolgende socialistische ministers van Pensioen uitgebreid tot alle werknemers. Desondanks blijft de impact vrij beperkt omdat niet alle bedrijven een tweede-pijlersysteem hebben. Toch is het niet aangewezen om de nieuwe, wettelijke tweede pijler vandaag direct en overal verplicht te maken. Beter is een geleidelijke hervorming met een impact op iets langere termijn. Dat zal vooral de jongere generatie die nu de pensioenen van de naoorlogse babyboomers betaalt, ten goede komen. Zo creëren we een win-winsituatie: de jongeren helpen de huidige generatie gepensioneerd, terwijl ze tegelijkertijd weten dat hun eigen pensioen aan het 'rijpen' is.

Hoe ziet zo'n geleidelijke invoering van de verplichte tweede pijler eruit? We starten met de jongere werknemers. Die werken dan niet meer alleen voor de huidige gepensioneerd, ook voor een deel van hun eigen generatie. Het betekent dat binnen dertig à vijfendertig jaar geen enkele werknemer uit de privé-sector nog zonder aanvullend pensioen op rust zal gaan. Daarmee brengen we ook de privé- en publieke pensioenen dicht bij elkaar, zonder sociale afbraak van de publieke pensioenen.

Zo'n hervorming is niet gratis, zeker omdat het niet enkel om een veralgemeening maar ook om een verhoging van de pensioenen gaat. Het kost de bedrijven geld en zal dus ook de looneisen van de werknemers beperken. Ook daarom is het beter om onderaan de ladder te beginnen, bij wie zijn intrede op de arbeidsmarkt doet. Het moet gepaard gaan met specifieke lastenverlagingen en bindende afspraken tussen de sociale partners over de (groeierende) impact van de tweede pijler op de loonkosten. De overheid staat in voor de wettelijke verplichting en de lastenverlaging, de sociale partners voor de uitvoering. Overheid, werkgevers en werknemers zullen dus allemaal hun steentje bijdragen op een geleidelijke manier.

Onze generatie moet een afspraak maken over de pensioenen, ook voor de generatie die achter ons komt. We moeten geleidelijk de wettelijke en verplichte tweede pijler uitbouwen, te beginnen bij de jonge werknemers. De wet moet de principes vastleggen en de tweede pijler financieel ondersteunen, de sociale partners moeten die vormgeven. Ook de sociale partners hebben er alle belang bij om jongeren voluit te integreren in onze welvaartsstaat: als werknemers, als bijdragers en als toekomstige begunstigden.

De tweede democratisering van het onderwijs

De kwaliteit van het onderwijs in Vlaanderen is erg hoog. In de PISA-cijfers³⁰ komen we qua wetenschappen op de 8ste plaats van 57 landen. We worden voorafgegaan door Finland en Hong Kong, die het beduidend beter doen, maar delen min of meer hetzelfde niveau met vijf andere landen, waarvan enkel Estland ook tot de EU behoort. Voor wiskunde staan we op de 5de plaats, al is ook daar het verschil met de eerste vier miniem. Ook qua leesvaardigheid komen we op de 5de plaats en doen we ongeveer even goed als de nummer 4 op de lijst: Canada. De prestaties van de Vlaamse leerlingen behoren dus tot de absolute wereldtop en dat is eerst en vooral de verdienste van de dagelijkse inzet van vele duizenden leerkrachten.

Helaas is aan die hoge kwaliteit een mindere keerzijde verbonden. De ongelijkheid tussen “zwakke” en “sterke” studenten is erg groot en ook dat blijkt uit de PISA-cijfers. De prestaties van de Vlaamse leerlingen hangen nauw samen met hun sociaaleconomische achtergrond. Geen enkel land scoort slechter dan Vlaanderen wat de vergelijking betreft tussen autochtonen en allochtonen. Of zoals Frank Vandenbroucke het ooit stelde: “We zijn goed in optellen en aftrekken, maar het gelijkheidsteken hebben we niet onder de knie”.

Deze ongelijkheid neemt vrij extreme vormen aan. Waar je vandaan komt, bepaalt waar je geraakt. Wie de studieresultaten van een kind in Vlaanderen wil voorspellen, kan beter naar het onderwijsniveau van de moeder dan naar de intellectuele capaciteiten van het kind zelf kijken. Het klinkt hard, maar het is tot op heden in Vlaanderen een harde realiteit.

Sommigen vinden dat een onvermijdelijk gevolg van het gemiddeld hoge kwaliteitsniveau. Internationale vergelijkingen weerleggen die elitaire opvatting. De Scandinavische landen, Finland op kop, bewijzen dat topkwaliteit en gelijkheid hand in hand kunnen gaan. Finland scoort gemiddeld beter dan Vlaanderen en de kwaliteit van het onderwijs wordt er ook beter gespreid, versta: er blijven minder kinderen achter. Er is geen enkele reden waarom Vlaanderen niet dezelfde ambitie zou nastreven.

Als we niet ingrijpen, zal de ongelijkheid overigens alleen maar toenemen. Het aantal kinderen van allochtone afkomst neemt toe op de schoolbanken. Ze spre-

³⁰ Het Programme for International Student Assessment, kortweg: PISA, is een meetinstrument van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). Het vergelijkt de schoolprestaties in 57 landen inzake leesvaardigheid, wiskunde en wetenschappen.

ken minder goed Nederlands, hun ouders komen uit lagere sociale klassen, ze zijn vaak geconcentreerd in scholen waar de kinderen veelal hetzelfde (kansarme) profiel hebben en ze komen disproportioneel meer in het beroeps- en technisch onderwijs (B/TSO) terecht dan in het algemeen secundair (ASO).

In de vorige Vlaamse regering heeft Frank Vandenbroucke de strijd aangeboden met die fundamentele ongelijkheid. Hij lanceerde “een tienkamp voor gelijke kansen in het onderwijs”. Bedoeling was onder meer om de financiering van de scholen in ruime mate afhankelijk te maken van de sociaaleconomische kenmerken van de leerlingen: opleidingsniveau van de moeder, thuistaal, gezinsinkomen, buurt. De tegenstand vanwege CD&V en VLD was groot. Zij vreesden, ten onrechte, dat meer kansen voor wie moeizamer aan de start komt, automatisch minder steun voor de ‘beste’ leerlingen zou betekenen.

Er is niets mis mee om de ‘beste’ leraars en het ‘beste’ onderwijs te willen voor de ‘beste’ leerlingen. Maar waarom zou de ‘zwakkere’ leerling daar geen recht op hebben? We moeten de zwakkeren naar boven trekken, niet de sterkeren naar beneden.

Het kan in Finland en andere landen, het is kortzichtig dat het in Vlaanderen niet gebeurt. CD&V en VLD waren daar in de vorige regering blijkbaar nog niet rijp voor. De tienkamp werd afgezwakt. Enkel de werkingsmiddelen, niet de omkadering van de scholen werden afgestemd op het sociaaleconomische profiel van de leerlingen. Ondanks die afzwakking boekten we succes. Een reden temeer om dat beleid in de komende jaren verder te zetten en te versterken. Dus ook de omkadering onder die regeling brengen.

In de tienkamp werd ook veel nadruk gelegd op de talenkennis. Dat is en blijft een absolute voorwaarde. De lat moet zelfs hoger en dwingender worden gelegd. Voor de toegang tot het lager onderwijs geldt nu de voorwaarde dat de scholier één jaar onderwijs in het Nederlands moet hebben gevolgd. We moeten daar ook een kwaliteitseis aan koppelen. De Vlaamse regering zal dan wel extra inspanningen moeten leveren om iedereen mee aan boord te krijgen, want we kunnen geen enkel kind achterlaten. Wanneer een kind onvoldoende Nederlands kent, moet het heel intensief worden bijgewerkt tot het vereiste niveau is behaald. Dit kan streng lijken, maar het is absoluut noodzakelijk als we van gelijke kansen in het onderwijs meer dan een slogan of een intentie willen maken. Inspanningen voor gelijke kansen leveren pas op termijn resultaten af. Een versnelde ingreep is wenselijk, want iedereen die met ongelijke kansen aan de start komt in de lagere school, sleept die ongelijkheid mee in het latere leven.

In het middelbaar onderwijs laten we momenteel bovendien kansen liggen om daadwerkelijk tot meer gelijke kansen te komen. De ongelijkheid daar wordt volgens onderwijsspecialisten in de hand gewerkt doordat kinderen op te jonge leeftijd hun studiekeuze moeten maken. Dat wordt nog versterkt door de blijvende hiërarchie in het middelbaaronderwijslandschap (ASO, TSO, BSO). Onze maatschappij deelt deze richtingen nog altijd duidelijk in van ‘sterk’ naar ‘zwak’. Binnen iedere richting hebben we dan ook nog eens ‘sterke’ en ‘zwakke’ scholen, al zegt dat dan meestal iets meer over de sociaaleconomische selectie van de leerlingen dan over de pedagogische inhoud.

Gevolg van dit getrapt systeem is dat veel leerlingen (of juist: hun ouders) proberen ‘zo hoog mogelijk’ te beginnen om vervolgens ‘af te dalen’. Dat is de zogenaamde waterval. Net zo goed belanden er kinderen in het TSO omdat dit nu eenmaal bij ‘de cultuur van het gezin’ past, terwijl ze beter ASO zouden doen.

Kortom, de keuze voor een bepaalde richting wordt in ons huidig middelbaar-onderwijslandschap minder door de intrinsieke talenten van de leerling bepaald dan wel door zijn of haar sociale afkomst en leefomgeving. Dit mechanisme van segregatie wordt nog versterkt omdat in België de onderscheiden richtingen ook vaak in verschillende scholen worden gegeven: er zijn ASO- en T/BSO-scholen. Of om het met Rudyard Kipling te zeggen: “*never the twains shall meet*”.

En omdat een ongeluk nooit alleen komt: onderzoek wijst uit dat in de zogenaamd ‘zwakkere’ richtingen vrij vaak een antischoolcultuur ontstaat, wat niet bevorderlijk is voor een positieve waardering van de aanwezige talenten van de leerlingen. Dit mechanisme bevestigt en versterkt alleen maar de maatschappelijke ongelijkheid.

Om die spiraal te doorbreken, zouden we het zwaartepunt van de studiekeuze best verleggen naar een later moment in het middelbaar³¹. Vanzelfsprekend

³¹ De Gentse sociologe Mieke Van Houtte formuleert het als volgt: “Door de hiërarchische structuur van het onderwijssysteem probeert iedereen hoog te mikken en zijn de lager gewaardeerde onderwijsvormen en richtingen vaak tweede keuze. Er wordt dan ook vastgesteld dat, naast studieprestaties, de socio-economische herkomst van leerlingen zeer bepalend is bij de studiekeuze, eerder dan interesses en talenten. Hierdoor leidt de differentiatie in onderwijsvormen tot socio-economische segregatie. Een voor de hand liggende maatregel is het uitstellen van het keuzeprocess. Internationale vergelijkingen tonen dat in landen waar de studiekeuze wordt uitgesteld minder sociale ongelijkheid bestaat. In het huidige systeem zou het echt gemeenschappelijk maken van de eerste gemeenschappelijke graad al een stap in de goede richting zijn. Nu wordt al vanaf het eerste jaar een differentiatie doorgevoerd, samenhangend met de bovenbouw van de school, die het onderscheid tussen de verschillende onderwijsvormen alleen maar onderstreept”.

moet niet elke leerling de volle zes jaar van het secundair dezelfde vakken aangeleerd krijgen: specifieke kennis opdoen voor het beroepsleven of een oriëntatie voor verdere studie moet wel degelijk in het middelbaar gebeuren. Maar hoeft dat al van in de eerste graad? Nu wordt er inderdaad al te veel gedifferentieerd vanaf 12 jaar. Om de talenten van kinderen beter tot hun recht te laten komen, is het aangewezen om de studiekeuze te verlaten tot 14 jaar. Talent en interesse zullen dan zwaarder wegen dan sociale afkomst of hiërarchie. Het betekent dat we de eerste graad meer gemeenschappelijk en oriënterend houden, met de mogelijkheid om een aantal specialiteiten uit te testen. Elk kind krijgt zo twee jaar de tijd om zijn of haar eigen sterktes en zwaktes te ontdekken en bewuster het vervolg te kiezen.

Critici zullen tegenwerpen dat een periode van vier jaar, de tweede en de derde graad, kort is voor specialisatie. Toch bewijzen goed scorende landen als Denemarken het tegendeel.

Anderen wijzen op de grote praktische en organisatorische problemen: je kunt moeilijk in elke school álle vakken aanbieden in een eerste graad. Om echt oriënterend te zijn, moeten de middenscholen inderdaad entiteiten worden die losstaan van ASO- en B/TSO-scholen. Dat impliceert tijd en geld voor nieuwbouw. Maar het doel, meer kinderen eerlijke en gelijke kansen geven, lijkt mij die investering meer dan waard. Bovendien wordt de moeilijkheid fel overschat: één middenschool per scholengemeenschap is ook praktisch perfect haalbaar. Het uitstel van de definitieve(re) studiekeuze, van 12 naar 14 jaar, is bewezen gunstig voor de ontwikkeling *van iedereen*, dus ook van de ‘sterkere’ studenten. Georges Monard, gewezen topman van het ministerie van Onderwijs, heeft in april 2009 een rapport afgeleverd met een gelijkaardige analyse, die weliswaar niet consequent wordt doorgetrokken in de conclusies. De weerstand tegen een verandering die de hiërarchie in het onderwijslandschap aantast, is in Vlaanderen dan ook groot. Het heeft alles te maken met even irrationele als diepgewortelde tradities: elk net, elk college, elke technische school en elk atheneum houdt vast aan zijn ‘eigenheid’. De oprichting van middenscholen staat die eigenheid overigens geenszins in de weg.

Het is tijd en vooral, het is in het belang van het kind om die achterhoedegevechten te staken. Eén middenschool per scholengemeenschap zet elk kind op weg naar een toekomst die meer op de eigen talenten dan op de afkomst is gebaseerd. Het heeft ook een maatschappelijk nut. Tot 14 jaar zullen leerlingen van alle pluimage dagelijks met elkaar in contact komen. Sommigen zouden het sarcastisch een ‘uitdaging’ noemen, ik noem het zonder ironie een wezenlijk onderdeel van een socialiseringsproces in onze huidige, veelgelaagde en -gekleurde samenleving.

Deze hervorming moet er komen, maar zonder Big Bang of Beeldenstorm. Laat ze ons eerst in een aantal steden uittesten, evalueren en perfectioneren, en ze vervolgens geleidelijk invoeren.

Tot slot, iedere ouder wil de beste kansen voor zijn of haar kinderen en moet die ook krijgen. We willen gelijke kansen op excellent onderwijs, niet gelijke kansen op middelmatig onderwijs. Na de oriënterende jaren van de middenschool moet elke leerling aan de start komen voor een intensief parcours van vier jaar waarin elk talent ten volle ontplooid wordt.

De ongelijkheid in ons onderwijs is schrijnend en zal vermoedelijk nog verder toeneemen. We evolueren van segregatie naar pseudo-apartheid³². Daarom kunnen we ons geen halfslachtige hervormingen veroorloven. We moeten komaf maken met ons hiërarchisch onderwijssysteem waarin kinderen al op 12 jaar een bijna definitieve studiekeuze moeten maken. Sociale afkomst weegt op die leeftijd zwaarder door dan eigen talent of interesse. Om dat te keren geven we kinderen iets meer tijd, tot hun 14 jaar, om hun weg te zoeken in een afzonderlijke, oriënterende middenschool. Het legt de basis voor de maximale ontplooiing van elk talent.

Werk: van outsider naar insider

De recente crisis heeft in alle lagen van de werkende bevolking slachtoffers gemaakt. Toch zullen vele getroffen en opnieuw aan de slag kunnen, eens de economie heropleeft. Een andere groep zal ook nu weer uit de boot blijven vallen. We zeiden het hierboven al (zie 3. *Werk in Vlaanderen*): op de Vlaamse arbeidsmarkt zijn laaggeschoolde jongeren, allochtonen, langdurig werklozen en oudere werknemers het moeilijkst aan het werk te krijgen. Ook op het toppunt van een periode van hoogconjunctuur blijven naar schatting 100 à 150.000 mensen structureel buiten het arbeidsproces.

Die 'achterblijvers' riskeren alleen maar dieper weg te zakken indien we vandaag, zoals federaal minister van Werk Joëlle Milquet doet, maatregelen nemen die geen onderscheid maken tussen conjuncturele en structurele werklozen. Als we de jobs op een lineaire manier goedkoper maken voor hoog- en laaggeschoolden, zullen de arbeidsplaatsen de komende maanden massaal door

³² Ik beseft dat 'apartheid' een zwaar woord is. In Vlaanderen geldt vanzelfsprekend niet zoals in Zuid-Afrika een door de overheid opgelegde regel van rassenscheiding. Maar de gelijkenissen in de praktijk zijn soms griezelig groot. Als hoogleeraar aan de Universiteit van Gent zag ik de afgelopen twintig jaar 10.000 studenten passeren. Ik denk niet dat ik in die twintig jaar 100 zwarte studenten heb gehad.

de eerste groep worden ingenomen. De laaggeschoolden zullen achterblijven, de hogeschoolden zelf zullen vaak onder hun niveau aan de slag gaan. En als de economie vervolgens weer opleeft, zullen jobs die echt hogeschoolden behoeven, niet ingevuld geraken.

Een gedifferentieerde aanpak dringt zich dus op. Maatwerk, eerder dan algemene maatregelen. Voor de beter geschoolden kunnen we best voldoende geld investeren in innovatie en relance. Lager geschoolden kunnen we dan weer beter aan een job helpen door een lastenverlaging, meer begeleiding en opleidingen in het bedrijf.

Tot de moeilijkst integreerbare groep behoren de **jongeren die zonder een diploma secundair onderwijs** op de arbeidsmarkt komen. Ze maken 10 à 15 % uit van alle jongeren. Lange tijd werd die groep kleiner, maar die dalende trend is inmiddels gestopt. Het cijfer zal alleen maar forser stijgen als we er niet in slagen de groter wordende groep allochtone jongeren in het onderwijs te integreren. Veel van deze jongeren zonder diploma missen voldoende opleiding om inzetbaar te zijn op de arbeidsmarkt, maar kunnen tegelijkertijd niet zomaar terug naar de schoolbanken worden gestuurd. Vaak zijn ze school- of leermoe. Bovendien is hun productiviteit eerder laag. Een oplossing ligt hier in een beleid dat de aanwerving van deze jongeren minder duur maakt voor de werkgever en dat opleidingen in het bedrijf voorziet.

Uit het verleden, onder meer uit het succesvolle jeugdwerkplan, hebben we geleerd dat een derde luik onontbeerlijk is: de intensieve begeleiding. Jongeren moeten aangestuurd en geholpen worden, maar indien nodig ook op hun plichten gewezen. In een recente publicatie van de VDAB³³ wordt een gelijkaardig pleidooi gehouden. Laaggeschoolden nemen vaak een moeilijke start. Hoe langer de start uitblijft, hoe langduriger en hardnekkiger de problemen. Maar uit de cijfers blijkt ook dat wie eenmaal op weg wordt gezet vaak nog een mooie beroepsloopbaan kan uitbouwen. Het is dus zaak om scholieren die dreigen af te haken met zachte dwang naar een voortgezette opleiding in een bedrijf te loodsen. De bedrijven zullen daar dan ook meer moeten voor openstaan dan nu maar het geval is. Over deze aanpak is een consensus mogelijk, al laten de werkgevers het inzake opleidingen in het bedrijf wel eens afweten.

³³ 'De valse start van laaggeschoolden', 'VDAB ontcijfert', nr. 18, december 2009: "Uit eerder onderzoek van de VDAB bleek al dat, van zodra laaggeschoolden gelanceerd zijn, het gebrek aan een diploma geen bepalende invloed meer heeft op het zoeken naar werk. Vanaf de leeftijd van dertig jaar heeft het studieniveau geen impact meer op de snelheid waarmee men opnieuw aan de slag gaat".

Voor de meeste **langdurig werklozen** gelden dezelfde opmerkingen en oplossingen als voor de jonge laaggeschoolde werklozen. Hier moet wel specifiek op motivatie en zelfdiscipline worden gewerkt. Beide kwaliteiten zijn soms ver zoek bij wie, veelal door persoonlijke problemen, langdurig werkloos is geweest. Hetzelfde geldt voor **allochtone jongeren**. Bovenop een gelijkaardige intensieve begeleiding is hier nood aan specifieke acties om de talenkennis op te vijzelen. Taalopleidingen gaan het best gepaard met ervaring op de werkvloer. Om te vermijden dat een geaccidenteerde schoolcarrière ook de kansen op de arbeidsmarkt blijft hypothekeren, moeten voor deze jongeren ervaringsbewijzen en elders verworven competenties nog zwaarder doorwegen dan voor autochtone jongeren.

Een jeugdwerkplan voor allochtonen kan niet zonder een strikte, ook strafrechtelijke aanpak van discriminatie en racisme. De jobbegeleiders mogen evenwel weinig begrip opbrengen voor de vicieuze cirkel van vooroordelen die aan beide zijden bestaan, zowel bij de allochtone jongeren als bij de werkgevers, en die finaal tot berusting leiden.

Diversiteitsplannen raken stilaan ingeburgerd, maar ze ontbreken nog altijd in te veel sectoren. Meer bindende afspraken zijn nodig. Waarom zouden we tegenover een lastenverlaging geen verplicht diversiteitsplan stellen? Een bedrijf dat zichtbaar inspanningen doet voor de diversiteit op de werkvloer, kan aanspraak maken op lagere lasten. Het lijkt mij een efficiënter instrument dan quota³⁴.

Al bij al is de aanpak voor allochtonen zeer divers: lastenverlaging, opleiding in het bedrijf, begeleiding, taalopleidingen, elders verworven competenties, meer veralgemeende en beter afdwingbare diversiteitsplannen en racismebestrijding. De voorbije jaren hebben aangetoond dat positieve resultaten mogelijk zijn. Maar het verleden toont ook aan dat er veel overgave, inzet en overtuiging voor nodig is.

Voor jongeren, laaggeschoolden en allochtonen geldt al bij al één leitmotiv: van de straat naar het bedrijf voor extra opleiding. Voor **oudere werknemers** dringt zich een specifieke, maar daarom niet minder intensieve aanpak op. Wie na

³⁴ Quota hebben het grote nadeel dat ze stigmatiserend zijn. Een allochtone werknemer moet dan altijd uitleggen dat hij zijn job niet te danken heeft aan quota, wel omdat het bedrijf hem wou omwille van zijn capaciteiten. In de lastenverlaging die wij voorstellen, vervalt dat nadeel want ook niet-allochtonen genieten van de lastenverlaging. Het is dan wel nodig dat de controle op de uitvoering van de diversiteitsplannen voldoende sterk is.

zijn of haar vijftigste werkloos wordt, heeft vaak een lange loopbaan bij één bedrijf achter de rug en ervaart het ontslag als een kaakslag. Velen zien het als het gedwongen eindpunt van hun loopbaan³⁵. Je kunt niet anders dan begrip opbrengen voor zo'n reactie. Maar moeten we daarom niet juist veel vlugger en actiever gaan optreden?

Vandaag volgt op de eerste reactie van verzet veelal de berusting. Dat leidt dan al te snel tot het zoeken naar formules die niet-werken financieel aantrekkelijk maken, zoals het bruggpensioen. Dat recht hoeft je mensen die 40 jaar het beste van zichzelf gegeven hebben op de werkvloer niet te ontzeggen. Maar ik ben ervan overtuigd dat bij zowat elke mens ondanks de tegenslag een diepgeworteld verlangen zit om zichzelf nuttig te blijven maken op de arbeidsmarkt en in de samenleving. Meer creatieve oplossingen zijn hier zeker mogelijk. We moeten in elk geval af van drogredenen zoals de manifest foute voorstelling van zaken dat meer ouderen aan de slag automatisch minder jobs voor jongeren betekent. Dezelfde (foute) discussie is overigens al eens eerder gevoerd over respectievelijk de intrede van vrouwen en allochtonen op de arbeidsmarkt. De eersten zouden de jobs van de mannen "afpakken", de tweeden die van de "Belgen". Het tegendeel is waar. Hoe meer mensen werken, hoe sterker de stijging van de welvaart, hoe meer jobcreatie voor iedereen.

Hoe kunnen we dus ook mensen boven de 55 jaar aan het werk houden op een menselijke, positief stimulerende manier? Helpt het om hen te beloven dat we samen met hen werk zullen zoeken en dat ze in die periode hun loon kunnen behouden? Een pasklare oplossing is er vandaag nog niet, bij gebrek aan een brede, sociale consensus. Maatregelen ter zake zullen maar kans op slagen hebben als we er met z'n allen van overtuigd zijn dat 55-plussers nog een bijdrage kunnen leveren aan onze economie. Ook moeten we tot het inzicht komen dat die bijdrage hard nodig is en dat ze aangepast moet zijn aan de doelgroep.

De komende tien jaar moeten we voortdurend proberen de groep van 100 à 150.000 structurele werklozen te verkleinen. Dat kunnen we het best gedecentraliseerd aanpakken, per regio. Het is tijd voor **een lokaal werkgelegenheidsbe-**

³⁵ Verschillende auteurs benadrukken dat werknemers te weinig mobiel zijn en pleiten ervoor dat ze om de tien jaar eigenlijk best van job veranderen. Als het bedrijf in kwestie dan in de problemen komt, is dat geen aanleiding meer om te stoppen met werken: de werknemer heeft in de verschillende jobs voldoende diverse ervaring opgedaan en het veranderen van werk is dan minder traumatisch. Ik begrijp de logica, maar vind de redenering desondanks betwistbaar. Het veranderen van werk wordt in deze theorie al te zeer als een deugd voorgesteld, in contrast met het jarenlang werken voor eenzelfde bedrijf of werkgever. Zie over deze discussie onder andere: J. Vanthuyne en T. Bevers, 'Actief ouder worden na het generatiepact', Sampol, 2009, nr. 10.

leid. De lokale actoren (gemeente, provincie, RVA, VDAB, OCMW) en de plaatselijke sociale partners moeten een lokale “Task Force Werk 2020” oprichten die middelen krijgt om een zeer intensieve begeleiding uit te bouwen. Ze moeten zelf kunnen beslissen over de beste maatregelen ter plaatse: opleiding op de werkvloer, gewone opleidingen, specifieke ondersteuning, enzovoort. De resultaten van die actie “Iedereen werkt” moeten becijferd, gepubliceerd en permanent geëvalueerd worden. Zo’n intens lokaal samenwerkingsverband zal ook vermijden dat werklozen van het kastje naar de muur worden gestuurd, zonder ooit daadwerkelijk de arbeidsmarkt te betreden. Voor laaggeschoolde jongeren hebben we zo’n gedecentraliseerde aanpak al uitgeprobeerd: we moeten het nu in een verbeterde versie invoeren voor iedereen die uit de boot valt.

8. BESLUIT: IEDEREEN MEE

Hoe krikken we de welvaart op en zorgen we dat dit tegelijkertijd leidt tot meer welzijn voor iedereen? Het kan niet zonder een ambitieuze gelijkheidsagenda. Vandaag blijven te veel mensen verstoken van participatie aan de samenleving. Ze blijven steken aan de onderkant van de samenleving en/of genieten onvoldoende gelijke kansen op school en arbeidsmarkt. De risicogroepen blijven te groot en te hardnekkig. Het meest kwetsbaar zijn alleenstaande ouders met kinderen, de kinderen zelf die opgroeien in zulke gezinnen, jonge laaggeschoolden, allochtonen, langdurig werklozen en ouderen. Van deze *outsiders insiders* maken is de opdracht.

In wat voorafging somde ik een cocktail aan maatregelen op om meer mensen op korte en langere termijn in te sluiten.

*Ouderen die vandaag of op korte termijn met pensioen gaan, kunnen we met enkele eenvoudige ingrepen uit de armoede halen of houden. Het generatiepact voorzag al in een welvaartsaanpassing van de pensioenen. Dat moet worden uitgevoerd en versterkt met een hogere Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO).

*Kinderarmoede kunnen we keren door een intensivering en versterking van de diensten van Kind en Gezin.

*Het recht van eenieder op kwalitatief hoogstaande en toegankelijke gezondheidszorg versterken we onder meer door goedkopere medicijnen. We drukken de ziekenhuisfactuur voor de patiënt door ziekenhuizen een “all-in” financiering op te leggen.

*Vergrijzing en vergroening van de bevolking gaan hand in hand en moeten ook samen worden aangepakt. We moeten niet alleen aan de pensioenen denken van de generatie die vandaag of binnenkort de arbeidsmarkt verlaat, ook de kinderen van de 21ste eeuw hebben recht op een goede opleiding, een job en een degelijk pensioen. Met een geleidelijke invoering van een verplichte tweede pijler herstellen we de solidariteit tussen de generaties.

*De kwaliteit van het onderwijs in Vlaanderen blijft hoog, maar de achterblijvers blijven vaak hardnekkiger achter dan leeftijdgenoten in andere, even goedsco-rende landen. Niet de sociale afkomst, wel het intrinsieke talent van de jongere moet zijn of haar schoolloopbaan bepalen. De studiekeuze verlaten in de tijd, van 12 naar 14 jaar, kan hierbij helpen.

*Op de arbeidsmarkt moeten we per risicogroep een intensief en geïntegreerd begeleidingspakket uitwerken. Dat geldt voor jongeren die zonder diploma secundair onderwijs op de arbeidsmarkt komen, voor langdurig werklozen, alloch-tone jongeren en oudere werknemers. Hoe dichterbij de lokale arbeidsmarkt, hoe meer kans op slagen. Daarom richten lokale instanties en sociale partners samen een “Task Force Werk 2020” op.

■ Red de welvaart, hervorm de staat

Om onze economie met succes om te vormen van een winst- naar een welvaarts-model, moeten we enkele institutionele handicaps wegwerken. We kennen in dit land te veel verkiezingen. Die permanente kieskoorts vernietigt welvaart. In wat volgt sta ik stil bij de nood aan gelijktijdige verkiezingen, de afschaffing van de Senaat en een sociale staatshervorming.

1. PERMANENTE KIESKOORTS VERNIETIGT ONZE WELVAART

Ons land kent een heel eigen vorm van federalisme. Specialisten hebben het over een “bipolair” federalisme of een federalisme à deux: de Franstalige en de Nederlandstalige gemeenschap. Dat vergt bijzondere evenwichtsmechanismen. Onze staatsstructuur houdt daar rekening mee. We kennen geen zogenaamde hiërarchie van de normen. Federale wetten en gewestelijke decreten staan op dezelfde voet. Zo wordt vermeden dat de ene gemeenschap de andere dictaten kan opleggen langs het federale parlement om. Om diezelfde reden kennen we in zeer veel instellingen ook de zogenaamde taalpariteit (een 50/50-verhouding van Nederlands- en Franstaligen). Voor de belangrijkste wetten is een meerderheid nodig in de Nederlandse en de Franse taalgroep.

Waar ons land minder uniek in is als federaal land, is het systeem van afzonderlijke verkiezingen voor de deelstaten. Voor de Vlaamse, Brusselse, Waalse en Duitstalige parlementen gaan we op een andere datum stemmen dan voor de federale Kamer en Senaat. Federaal trekken we om de vier jaar naar de stembus,

regionaal om de vijf jaar, gelijktijdig met de Europese verkiezingen. Ook andere federale staten kennen zo'n systeem, al vallen daar de verkiezingen voor de verschillende deelstaten ook vaak op verschillende data.

In de meeste federale landen stelt dit geen probleem, in België wel. Verkiezingen op gewestelijk niveau hebben hier meer dan in andere landen een grote impact op de federale politiek en omgekeerd. De reden? Eén, we zijn met minder entiteiten (hoofdzakelijk een Franstalige en Nederlandstalige Gemeenschap) dan andere federale staten. Twee, de politieke partijen zijn enkel op gewestelijk niveau georganiseerd. Zo komt het dat we bij elke verkiezing, gewestelijk of federaal, dezelfde partijen met dezelfde voorzitter en vaak zelfs ook dezelfde kandidaten zien opdruiven.

Omdat de verkiezingen niet samenvallen in de tijd, heeft dit tot praktisch gevolg dat alle niveaus bijna permanent in verkiezingscampagne verkeren. Als we de minimale periode waarin de verkiezingen beginnen te spelen op één jaar houden, betekent dit een kiesperiode van juni 2006 tot juni 2007, van juni 2008 tot 2009, van juni 2010 tot juni 2011, van juni 2013 tot juni 2014 en van juni 2014 tot juni 2015. Voegen we voor de gemeenteraadsverkiezingen nog telkens twee maanden toe, namelijk september en oktober 2006 en 2012, dan tellen we in 108 maanden tussen juni 2006 en juni 2015 maar liefst 64 maanden campagnetijd. *Op negen jaar tijd hebben we dus 44 maanden zonder verkiezingskoorts, vakantiemaanden inbegrepen.*

Er is geen zinnig mens die gelooft dat dit vol te houden is. Eminence grise Luc Huyse schrijft: "Uitstellen, in functie van komende verkiezingen, is nu zowat de meest voorkomende vorm van beslissen aan het worden"³⁶.

We moeten van die permanente verkiezingsrace af omdat het de welvaart van onze maatschappij fundamenteel aantast. Niet alle partijen zien het evenwel zo. Voor N-VA is de Vlaamse onafhankelijkheid nog altijd belangrijker dan het welzijn van de Vlamingen, zeker van die Vlamingen die alle baat hebben bij een stabiel maatschappelijk klimaat om een eerlijke kans in het leven te krijgen. "Waarom zouden wij het enige federale land ter wereld zijn, dat gelijktijdige verkiezingen nodig heeft?", vroeg Bart De Wever onlangs. Het antwoord heb ik hierboven al gegeven: we zijn het enige 'bipolaire' federale land, we hebben geen gescheiden gewestelijke en federale partijen en we zijn op vele thema's uniek of toch atypisch. Zonder gelijktijdige verkiezingen worden we een stuurloos land, wat dodelijk is voor de welvaart van onze inwoners.

³⁶ De Morgen, 9 november 2009.

Gelijktijdige verkiezingen zijn geen partijpolitieke strategie, maar een inhoudelijke noodzaak. De essentie van ons politiek streven is de uitbouw van meer sociale rechtvaardigheid, meer gelijkheid, een betere verdeling van de welvaart, meer welzijn en geluk voor iedereen, ook voor hen die dat zonder herverdelend beleid niet hebben. De afzonderlijke verkiezingen tasten deze doelstelling structureel aan. Het hindert het vermogen van de politiek om sociale beleidslijnen uit te stippelen en uitwassen van de markt aan te pakken.

sp.a heeft elk van de vijf voorgaande staatshervormingen mee vormgegeven. Vermoedelijk zal er ook in de toekomst zonder ons geen staatshervorming mogelijk zijn. Een volgende hervorming moet een hervorming van het kiessysteem omvatten. We stellen voor om alle gewestelijke en federale verkiezingen om de vijf jaar op dezelfde datum te laten plaatsvinden. Het betekent dat we ook voor de federale regering een legislatuurparlement invoeren, wat de stabiliteit ten goede komt. De gemeentelijke en provinciale verkiezingen kunnen verder om de zes jaar georganiseerd worden. Met gelijktijdige verkiezingen zal de stem van de kiezer, in de meerderheid of de oppositie, ook beter gehoord en gehonoreerd worden.

2. DE SENAAT HEEFT GEEN ZIN MEER

Begin de jaren negentig werd ons institutioneel landschap fors hertekend met het Sint-Michielsakkoord. Gewesten en gemeenschappen werden volwaardig uitgebouwd en in 1995 kregen we de eerste rechtstreekse verkiezing van de deelstaatsparlementen. In het Sint-Michielsakkoord was ook voorzien dat de Senaat een rol zou gaan spelen als reflectiekamer en als ontmoetingsplaats van de gemeenschappen.

Die opdracht heeft de Senaat evenwel nooit naar behoren kunnen waarmaken. Als permanente instelling kan de Senaat best afgeschaft worden en vervangen door een niet-permanent orgaan, zoals overigens voorzien in het zogenaamde Marathonakkoord van 26 april 2002. In dat akkoord over een hervorming van het tweekamerstelsel is sprake van een “paritaire Raad van gemeenschappen en gewesten”. Die Raad komt samen voor bijzondere aangelegenheden, in casu een grondwetswijziging of het aannemen van een bijzondere wet.

De afschaffing van de Senaat zou de staatsstructuur niet alleen vereenvoudigen, het levert ook een forse besparing op. Ik besef dat dit geen evidente boodschap is, komende van een senator en fractievoorzitter in diezelfde assemblee. Ik pleit hier zeker niet voor een zelfgeorganiseerde politieke *lock-out*. Integendeel. Zolang de Senaat bestaat, moeten we verder blijven werken binnen de beperkingen die het systeem vandaag eigen zijn.

Het Senaatswerk komt in sommige gevallen de kwaliteit van de wetgeving ten goede. Dat geldt met name voor de wetgeving inzake gerechtelijke organisatie die in de commissie Justitie wordt besproken. Maar ook hier is een kanttekening op zijn plaats. Zijn professoren en instellingen zoals de Raad van State niet beter gewapend om over de kwaliteit van de wetgeving te waken dan verkozen senatoren? Om die reden voorzag het Marathonakkoord de mogelijkheid om in de Kamer van Volksvertegenwoordigers een tiental juridische experts te coöpereren met als enige taak het door de Kamer geleverde werk kritisch te evalueren en eventuele verbeteringen voor te stellen.

Betere en meer transparante politieke instellingen leveren een versterking van de democratie op. De afschaffing van de Senaat enerzijds en een versterking van de Kamer met juridische experts anderzijds dragen daartoe bij.

3. EEN STAATSHERVORMING ALS MOTOR VAN WELVAART EN WELZIJN

De staatshervorming blijft in ons politiek landschap een permanente bron van aandacht en bezorgdheid. De standpunten langs beide kanten van de taalgrens zijn erg verschillend en binnen iedere gemeenschap zijn er dan nog eens verschillende standpunten over die verschillen. Goede Vlamingen, slechte Vlamingen, goede Belgen, slechte Belgen ... In verkiezingstijden worden vele politieke krachten bovendien bevangen door de onweerstaanbare drang om al die tegenstellingen nog eens extra op te kloppen. Of dat de welvaart en het welzijn van Belgen, Vlamingen of Walen ten goede komt, lijkt daarbij vaak van secundair belang.

In 2007 hebben we dat in een overtreffende trap meegemaakt. Voor het eerst werd er zelfs doelbewust een strategie gevolgd die van meet af aan tot mislukken gedoemd was. En vermoedelijk krijgen we in 2011 nog eens hetzelfde.

We hebben een staatshervorming nodig die ons de hefboomen geeft om dit land in al zijn geledingen uit de crisis te tillen en op nieuwe, duurzame sporen te zetten. Er is urgentie mee gemoeid. De komende jaren zal het beleid zeer intensief in mensen moeten investeren. Dat wil zeggen: in werkgelegenheid, onderwijs, opleiding en andere bevoegdheden die hoofdzakelijk onder de vleugels van gewesten en gemeenschappen zitten. Maar daarnaast zullen we net zo goed de mensen moeten beschermen of ondersteunen via de federale kanalen van gezondheidszorg, pensioenen, invaliditeit en kinderbijlagen.

Als socialist wil ik dat die twee kerntaken optimaal worden uitgevoerd. Daar zijn vanzelfsprekend eerst en vooral middelen en een beleid met visie voor nodig. Maar ook een logischer verdeling van de bevoegdheden, gericht op een maximaal effect. Bevoegdheden moeten aan het juiste niveau worden toegewezen, ze moeten ook op een klare manier worden afgebakend.

Socialisten benaderen de vraag welke bevoegdheid op welk niveau moet worden georganiseerd, zonder taboes of vooroordelen. Voor N-VA is het een punt van geloof dat het Belgische niveau slechter presteert dan het Vlaamse, voor ons niet. De evolutie in de gezondheidszorg en de ziekteverzekering spreken N-VA hier overigens tegen. Inzake hartcentra was het de Vlaamse regering die een geldverspillende vermenigvuldiging van de centra er door duwde. Er is overigens evenmin een bewijs voor de omgekeerde stelling, die je dan weer eerder bij progressieven hoort, namelijk dat solidariteit per definitie beter wordt georganiseerd op het Belgische niveau. Er zijn in dit debat geen a priori's.

Bovendien leert de geschiedenis ons dat de staatshervorming een evolutief proces is. We moeten dus niet alles in één keer willen veranderen, we kunnen ons beter concentreren op de meest dringende ingrepen die onze welvaart en onze sociale bescherming verhogen. Onze staatsstructuur moet er toe bijdragen dat de werkgelegenheid fors wordt opgekrikt en dat daardoor de financiering van de sociale bescherming structureel verbetert.

Eerder wees ik al op de verschillen tussen de Vlaamse en de Waalse arbeidsmarkt door een andere economische voorgeschiedenis. Vaak wordt geopperd dat binnen Vlaanderen en Wallonië net zo goed regionale verschillen spelen, maar dat blijkt niet uit de cijfers. Het klopt dat Antwerpen meer werklozen telt dan Roeselare, maar ze verschillen niet in profiel of samenstelling. Hetzelfde geldt voor de Waalse cijfers. Het blijft dan ook aangewezen om de bevoegdheden inzake werkgelegenheid over te hevelen naar de gewesten. In de partijnota *Een sociale staatshervorming*³⁷ staat een nog altijd actuele opsomming van die bevoegdheden.

Drie punten verdienen extra aandacht bij de staatshervorming die wij voorstaan.

1. **Brussel:** de structuur van de Brusselse instellingen is chaotisch. Dat verhindert een coherent en op vernieuwing gericht beleid. In Brussel zijn de werkloosheid en de armoede immens en is solidariteit tussen arme en

³⁷ De nota 'Een sociale staatshervorming' werd goedgekeurd op het partijbureau van 30/06/08 en vindt u via deze link: <http://www.sp.be/common/showdocument.asp?iID=3865>

rijke gemeenten onbestaande. Er zijn meer mandatarissen dan oplossingen. Een sociale staatshervorming is niet mogelijk zonder een grondige sanering van de Brusselse structuren.

2. Als de gewesten meer bevoegdheden krijgen inzake werkgelegenheid, moeten ze ook meer verantwoordelijkheid krijgen. Dat kan via het instrument van de impulsfinanciering. De financiering van de gewesten hangt daarbij af van de resultaten die ze halen. Zo krijgen we de garantie dat de “investering” in mensen ook leidt tot “bescherming”: de staatshervorming moet een sociaal dividend opleveren voor de federale overheid die de bescherming per slot van rekening moet financieren.
3. “Zonder staatshervorming geen sanering van de begroting” is een vaak weerkerend refrein. Er wordt voortdurend gezegd dat er sinds de jongste staatshervorming, het Lambermontakkoord van 2000-2001, almaar meer geld van de federale kas naar de deelstaten vloeit. Dat klopt niet. In 2009 en 2010 zijn de middelen voor de gemeenschappen en gewesten zelfs gedaald in plaats van gestegen. Het klopt evenmin dat de dotaties in procenten van het BNP sterk zijn toegenomen. Het is een excuus voor federaal non-beleid. Er is geen staatshervorming die dat kan tegengaan. Dat zal alleen de kiezer kunnen.

4. BESLUIT: RED DE WELVAART, HERVORM DE STAAT

Staatshervorming is geen doel op zich. We meten zin en onzin van communautaire ingrepen liever af aan de efficiëntie. Een staatshervorming moet leiden tot meer en een beter herverdeelde welvaart en tot meer welzijn. Het moet economische groei koppelen aan een versterking van de sociale bescherming. Daarom moet een staatshervorming eerst en vooral een sociale hervorming zijn. Het impliceert een overheveling van de bevoegdheden inzake werkgelegenheid naar de gewesten. Om redenen van efficiëntie moeten we ook af van gescheiden gewestelijke en federale verkiezingen. Die storten het land bijna onafgebroken in een kiescampagne, wat nefast is voor de uitbouw van onze welvaart. Om de staatsstructuur transparanter en slagkrachtiger te maken is ook de afschaffing van de Senaat wenselijk.

■ Het geloof in het geheel

De voorbije decennia hebben in Vlaanderen welvaart gebracht op een voordien ongeziene schaal. De heropbouw na de Tweede Wereldoorlog, de uitbouw van de Europese Unie en de gezamenlijke wil om én welvaart te creëren én die welvaart te verdelen hebben niet alleen tot meer rijkdom, maar ook tot welzijn en geluk geleid.

Sinds de jaren tachtig zijn we van koers veranderd. De ontsparingen uit de jaren zeventig hebben er in de jaren tachtig toe geleid dat er moest worden bespaard. Jammer genoeg werd in die golf van besparingen ook de koppeling tussen welvaart en herverdeling verbroken. Dat was niet alleen in België, maar in zowat alle westerse landen het geval. Geleidelijk aan ontstond een nieuw neoliberaal geloof dat ook wetenschappelijke legitimiteit verwierf. Economisten “bewezen” het zelfregulerende karakter van de markt en bekroonden daarmee deze evolutie. Sociaaldemocratische partijen konden weinig anders dan de scherpste kanten van deze evolutie af te vijlen. In West-Europa slaagden we er wel in de sociale zekerheid op een meer dan behoorlijk niveau te houden. Een poging van de VLD in 1995 om de sociale zekerheid in belangrijke mate te privatiseren, mislukte. Onbewust wilde de bevolking wel meegaan in de economische liberalisering, maar niet op het sociale vlak.

De ontzuivering volgde in 2008. De impact van de crisis is immens en benadert economisch de ravage van de Tweede Wereldoorlog. Toen was alles verwoest en hadden we bij de wederopbouw veel te winnen. Nu is er gelukkig veel intact gebleven, mede dankzij de bestaande sociale bescherming, maar hebben we veel te verliezen. Het moet onze ambitie zijn de toekomst vorm te geven en aan wederopbouw te doen, zonder te verliezen wat we zo lang gekoesterd hebben. Dat vergt een grote gemeenschappelijke inspanning. Ik heb aangegeven dat zo’n inspanning er enkel kan komen in een economie gericht op welvaart in plaats van op winst, en wanneer iedereen zich een volwaardig deel van het geheel voelt. Het veronderstelt een radicale afbraak van de beschotten tussen

sociale groepen, die verhinderen dat iedereen zijn of haar talenten kan waarmaken. Een gemeenschappelijke actie is maar mogelijk als er een gemeenschap is. Voor een deel moeten we die gemeenschap opnieuw maken. Het is een opvallende vaststelling dat veel mensen en misschien vooral jongeren de aanwezigheid van de gemeenschap minder voelen. We stellen vast dat heel wat van die jongeren al heel vroeg aan pensioensparen doen. Op zich is dat goed. De fiscale aftrekbaarheid is zeker een factor. Maar de belangrijkste drijfveer lijkt wel te zijn dat ze niet geloven dat er ook voor hen nog een pensioen zal zijn. Ze geloven niet dat de gemeenschap ook dan nog een geheel zal zijn dat voor de onderdelen zorgt.

Hetzelfde verhaal gaat op voor de gezondheidszorg. Onze ziekteverzekering is nog altijd doeltreffend en zorgt ervoor dat onze gezondheidszorg toegankelijk blijft. Jaar na jaar worden er aanpassingen doorgevoerd die uitwassen tegengaan. Ook al vind ik dat er de voorbije twee jaar kansen gemist zijn, we bleven gelukkig gespaard van grote ongelukken. Maar ook hier ontstaat de overtuiging dat de gemeenschap op termijn deze taak niet zal kunnen op zich nemen en dus menen velen dat ze voor een goede gezondheidszorg een private hospitalisatieverzekering nodig hebben.

Ik ga nog een stap verder. We hebben een heel hoog percentage zelfmoorden bij jongeren. Meer en meer wordt benadrukt dat dit enkel kan verklaard worden omdat jongeren de weg naar de hulpverlening niet vinden en omdat ze hun probleem niet kunnen bespreken bij vrienden, bij familie, in hun gezin. Hulp krijgen is een teken van zwakte. De gemeenschap waarin ze vertoeven, wordt niet geacht te kunnen omgaan met hun problematische privésituatie.

We hebben het geloof in het geheel verloren. Individuele verantwoordelijkheid is erg belangrijk, maar het moet nooit verward worden met een “elk voor zich”-individualisme. In dit vlugschrift is dit misschien nog de belangrijkste boodschap: we kunnen veel acties ondernemen, beleid voeren en structuren veranderen, maar het heeft geen zin indien niet tegelijkertijd iedereen een volwaardig onderdeel is van zo’n warm en beschermend geheel.

Van welvaart naar geluk: het is geen gemakkelijke stap. Inkomensgelijkheid, herverdeling, sociale bescherming en gelijke kansen zijn belangrijke voorwaarden. Mensen en vooral jongeren kennen een hogere vrijheidsgraad dan vorige generaties, ze hebben meer kansen, maar ook meer problemen. De sterkste jongeren - gelukkig de meerderheid - putten daar kracht uit en slagen in het leven. Maar een aantal jongeren heeft het door de grotere vrijheid, de overvloed aan mogelijke en noodzakelijke keuzes, juist moeilijker. Professor en kinderpsy-

chiater Peter Adriaenssens schatte die ‘achterblijvers’ op zo’n dertig procent³⁸. Hetzelfde geldt voor volwassenen. Er zijn meer kansen, maar voor veel mensen leidt het ook tot meer eenzaamheid en minder geluk.

Moeten we dan maar teruggrijpen naar het verleden? Naar een meer besloten, gestructureerde, meer beperkende maar ook meer ondersteunende maatschappij? Naar een geheel dat beschermt door te beperken? Ik denk het niet. We moeten de kansen van de grote meerderheid van de mensen niet inperken, maar integendeel meer aandacht besteden aan de problemen van een minderheid die het moeilijk heeft. We moeten naar boven toe werken, niet naar beneden. We moeten kansen bieden, niet afpakken. We moeten iedereen de kans geven om zich in een groter geheel te ontplooien.

Een sterk verenigingsleven kan hierbij helpen, maar in de steden kan die rol ook worden vervuld door de wijken. In Oostende bijvoorbeeld zijn 8 wijken afgebakend die elk jaar 25.000 euro van het stadsbestuur ontvangen om naar eigen inzicht en vermogen buurtprojecten te organiseren. Dat kan net zo goed een kleinkunstfestival zijn als de aankoop van fitnessstoestellen voor senioren of een kunstwerk voor in het straatbeeld. Het stadsbestuur van zijn kant heeft de wijken gerenoveerd en buurthuizen geopend. Het zijn plaatsen geworden waar mensen voor de meest uiteenlopende activiteiten verzamelen, van een goedkope maaltijd over een tentoonstelling van een plaatselijke schilder tot informatieavonden over computergebruik³⁹. De mensen die de wijkraden, de wijkfeesten en de wijkcentra bezoeken, zijn zeer divers qua opleiding, sociale status, leeftijd of nationaliteit. De beschotten vallen weg, de wijk is een groep van mensen geworden, een geheel waarbinnen iedereen zich kan ontplooien en uitleven. Zo’n effect is alleen maar mogelijk dankzij de tijd, de energie en het engagement die buurtbewoners en beleidsmakers er samen in steken. Het zijn geen gemakkelijke of vlugge successen. Maar ik denk wel dat ze reëel zijn, ontroerend mooi zelfs. Ze onderstrepen, meer dan welk betoog in dit vlugschrift ook, de idee van het geheel.

De socialistische beweging heeft mensen uit één sociale klasse samengebracht om voor hun rechten op te komen. In een wijkwerking moeten we nu juist de beschotten tussen de verschillende groepen wegwerken. In een wijkwerking proberen we eenzaamheid te bannen door gemeenschapszin en engagement.

³⁸ In een naar mijn gevoel iets te zwartgallig interview in De Morgen van 28/02/2008.

³⁹ In Oostende wordt dit door LDD en Groen erg bekritiseerd. Het stadsbestuur en het sociaal huis kunnen zich maar beter op de “echte” sociale problemen concentreren. Een typisch liberale visie (opmerkelijk voor Groen) die haaks staat op het geloof in het geheel voor iedereen.

Eenzaamheid is het tegenovergestelde van solidariteit. En solidariteit is dan weer een onmisbaar ingrediënt om van welvaart naar geluk te gaan. Dat is mijn uitgangspunt. Dat is het geloof in het geheel.

Waarom praat ik over *geloof*, zult u vragen? Eén van mijn proeflezers en vrienden stoorde zich inderdaad aan die religieus getinte term. Hij houdt meer van feiten en wetenschappelijk onderbouwde stellingen. Dat doe ik ook, maar toch heb ik de titel bewust gekozen. Geloof is datgene wat we niet echt begrijpen of kunnen bewijzen, maar wat in ons leven toch van groot belang is. Politiek zonder geloof, overtuiging of ideaal is wetenschap. Politiek mét geloof is bezieling. Zolang die bezieling objectieve en kritische waarnemingen niet in de weg staat, is het een krachtige bron van verandering.

15 stellingen, 15 voorstellen

STELLINGEN

1. **Welvaart en welzijn vormen niet langer een Siamese tweeling.** Meer welvaart leidt niet meer automatisch tot meer welzijn of geluk. Meer economische groei mondt sinds de jaren tachtig niet meer uit in meer gelijkheid.
2. **Ongelijkheid maakt ziek, gelijkheid maakt gelukkig(er).** Niet alleen de armen, ook de middengroepen, ook de rijksten zijn slechter af in landen met meer ongelijkheid. In landen waar meer herverdeeld wordt, leven alle mensen gezonder, veiliger, gelukkiger.
3. **Om meer mensen kans op slagen te geven moeten we barrières wegwerken.** Te veel beschotten tussen bevolkingsgroepen (arbeiders/bedienden, autochtonen/allochtonen, jongeren/ouderen ...) zijn vandaag voor te veel mensen een hindernis op weg naar de beste onderwijskansen, goede en correct verloonde jobs, degelijke gezondheidszorg.
4. **Iedereen wil zich nuttig maken.** Iedereen, zelfs de meest welvarende persoon, heeft nood aan maatschappelijke aanvaarding. Iedereen voelt de nood zich nuttig te maken en te voelen. In een maatschappij waar de welvaart beter verdeeld wordt, is de kans groot dat iedereen ergens zijn plaats vindt.
5. **Gelijkheid is een werkwoord.** Ongelijkheid zorgt voor sociale verdeeldheid. Om dit laatste weg te werken is een volgehouden gelijkheidsagenda nodig. We kiezen liever voor het uitroeien van ongelijkheid dan voor het sociaal compenseren van ongelijkheid.
6. **Hogere belastingen leiden niet per se tot meer gelijkheid.** Als er op het vlak van werkgelegenheidsbeleid fouten worden gemaakt en als de overheid de middelen niet goed gebruikt, leidt een hoog overheidsbeslag niet tot meer herverdeling.

7. **Het communisme is mislukt, het liberalisme op zijn grenzen gebotst.** Het is tijd voor een nieuw verhaal, voor een transformatie van een winsteconomie naar een welvaartseconomie. De economie heeft een dienende rol. Ze is er om welvaart te creëren voor iedereen.
8. **Een bedrijf is geen eiland, winst geen doel op zich.** In een nieuw marktmodel moet winst opnieuw meer een middel en minder een axioma of een doel op zich worden. Winst is een noodzaak om een bedrijf draaiende te houden. Winstmaximalisatie is dat niet.
9. **Wij, de gemeenschap, bepalen de richting van de markt.** In een democratie moet de markt gestuurd worden door economische en maatschappelijke doelstellingen. Dat zijn politieke keuzes. Eens het kader geschetst, moeten we onbevangen de juiste methodiek zoeken: publiek, privé, concurrentieel of niet.
10. **De overheid moet meer inhoud en minder procedure leveren.** Vlaanderen is kampioen in procedures die de ondernemingszin van besturen, bedrijven en burgers afremmen. Te veel planlast en bureaucratie doden de creativiteit en de creatie van welvaart. De overheid heeft meer nood aan gezond verstand bij het gebruik van de regels. Ze moet de problemen niet vergroten, maar oplossingen zoeken.
11. **Regeringen moeten bakens uitzetten voor de toekomst.** Regeringen moeten een belangrijke rol spelen om onze economie op een echt nieuwe leest te schoeien. Ze kunnen de trekker worden van enkele grote, mobiliserende vernieuwingswerven zoals de Derde Energie Golf en de E-Health Revolutie.
12. **De armoede verdwijnt niet, maar verandert.** Alleenstaande moeders met kinderen vormen in Vlaanderen de kern van het armoedeprobleem. In de westerse wereld zijn scheidingen en relatiebreuken een nieuw sociaal risico geworden. De kinderen in zo'n situatie hebben beduidend minder kansen.
13. **Vergrijzing en vergroening gaan samen en vergen ook een gelijktijdige aanpak.** In 2020 zullen er meer 65-plussers zijn, maar ook meer jongeren onder de 14 jaar. Niet alleen de ouderen, ook de kinderen van de 21ste eeuw moeten kansen krijgen. Elke jongere moet voelen dat hij of zij meetelt. Als we de vergroening goed opvangen, hebben we meteen een belangrijk deel van de vergrijzing opgelost.

14. **Vlaanderen worstelt met een structurele werkloosheid.** De recente crisis maakte slachtoffers in alle lagen van de bevolking. Maar ook als de groei weer aantrekt, zullen 100 à 150.000 mensen structureel uit de boot blijven vallen zonder aangepast beleid. Jonge laaggeschoolden, allochtonen, langdurig werklozen en ouderen zijn en blijven outsiders op de arbeidsmarkt. We moeten er insiders van maken.
15. **Gescheiden verkiezingen fruiken de welvaart.** Voor de Vlaamse, Brusselse, Waalse en Duitstalige parlementen stemmen we op een andere datum dan voor de federale Kamer en Senaat. Die permanente verkiezingskoorts vernietigt welvaart. Het hindert het vermogen van de politiek om sociale beleidslijnen uit te stippelen en de uitwassen van de markt aan te pakken.

VOORSTELLEN

1. **Elektriciteit *** We kopen centraal de geproduceerde elektriciteit op en verkopen ze in een *cost plus model*, de productiekost plus een redelijke winstmarge. Op die manier verlagen we de gemiddelde prijs en zorgen we voor echte concurrentie.
2. **Mobiele telefonie *** Afschaffing van de afgiftetarieven. Vandaag betaal je bij elk gsm-gesprek of sms nog altijd extra voor de toegang tot het netwerk. Het is alsof je bij H&M bovenop de kleren ook nog het gebruik van de roltrap zou betalen. De afschaffing van de afgiftetarieven kan de prijs doen dalen.
3. **Toegang tot internet *** Netwerken voor internet en voor mobiele telefonie kunnen beter uit de concurrentiële sfeer blijven. Het zijn diensten van algemeen belang.
4. **De volkslening *** De volkslening zorgt voor veilige beleggingen die worden gebruikt om maatschappelijk belangrijke toekomstprojecten te financieren. Het versterkt het relancebeleid zonder de begroting in de problemen te brengen.
5. **Veilige banken *** Spaarbanken en investeringsbanken moeten we uit elkaar houden of halen. De risico's bij beleggingen moeten ook duidelijker gecommuniceerd worden. Ook is een rampenplan nodig, zodat de dagelijkse bankactiviteiten bestand zijn tegen de schokken van een mogelijke crisis.
6. **Kinderarmoede *** We vragen aan de vijf procent best verdienenden een (voor hen) bescheiden bijdrage ter spijzing van een apart en transparant Ar-

moedefonds. Het geld van het fonds gaat niet naar de begroting, maar naar een intensieve en controleerbare begeleiding van bij de geboorte van kinderen die in armoede opgroeien.

7. **Schoolkeuze *** Vandaag weegt bij de studiekeuze op 12 jaar sociale afkomst zwaarder door dan de talenten van het kind zelf. Een echte schoolkeuze moet pas op 14 jaar gemaakt worden. Na de basisschool gaat iedereen naar afzonderlijke middenschoolen, waar talenten kunnen worden uitgetest zonder definitieve keuzes te moeten maken.

8. **Pensioenen van nu *** De pensioenen op korte en middellange termijn kunnen we versterken door een uitvoering van de maatregelen in het generatiepact en een verhoging van de Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO).

9. **Pensioenen van straks *** Voor de pensioenen van de jongeren van nu, moeten we een wettelijk verplichte tweede pijler invoeren en uitbreiden tot alle werknemers. We voeren dit geleidelijk in en beginnen bij nieuwe intreders op de arbeidsmarkt.

10. **Ziekteverzekering *** De patiënt betaalt nu vaak een te hoge ziekenhuisfactuur. Binnen de ziekteverzekering is een structurele wijziging van de ziekenhuiswetgeving nodig, gericht op een *all-in*budget. Zo verdwijnt de druk om extra prestaties uit te voeren. Dat moet de ziekteverzekering op langere termijn toegankelijk en solidair houden en de impact van hospitalisatieverzekeringen terugdringen.

11. **Geneesmiddelen *** Een verbeterd kiwimodel is nodig. Per groep van bestaande geneesmiddelen met eenzelfde werkzame stof en toepassing leggen we een plafondprijs vast. Merken die boven die prijs gaan, worden geschrapt uit het systeem van de terugbetalingen.

12. **Werk *** Per streek richten de lokale besturen samen met instanties zoals de RVA en de VDAB en de sociale partners een 'Task Force Werk 2020' op om een zeer intensieve begeleiding uit te bouwen. Onder de slogan 'Iedereen werkt' beslist de Task Force zelf over de meest geschikte maatregelen: van reguliere vormingsinitiatieven tot opleiding op de werkvloer en specifieke ondersteuning.

13. **Afschaffing Senaat *** Er is niet langer nood aan een permanente Senaat. We kunnen die beter afschaffen en vervangen door een niet-permanente Raad van gemeenschappen en gewesten die samenkomt bij bijzondere gelegenheden, zoals een grondwetswijziging of het aannemen van een bijzondere wet.

14. **Gelijktijdige verkiezingen *** De federale en gewestelijke verkiezingen moeten om de vijf jaar op dezelfde datum plaatsvinden. Ook federaal krijgen we dus, zoals in de gewesten, een legislatuurparlement. Voor gemeente en provincie blijven we om de zes jaar vertegenwoordigers kiezen.

15. **Sociale staatshervorming *** De volgende staatshervorming moet tot doel hebben om meer jobs en welvaart te creëren en een betere herverdeling mogelijk te maken. We hebben een staatshervorming nodig die het land in al zijn geledingen uit de crisis tilt.

